

2022/6 • XXIX. évf. 6. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

A TARTALOMBÓL:

8. Császár János, a „falu lámpása”
Lengyel Zsanett
12. Czene Béla festészete – I.
Molnos Péter
16. MAGTÁR – SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
Pelva Gábor: Bobby – III.
20. A Fitos Dezső Társulat
bemutatója
Fotó: Gajewszky Anna
22. ÖRÖKSÉG 30 – Köszöntő
Sikentáncz Szilveszter
Fotó: Majnik Zsolt
27. „Éljenek a táncosok!” (zenei album)
Mihó Attila
28. TALLÓZÓ – „Igézet ne fogja...”
Fazakas István és Székely B. Magdolna
Időjárás jelenségek
P. VAS JÁNOS ROVATA
29. CSILLAGREGE – Advent...
Balaton Kata
30. JÁNÓ ILONA – EGY MOLDVAI
HALOTTLÁTÓ VI., befejező rész
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
31. Titoktok (CD-ajánló)
Bognár Szilvia
32. Az archaikus magyar hegedűjáték
Jánosi András
33. Herczku Ágnes: Emlékül
Koncertajánló
34. Körbetáncolni a világot... – 497
Kádár Elemér
Fotó: Majnik Zsolt
38. TÁNC HÁZ 50
A tánc ház – I. rész
Sági Mária
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Közösségi mézeskalácsfalu-építés
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Szigony-zene

Interjú Kerényi Róberttel – II. rész

Horoáth Gyula, Kerényi Róbert, Ladányi Ferenc
(Marczibányi Téri Művelődési Központ, Guzsalyas tánc ház 1990 körül)

– *Térjünk vissza a magyarországi történelemhez, hiszen a „fontos dolgok” itt történtek veled. Valahol a rendszerváltás tájékán engedték el a fonalat...*

– Azért kezdtem el ezt a fajta muzsikálást, mert tánchoz szerettem volna zenélni. Azóta ez annyiban változott, hogy hallgatáshoz, így például koncerten is szeretek muzsikálni. Szerintem fontos, hogy ezekről is beszéljünk. Mindkét esetben lényeges az, hogy „én adok”. Azzal, hogy valakinek zenélek, adok; neki, nekik adok. Még akkor is így van, ha stúdióban, közönség nélkül történik ez. A táncnál egyértelmű a kontaktus: a táncos reagál arra, ahogy én zenélek, és én is reagálok arra, ahogy a táncos mozdul, és így tovább. Ilyenformán ez egy közös „produkció”, legalábbis így kéne lennie. De ez igaz egy koncertnél is. Úgy látom, ezt nem mindenki tudja, gondolja így a revival népzene körökben. De úgy tapasztalom, ez más zenei irányzatok képviselőinél is sokszor gond.

Régen is voltak olyan helyzetek, amikor nem táncoltak, és most is lehet olyan helyzet itt a városban, hogy nem pattanunk föl táncolni. De a zenét akkor is, ott is adom valakinek, és ezekben az esetekben is van oda-vissza hatás... Fontos ennek a tudatában lenni. De visszakanyarodva Berán Pityuhoz, akire nagy tisztelettel nézek fel azóta is, és akivel együtt tanultuk egy ideig a gyimesi furulyazenét. Ő korrigált és segített engem a kezdeteknél, majd úgy alakult, hogy

egy idő után zenésztársak is lettünk. A Méta együttes tagjaként ő is játszott a Méta tánc házában a Somogyi Béla utcában. Kitalálta, hogy abban az évben legyen gyimesi tánc tanítás, ami azért volt fontos, mert így élesben lehetett furulyázni. Mivel én akkortájt minden szabadidőmben gyakoroltam, neki meg nyilván sok egyéb dolga is akadt, ezért egy idő után azt mondta: „Együtt fogunk játszani, és te vezetsz.” Ez egyrészt nagyon ösztönző és megtisztelő volt, másrészt meg le a kalappal előtte, hogy ezt tanárként megtette. Konkoly Elemér gardonyozott nekünk, és lement egy évad ebben a felállásban.

Aztán úgy alakult, hogy Sitkéri Zoli kigondolta, kellene csinálni gyimesi tánc házat – ő úgy mondta: „csángó gyűlést”. Elhívta gardonyozni barátját, Horváth Gyulát, aki korábban gitározott, majd első gardonyját maga készítette el. Sándor Ildikó is beállt közénk énekesnek, aki szintén járt a zeneiskolába. Ezekkel a tagokkal alakult meg a zenekarunk... Itt is én voltam az, aki nehezen ment bele a dologba, mert úgy éreztem, még nem tudunk eleget. De aztán rávettek a többiek. Ildinek volt kapcsolata a Marczibányi Téri Művelődési Központtal, és ott szerzett helyszínt.

Egy idő után felmerült a kérdés, hogy mi legyen a zenekar neve. Valaki engem kérdezett, én meg felhívtam Ildit, aki egyből rávágta, hogy „Tatros együttes”. És így is lett. Későbbiekben derült ki, hogy mennyire ta-

Címlap: Kerényi Róbert (2017 körül) – fotó: Orbán Gellért • **Belső borító:** „Tatros klasszik” (Kerényi Róbert, Ladányi Ferenc, Nyíri László, Róka Szabolcs, Benke Grátzy, 1997. Budakeszi) – fotó: Csoma Gergely

Legedi István, Zsitár Márton, Horváth Gyula Bogdánfalván 1991 körül, Zsitár Mártonnál

láló a névválasztás, hiszen a Tatros folyó Gyimesben ered és átfolyik Moldvába... 1988 őszén kezdődött el a *Guzsalyas* táncház, és mellette a gyerektáncház is. Vasárnap délelőttként tartottuk a gyerektáncházat, ami azóta is működik *Köketánc* néven, néhány éve átkerült a Nemzeti Táncszínházba. És elkezdődött a felnőtt táncház is: az első évben csak gyimesit játszottunk. Az első néhány táncház péntekre esett, de aztán áttettük szerdára. Nehogy már a Téka táncház napján csináljuk! Eleinte volt kézművesség és saját büfé is. Először csak a barátok jöttek, aztán elkezdtek egyre többen járni hozzánk. Megjelentek a „nagyok” is, eljött például Csoóri Sanyi, Ökrös Csabi... Ültek, hallgatták a zenét, és nem menekültek el, sőt tetszett nekik. Egy idő után csináltunk bált is, meghívtuk Juhász Zoliékat is.

A táncházunk legelején Puskás Géza és Móricz Marcsi, majd György Karcsi és Horog Sári is tanított táncokat. Azt érdemes tudni, hogy Puskás Géza ebben az időben sorkatonna volt, de szerencsére táncosként a művész alakulatot erősítette az óbudai laktanyában. Géza úgy oldotta meg a táncművészt, hogy a laktanya ablakán kilépvén leereszkedett a villámhárítón az emeletéről, kimászott a kerítésen, valahol a közelben civilbe öltözött, eljött a Marczibányi térre, megcsinálta a bulit, aztán a végén megtette ugyanezt az utat visszafelé. És ez így ment hétről-hétre. Egyébként ők Marcsival a Műegyetemen működő Kerekes táncgyűttes tagjai voltak, amit Sára Feri, majd később Balatoni Matyi vezetett.

Puskás Géza volt az, aki az első tábort Szarvason megszervezte. Nagyon „mezítlásos” rendezvény volt a Holt-Körös partján. Ezen a táboron még nem voltak adatközlők, csak mi zenéltünk.

'89-ben a Táncháztalálkozón hallottam Juhász Zolit moldvait furulyázni, úgy emlékszem Csobán György kezesét játszotta, fantasztikusan fújta. Fekete Antal „Puma” dobolt neki. Lenn a küzdőtéren mindenki tombolt, s részben ennek hatására kezdtünk el azon a nyáron moldvait tanulni, aminek következményeként a következő táncmuzikális évadban már bekerült a repertoárba a moldvai is. Ennek kapcsán került képbe Sára Feri, akit elhívtuk az első néhány alkalomra tanítani. Aztán annyira megtetszett neki a táncmuzikálisunk, hogy csatlakozott hozzánk, illetve mi hozzá. Vele hosszú évekig együttműködünk a Guzsalyas táncmuzikálisban, később még dobolt is az együttesben.

– *Milyen átalakulásokon ment át a zenekar?*
– Ekkor állandó tagként Horváth Gyula, Sándor Ildikó és én voltunk, és mindig volt egy-két zenészbarát, aki beszállt. Főleg a dobosok cserélődtek, például Kardos Peti, Sára Feri, Havasréti Palcsi dobolt nálunk. Aztán bejelentkezett Nyíri Laci, aki valamelyik korai Tatros táborban tűnt fel hegedűjével: megérkezett egy görnyedt tartású fiú, és elkezdett gyimesi kettős jártatóját hegedülni valami kegyetlen sebességgel... Ezután egyszer csak felbukkant a hegedűjével a táncmuzikálisunkban is. Elkezdtünk együtt moldvait játszani, ő akkor még nem volt rendszeres tagja a zenekarnak, inkább amolyan „állandó vendég”. Ladányi Feri is csatlakozott hozzánk, akit a budafoki zeneiskolában ismerem meg. Nagyon tetszett, ahogy moldvait furulyázott.

Ebben az időben, a kilencvenes évek legelején Púder [*Nagy Zoltán József – a szerk.*] kezdett biztatni minket, hogy vegyünk fel egy lemezt a moldvai anyagból. A szokásos módon én akadémizáltam, hogy még nem eléggé kiérlelt az anyag. Aztán csak nekilát-

tunk! Pénzes Géza barátunk volt a „stúdiós ember”, és ő szerzett helyet a felvételhez a Hőgyes Endre utcai unitárius templomban, mondván, hogy az egy csendes hely. Jó helyszínek tűnt, komolyzenei felvételek is szoktak ott készülni, és még a fűtési rendszere is csendes volt, nem kattogott, nem pattogott. Csak éppen „templomi akusztikája” volt a helynek... Ott vettük fel a „Moldvai csángó népzene” című kazettánkat.

Nagyon igyekeztünk, hogy a Táncháztalálkozóiig elkészüljön a kazetta. Persze, az utolsó pillanatban lett kész, vittük is a Táncháztalálkozóra, hogy tudjuk árulni. Már fogyott az áru, amikor először behallgattam az egyik kazettába, és elhültem: valami elképesztő zaj – a normál szalagzajnál sokkal erősebb – hallatszott! Iszonyatos, erős sistergés volt a kazettán, és e fölött szólt a zene. Azt hittem, elsüllyedek! Valamit elrontottak a gyártásnál. A maradékot összeszedtük és visszavittük, újra le kellett gyártatni a kazettákat.

Az első visszajelzést a felvétel kapcsán Berecz Andristól kaptam: „Robikám, azok a nyögések meg azok a hangok, amiket a furulya mellé produkálsz, örületesek!”. Azóta is nyögök elég sokat, és minden egyéb hangot hallatok. De ezt nem feltétlenül én találtam ki, például a Legediék játékában is megfigyelhető, hogy nem csak folyamatos dünnögő hang van, hanem egy-egy rövidebb, nyögésszerű impulzus is hallható, és a dünnögés hangmagassága is változó... Én ezekből inspirálódva széles skáláját hozom a dünnögéseknek és nyögéseknek.

– *A zenekar változásaira visszatérve...*
– A Tatros életében is voltak változások. 1992-ben én maradtam mint zenekarvezető, Róka Szabi, Nyíri Laci, Ladányi Feri lettek az állandó tagok, és csatlakozott dobos-

Kerényi Róbert mint boszorkány (fotó: Kása Béla, 1994 körül)

ként Sára Feri, amíg Budapesten tartózkodott, aztán, amikor ő elment Debrecenbe, akkor lépett be Benke Grátzy. Ez egy '97-ig tartó nagyszerű időszak, és mondhatom, szuper csapat volt. Az első korszakot „Ős Tatrosnak” szoktam nevezni, e másodikikat pedig „Tatros Klasszik”-nak.

Ebben az öt évben nagyon jó volt együtt zenélni, s a közönségigény is nagy volt, hiszen a Zurgó feltűnéséig gyakorlatilag mi voltunk az egyetlen olyan zenekar, amelyik moldvait és gyimesit játszott, és hetente táncházakat is tartott. A Marczin több százan voltunk egy-egy alkalommal, fergeteges bulik voltak! Sokat jártunk vidékre, táborokba – emlékezetes volt például a nagykalói Téka tábor –, külföldön is sokat zeneltünk ezzel a felállással, például Dániában, Svédországban, Finnországban, Németországban, Törökországban...

Az volt a jó a zenekarban, hogy az idők során kialakult egy nagyon jó „együtt-játék”. Nyilván a dob és a koboz „együtt játszik”, de a három dallamhangszeres – a két furulyás és a hegedős – játéka is nagyszerűen kiegészítette egymást, összefonódott. Nem az volt, hogy ugyanúgy pergettük hangról-hangra a dallamokat, és nem is az, hogy csak egymás mellett zenéltünk, hanem egymásra figyelve és egymást érezve, kiegészítve vagy éppen ellenpontozva tudtunk muzsikálni. Ebből született a *Tatros – Élő zene* című album, tisztán táncmuzikából. Aminek a borítóján egy fáról lógunk... ebből ugyan nem lehet arra következtetni, hogy milyen zene szól a lemezen, de a zenekar akkori lelkületét jól tükrözi a kép. Hatalmas szerencse és áldás volt, hogy a mindannyiunk más-más egyénisége így tudott összekapcsolódni.

Zenei irányzattól függetlenül, kivételesen nagyszerű dolog az, ha az együtt-játék meg tud születni...

Közben ezzel a felállással is folytattuk a táborokat Szarvason, Szeghalmon, Novákpuzstán... Ezekre a táborokra már busznyit zenészt és táncost hoztunk Gyimesből és Moldvából. És közben a Marczibányi térre is jöttek adatközlők, csináltunk bálokat, sőt, az országban is meghordoztuk őket. Mindezeket többnyire Sára Ferivel közösen, s az ő vezetésével.

– *Miből lehetett mindezt finanszírozni?*

– Volt úgy, hogy kaptunk pályázati pénzt és támogatást, de a táborok többnyire deficitesek lettek, és az év más részében a fellépésekből csordogáló pénz egy részét összegyűjtve fizettük vissza a tartozásokat. Persze, eleinte még egyikünk sem volt családos ember, meg olyan fokú lelkesedéssel csináltuk ezeket, most úgy mondanánk, projekteket, hogy mai szemmel már szinte hihetetlen. Óriási élmény volt a néikkel és bácsikkal átbuliz-

Az Avar horda fívócsai: Sófalvi Kiss Csaba, Halászi Lehel, Kerényi Róbert, Bede Péter, Bagi Bálint, Sára Csobán (2015 körül)

ni az éjszakákat a táborokban, ahol senkinek nem kellett hazamennie, hogy megetesse az állatokat... A táborainkban gyakran ott volt Boka Gábor is az ő vásári komédiás Lopótök színházával, óriási élmény, szórakozás volt a csángóknak is.

Aztán ott volt a 2000-es évek elején szintén Sára Feri által vezetett négy gyimesközeploki folklór tábor-fesztivál, és a Grátzy által szervezett somoskai tábor. Ezekben a néptánc-népzenei tábori vonulat mellett a színházról, gólyalábasokon, dzsesszkoncerten, bolgár zurlásokon át, a hagyományos lovas lakodalomig nagyszerű programok voltak.

– *Aztán a Tatrosból kiszálltál?*

– Igen. Semmi sem tart örökké, egy zenekaron belül is változnak a viszonyok, meg én szerettem volna másként csinálni a dolgokat, így kiszálltam, és azóta Ladányi Feri viszi tovább a Tatroszt.

– *A biztonságos közegből kilépve mihez tudtál kezdeni?*

– Hatalmas visszaesés volt, hiszen én a zenélésből éltem, és a Tatrossal sok felkérésünk, fellépésünk volt. Akkor például rákényszerültem arra, hogy magamnak – mert szükségem volt rá – és aztán másoknak is kályhát és kemencét építsek. Abban az időben az akkori feleségemmel, Ábrahám Judittal éltünk itt Budakeszin. Így ketten játszottunk gyimesit, én furulyáztam, ő gardonyozott. A Gyöker klubban hetente játszottunk, s gyakran csatlakozott hozzánk Dresch Misi és Németh Fecó is. Ekkoriban kezdtem el Zerkulát tanulni... Abban az időben Bolya Matyi kobozolt velem... Majd később újra Horváth Gyulával éveken át, s az Apor Vilmos Katolikus Tanítóképzőn megrendezett egyik mesemondó versenyen, ahol a mesék

közi szünetekben muzsikáltunk, hallottuk Tintér Gabriellát, Tintit, Tintikét, elképesztő elementáris erővel énekelt néhány dalt. Ő lett a Szigony zenekar énekese, s közben megtanult kiválóan gardonyozni is. Benke Grátzy öccse, Benke Félix lett a dobosunk – nem mellesleg ő kitűnően cicél is. Nyíri Laci is csatlakozott, s szívesen hívom zenélni Sófalvi Kiss Csabát is. Ez a Szigony zenekar, amivel szintén moldvait, gyimesit játszunk nagyjából az ezredforduló óta. Ja, és a későbbi kobzosaim! Az évek során több ifjabb, nagyon tehetséges kobzossal muzsikáltam, muzsikálok együtt: Németh Lacival, Szlama Lacival, Bösze Tamással, Kiss Krisztiánval, Molnár Bálinttal.

– *A Facebookon azt vettem észre, hogy közös ismerőseink zöme Győrhez, a Mediawave-hez köthető, s akkor beugrott, hogy egyrészt láttalak is ott fellépni, másrészt a neved sokszor felbukkant a fesztivál kapcsán.*

– Már a Tatroszt is rendszeresen hívta fellépni Hartyándi Jenő, aki a *Mediawave* fesztivál lelke és motorja. Óriási bulik voltak ezek... volt olyan, amikor Szőke Bandi és Buzás Misi voltak a pultosok, és mintha teljesen megbolondult volna mindenki, még az asztalokon is táncoltak... A Szigonnyal, és Zerkulával is volt többször koncertünk, táncházunk a fesztiválon... Nekem óriási élmény volt, amikor a *Mediawave Karaván* tagjaként részt vehettem egy ázsiai turnén. Először Kazahsztánban léptünk fel, aztán átmentünk Kínába, az ujjur részre, s onnan tovább Tibetbe, végül pedig Pekingben szerepeltünk. Húzos két hét volt. Ott volt Hartyándi Jenő, a Dresch Quartett, Sára Feri, Boka Gábor, én... és jött még Kassai Robi fotós, s még néhányan. A fellépések között találkoztunk helyi zenészekkel, emberekkel.

Láttunk, hallottunk falusi zenészeket például Turfánban, százötven méterrel a tengerszint alatti mélyföldi medencében, a Takla-Makán sivatag közepén.

A Mediawave egy másik karaván-jellegű rendezvényével Párizsban és Bordeaux-ban játszottunk, ezen az úton Ábrahám Judit és Bolya Matyi volt velem. De a *Mediawave* kapcsán Geröly Tomival is volt improvizatív zenei koncertünk, és volt olyan trió, amiben Kováts Gergő szaxofonos csatlakozott hozzánk. Izgalmas zenei kirándulások voltak.

Érdekes zenei utazás volt, amikor Várnai Danival, illetve a Folks zenekarral zenéltem. A dzsessz, rock, blues, népzene, kortárs improvizatív zene ötvözetét képviselő együttesel éveken át játszottam együtt.

Még a táborokra visszatérve. Szívem csücske a Sárospatak mellett, az Amburus-Nagy-Bozsoky tanyán immár a *14. Zempléni Serketánc Tábor*, melyben a csán-gó zenék és táncok a fő vonulat, de tulajdonképpen egy kis összművészeti családias fesztivál: koncertek mindenféle zenei stílusban, bábszínház, interaktív, illetve a táborozókat bevonó színházi előadások, kézművességek. 0-tól 99 évesig nagyszerű egyhetes együttlét. A tábornak Nagy-Bozsoky Ildi az „édesanyja”, én pedig a „művészeti vezetője”.

– *A gyűjtéseid technikai hátteréről és sorsáról még nem is ejtettünk szót.*

– Jártamban-keltemben szinte mindig forgott valamilyen hangrögzítő eszköz. Első időkben ez egy kazettás magnó volt, idővel szert tettem egy profi Marantz márkájú, jó minőségű, háromfejes kazettás riporter-magnóra, később beszereztem egy AIWA hordozható DAT-magnót, amihez már volt háromórás DAT-kazetta is, ami nagyon fontosá vált akkor, amikor Zerkulával éjszakákat zenéltünk át. Ez a magnó forgott folyamatosan, akkor is, amikor Zerkula mesélt. Összességében több mint ezer órányi felvételt készítettem, és akkor még ott vannak a videofelvételek, amiket a barátaimmal, például Sófalvi Kiss Csabával közösen készítettünk. A gyűjtéseket az elején a Zene-tudományi Intézetnél, később a Hagyományok Házában adtam le. Egy részét már digitalizálták is.

– *A színházi muzsikálás mikor lett a munkásságod része?*

– Kétféle dologról kell beszélnünk. Az egyik a Commedia dell'arte, vásári komédiás utca-színház. Boka Gábor *Lopótök* színháza adott olyan éveket, amikor jártuk az előadásokkal az országot, ha úgy tetszik, turnéztunk. Ezekben a darabokban színészként szerepeltem, és kiélhettem az ilyen irányú igényemet. A *Lopótökről* készült Domokos János rendezésében egy film is „Függöny fel!” címmel, amely a csapat erdélyi és moldvai

„Kerényi Róbert Szigony és barátai” koncert a Zeneakadémia Solti termében, 2020-ban. (Dresch Dudás Mihály, Kerényi Róbert, Tintér Gabriella)

„turnéját” örökíti meg. Persze, zenészként is működtem itt is. A Toldi előadásban én voltam a rókaalkú báty, voltam Don Quijote és többféle boszorkány, finn mágus... Tibetben, a lhászai kultúrában is boszorkányt játszottam, és az volt a tervem, hogy neki-szaladva a falnak visszarúgom magam, majd beszaladok középre. Neki is rohantam a falnak, ami beszakadt, és térdig benne is maradtam... Mint kiderült, az csak egy álfal volt. Mindenesetre nem maradt el a hatás...

Évtizedek óta tagja vagyok a Zugmann Zoltán, Cugi által vezetett óriásbábos Bab Társulatnak, ahol elsősorban zenészként vagyok jelen. Az utcai fellépések hozták magukkal, hogy megtanultam valamilyen szinten zurnán, azaz töröksípon is játszani.

Zenéltem, zenélek alternatív, manapság függetlennek nevezett színházi társulatoknál. A kilencvenes években a Somogyi István vezette *Arvisura Színházi Társághoz* Pelva Gábor hívott zenélni. Nagyszerű volt részt venni az előadások létrejöttében. A *Magyar Elektra* előadásban és a *Csodaszarvas népe* című darabban muzsikáltam... Annak idején a társulatnak tagja volt Pintér Béla is színészként. Sok-sok évvel később, mikor már létezett a Pintér Béla és Társulata, Béla megke-resett, hogy egy darabban kellene nála furulyázni, ez volt az *Anyám orra* című színdarab. Aztán jött a *Szutyok*, amiben gyakorlatilag egyedüli zenész vagyok. Ez komoly kihívás volt, hiszen a színpadon, nyílt színen a darabban végig jelen vagyok furulyával. Nemrégiben ezekhez hozzájött a *Vérvörös Törtfehér Méregzöld*, amiben egy szintetizátor mellett furulyázom. Közben még volt Székely Csaba *Bányavirág* című előadása Sebestyén Ába rendezésében a Nemzeti Színházban, ami aztán átkerült a Játékszínbe.

– *Mit takar az Avar Horda elnevezés?*

– Ebben a zenekarban két-három töröksíp, három-négy szaxofon és három-négy nagydob szerepel. Ez egy menetzenekar, és általam válogatott moldvai, gyimesi és törökös dallamokat játszunk ezen felállásra átültetve...

– *Az talán az eddigiekből is kiderült, hogy nem állt tőled távol a kísérletezés, és nyitott vagy a szokatlanra. Beszélgetés előtt mutattál egy furcsa furulyát...*

– Magam készítettem kromatikus, billentyűk nélküli, tízlyukú kis és nagy D-s furulyát, amit régóta terveztem, és amit egyelőre még csak színházban használok bizonyos dallamoknál, de bízom abban, hogy lesz lehetőségem többet foglalkozni vele, hiszen a népzene és a népzenei típusú improvizáció mellett vágyom egy másfajta improvizációra is, ami javarészt még csak fejben van meg, de hangszereken még nem szól olyan gördülékenyen, mint azt szeretném.

– *Vannak ehhez is játszótársaid?*

– Ha kell, majd lesznek. Nem azon múlik, hanem sokkal inkább rajtam, s ha a zenei terveimről kérdeznél, akkor ez áll az egyik első helyen.

– *Az improvizációt, s az abban rejlő lehetőségek tágítását is említetted...*

– A Szigony zenekarral szoktunk keserve-seket és balladákat is előadni az én feldolgozásomban, általam „levevényelve”. Szeretek úgy zenélni, ha a saját zenekaromról van szó, hogy nem előre lerögzített formákat adunk elő, hanem elkezdünk zenélni, s aztán történnek a dolgok. Hasonlóan, ahogy a régi „profi” falusi zenekarok is játszottak. Persze, vannak, illetve lehetnek megbeszélte szerkezeti elemek, és a ballada, ha szöveges, megadja a kötöttségeket, de hangszeres szempontból improvizatív tud lenni, szabadon követhetik egymást a váltások dallamban és

ritmusban egyaránt. Szerencsére olyan zenészkollégáim vannak, akikkel ezt meg lehet csinálni. A dallamok során pedig fel-felvillannak az óhajtott „másfajta” improvizációk is.

– *Azt gondolom, hogy – ha nem is intézményi keretek között – neked fontos lehet a tanítás, az általad megszerzett tudás átadása...*

– Intézményes keretek között azért sem tanítottam, mert nincs ilyen jellegű, papírral igazolható végzettségem. Akit érdekel az, amit tudok, vagy aki tőlem szeretett volna tanulni, az mindig megtalálhatott és meg is talált. Nagy öröm, hogy több olyan sikeres zenész van a népzeneészek között, fúvósok, kobzosok, gardonyosok, hegedűsök s nem csak népzeneészek, akik tanultak tőlem is, vagy legalábbis tudtam nekik olyasmit adni, ami segítette őket a pályájukon. Segítettem olyanoknak is, akikből nem lett „élzenész”, de saját és mások örömére kiválóan tudnak játszani. Ez ugyanúgy öröm számomra.

– *Mi az, amit a világról a zenélés kapcsán tanultál meg?*

– Azt hiszem, sok olyan tapasztalatot szereztem, amit intézményesített oktatás keretei között nem nagyon szoktak elmondani, pedig szerintem fontos. Az nyilvánvaló, hogy a zenélés kapcsán nagyon fontos a hallás, a hangszerkezelés és a játéktechnika, a zenei anyag, stílus alapos tudása. De mindezek előtt és mellett rendkívül fontos hangsúlyozni, hogy ez játék. A „játék” szó mindenféle és legtágabb értelmében. Fontos, különösen hallgatáshoz való muzsikáláskor, hogy az érzelmek teljes skálája meg tudjon jelenni a zenében, a felfokozott örömtől a le-sújtó bánatig, gyászig. A nagyon kemény, a nagyon lágy, a nagyon feszes, a nagyon laza, a kiszámíthatatlanság, a kockáztatás, az intuíció és természetesen a kötöttség is, a természetes játékmód, a zenei pillanatban létezés, mind-mind kulcsszavak. Persze, lehet előre is megtervezni valamit, de ha az nem történik meg akkor, abban a pillanatban, hanem csak úgy csinálók „mintha”, ha csak imitáció az egész, akkor az nem igazán lesz jó.

Ugyanígy fontos az együtt-játszás is – erről korábban szó volt. A zenei pillanatban levés, az őszinteség, a hitelesség: az, ahogyan zenélek, belülről, érzésből kell, hogy jöjjön minden pillanatban. Ha csak elgondolt koncepció, vagy valamilyen érzélem megjatszása, akkor ott kilóg a lóláb.

Az évtizedek alatt ebből a szempontból – úgy gondolom – kiélesedett az érzékelésem, ha csak látok egy zenészt, általában már tudom, hogy mennyire őszinte az, amit csinál.

Van aztán egy olyan szempont is, amit jobb híján „ízlésbeli intelligenciának” nevezek. Arra gondolok ezzel, hogy egyrészt

Zerkula János, Fikó Regina

(Marczibányi Téri Művelődési Központ, Kőketánc gyerektáncház, 2002 körül)

mi az, amiben az ember részt vesz, és mi az, amiben nem. Illetve, ha részt vesz valamilyen, azt hogyan oldja meg. Ha van egy nagyon jó közeg, egy zenei közösség, aminek van egy nagyszerű vezetője – fontosnak tartom, hogy szerintem egy zenekar nem igazán lehet „demokratikus” – és bekerül a muzsikos egy ilyen jó csapatba, akkor ki tudja hozni a legjobbját, s a vezető által garantált ízlésnek, színvonalnak megfelelően játszik. Ugyanakkor, ha nincs ilyen nagyszerű csapat és inspiratív vezető, akkor egy másik környezetben, vagy akár egyedül a muzsikos vajon milyen ízlésbeli minőséget hoz?

Tudok olyan zenészt mondani, akinek az ízlésbeli intelligenciája bármilyen környezetben hibátlanul működik. Úgy gondolom, hogy Dresch Mihály például ilyen zenész. És itt kell megköszönöm neki becenevemet, a Szigonyt, melyet tőle kaptam még a legendás Almássy téri táncházak egyikében, s a sok-sok együtt muzsikálást, együtt játszást!

És van még egy fontos szempont, amit

szintén nem szoktak hangsúlyozni. Óvatosan kell kimondanom, mert elcsépeletnek, közhelynek tűnhet: a szeretet. A zenében lehet valaki tökéletesen ura a technikának és a zenei eszközöknek, a stílusnak, a zenei anyagnak, de ha hiányzik belőle – a korábban már emlegetett – adás, adni akarás, vagy más nézőpontból mondván a szeretet, akkor valami félrecsúszik. Az arrogancia, a magamban ellevés ugyanúgy érződik a zenében, mint az életben bármi másban. És ha visszagondolok, Jani bácsiban a „tökéletes zeneiség” mellett ezek az utóbb említett „tényezők” is csodálatosan megvoltak.

– *„Ha emberek vagy angyalok nyelvén szólok is, szeretet pedig nincs bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengőcimbalom...” (1 Kor. 13, 1) – írta Pál apostol, s ráadásul pont hangszeres hasonlatot használt.*

– Igen, valami ilyesmi... Bár erről nem is kell mindig beszélni, ha jön magától, ha sugárzik a zenéből, a zenészből, a „tanárból”.

Grozdzits Károly

Császár János, a „falú lámpása”

Egy zengővárkonyi kántortanító élettörténete

Császár János (1910–1987) munkásságának örökségét a mai napig egy Baranya megyei falu őrzi, a Pécsről nem messze fekvő Zengővárkony. A „falú lámpásának” kulturális tevékenysége kimagaslóan támogatta a közösség fejlődését. A zengővárkonyi történet a szeretett kántortanító élettörténetével szorosan egybeforr. Császár Jánosnak két lánya született. Napjainkban Pécsen élő kisebbik gyermeke, Ácsné dr. Császár Piroska gondozza intenzíven édesapja emlékét. Megszólaltatom Piroska nénit, akit édesapja reprezentációjáról és munkásságáról kérdezek – kitérve a Gyöngyösbokréta mozgalom tevékenységére, a dalárdára, továbbá az amatőr szintársulatra.

*

CSÁSZÁR JÁNOS MUNKÁSSÁGA

Császár János 1910. október 7-én Decsen született. Baján szerzett Népiskolai Tanítói Oklevelet, mely egyenes utat jelentett számára Zengővárkonyba, hiszen egy megüresedett katedrát kellett betölteni. Ide Fülep Lajos meghívására érkezett.

Az ifjú Császár 1929-től kezdve nem tétlenkedett, hiszen számos kulturális tevékenység és újítás kapcsolódik hozzá: „Soha azelőtt nem volt annyi szakkör, tanfolyam, hasznos kikapcsolódási lehetőség fiatalok és idősek számára a faluban, mint Császár János idején.”. Megannyi fontos cselekedete közül kimagaslik a helyi Gyöngyösbokréta mozgalom megszervezése, melynek kezdete a dalárdának megalakulásával esik egy időpontba, így az 1932-es év jelentős, ígéretes változásokat hozott a falu életében. Zengővárkonyról, annak múltjáról Hosszú László *Szülfalum, Zengővárkony* című kötete tár az olvasó elé gazdag ismereteket. Hosszan ír a kultúrházról, kiemeli Fülep Lajos lelkész és Császár János kántortanító munkásságát. A kultúrház nem az egyetlen fejlődési mozzanat a közösség életében a lelkész és a kántortanító otléte alatt. A villany bevezetése

is igazán kedvező lépésnek bizonyult, amely az 1928–29-es évek folyamán kifejezetten a lelkész közbenjárására történt.

Császár és Fülep az ifjúság tanítására, foglalkozásaira sok időt szentelt, a villany bevezetése még több lehetőséget adott a kezükbe a programokat illetően. A parókián ifjúsági szobát hoztak létre, beszélgettek, társasjátékoztak, felolvasó esteket tartottak, valamint könyveket is kölcsönöztek a Keresztény Ifjúsági Egyesületének tevékenységén belül.

Egyik legnagyobb változás a dalárda megalakulása volt. A Gyöngyösbokréta mellett színháztörténeti szempontból fontos események is történtek, hiszen a kántortanító szorgalmazta amatőr színelőadások létrehozását. Ehhez sajnos csak részlegesen érhetőek el források – már ami a plakátokat, és a fogadtatást illeti –, viszont Császár János lánya számos előadásról tud beszámolni, anekdotákat megosztani. Az előadások közt olyan ismert történeteket mutattak be a helybelieknek, illetve a környező falvak közönségének, mint a *Nosztly fiú esete Tóth Marival* vagy a *Piros bugyelláris* – ez utóbbi már a *Zengővárkony* című kiadványból derül ki.

Császár élete összeforr a zengővárkonyi kulturális élet megszervezésével: édesanyja Decsről érkezett várkonyi asszonyokat tanítani a gazdag sárközi szövésmintákra, a színházi előadások szervezésében felesége, Nagy Katalin nyújtott segítő kezet.

A második világháború alatt a pályafutását megpecsételte, hogy az emberek kulturális javak iránti érdeklődése alábbhagyott, majd az 1950-es években felszólították, hogy fejezze be a kántortanítást. Ennek a felszólításnak nem tett eleget, ezért áthelyezték, majd 1956-ban a forradalom élére állt: „Császár 1956-ban Zengővárkonyban a forradalom élére állt. Beszédet mondott a kedélyek csillapítására, és segített az új élet megszervezésében. A forradalom bukása után ellenforradalmi kijelentések vádjával följelentették, letartóztatták, majd börtönbüntetést szabtak ki rá.”.

Ellenállásának, szerepvállalásának azonban súlyos ára volt: börtönben töltött ideje alatt két gyermeke és felesége nehéz körülmények között éltek, ezért szerető miskolci rokonok – a Méryni család, szűkös anyagi helyzete ellenére – Piroskát saját gyermeküként fogadták be két évig, az érettségig. A szabadulást követően Császár fizikai segédmunkásként dolgozott. 1964-ben végleg elhagyta Zengővárkonyt és Pécsre költözött. Sokáig távolról tevékenykedett, illetve lelkesen járt vissza egykori falujába, ahol 1971-

Császár János felesége, Nagy Katalin

ben létrehozta a zenekart, 1972-ben a táncsoportot, majd 1974-ben átadta a táncsoportot, avagy a Pávákör vezetését tanítványának, Töttös Sándornak. Ma már Hagyományörző Művelődési Egyesület néven működik tovább a társulás. 1987-ben bekövetkezett halála után 1992-ben emléktáblát állítottak tiszteletére, valamint Zengővárkony egyetlen díszpolgáraként máig jó szívvel emlékeznek rá.

Ácsné Dr. Császár Piroska a mai napig hálával gondol vissza a Kézművesek Baranyai Egyesületére, akik Pécsről kijárva 1998-ban elindították az emlékezés-sorozatot a faluban, valamint felterjesztették édesapját a Magyar Kultúra Lovagja címre.

Születésének 100. évfordulója alkalmából Császár János unokája, dr. Ács Péter készítette dokumentumfilmet a Zengővárkonyban a 2010-ben megrendezett falunapról, amikor a helyiek megemlékeztek nagypapjáról, egykori tanítójukról, a karmesterről, a falu díszpolgáráról, a Magyar Kultúra Lovagjáról. A filmben mindvégig a dokumentarista jelleg dominál – dr. Ács családi, érzelmi érintettsége ellenére igyekezett autentikusan megközelíteni a témát. Ő maga narrál, de teret hagy az áhítatnak, a beszédeknek, a műsornak és a koszorúzásnak is.

A „falú lámpásának” tevékenységéről a továbbiakban lányát, Ácsné dr. Császár Pi-

Fülep Lajos és Császár János

roskát kérdezem. Piroska néni 1941-ben született, a család második gyermekeként. Továbbtanulása rögzös volt, hiszen édesapja miatt nem vették fel sem egyetemre, sem tanfolyamra. Később Szegeden végzett, majd doktorált orvosi szociológia területen. A Pécsi Orvostudományi Egyetemen dolgozott, nyugdíjba vonulásáig oktatással és kutatással foglalkozott.

*

INTERJÚ ÁCSNÉ DR. CSÁSZÁR PIROSKÁVAL
Császár János egyik lányával írásban készült az interjú, mely segítette azt, hogy interjúalanyom a lehető legteljesebben tudjon egy-egy kérdésre válaszolni.

– *Milyen embernek látta gyermekként apját? A kultúra mennyire volt a mindennapok része?*

– Gyermekként szomorúan vettem tudomásul, hogy alig láthatom édesapámat, hisz hajnaltól késő estig, sőt éjszakába nyúlóan – az általa rajongásig szeretett – falubeliekkel töltötte idejét, segítve a magán- és kulturális életük kiteljesedését. Hangoztatta, hogy kivételre ne számítsunk. „Keménységét” önmaga és családja felé gyakran kinyilvánította. Előny helyett sokszor inkább hátrányt szenvedtünk. Sosem felejttem el: látta, hogy nem tanulok otthon. Másnap feleltett, majd duplán megbüntettet.

Közhelynek, és végtelenül szubjektívnek tűnik – de élete példája igazolta –, hogy hiteles, tisztességes, szigorú, minta- és értékadó, hivatását szolgálatnak tekintő néptanító volt. Az emberek magánproblémáikkal, családi gondjaikkal, kérésekkel, passzusok megírásával, orvos vagy mentő hívással, szinte kizárólag hozzá fordultak. Mindenben segített ellenszolgáltatás nélkül. Például a beszolgáltatások idején, egykori tanítványainak segített időre leírni kaszával a gabonát.

Felnőttként értettem meg, mit is jelent az a szó, hogy szolgálat. Ez a szolgálat nem saját érdekeiről, nem is a szűkebb család védelméről, hanem mindenkinek felett a köz és mások feltétel és különbségtétel nélküli segítségéről szólt. A szavak és tettek egysége, a va-

lóságos példa teszi az embert hitelessé. Megértettem, hogy a tiszteletet nem lehet kikövetelni, arra rá kell szolgálni. Felsorolni sem tudom azt a morális, emberi municiót, amit örökölttem, és amiért én is, tanítványaival együtt hálás vagyok.

– *Hogyan zajlottak a mindennapok?*

– Délelőtt tanított. Délután az ifjak és a felnőttek önfenntartó képességének fejlesztésén – ma úgy mondanánk, hogy reziliencia kultúráján – munkálkodott. Volt idő tanfolyamok, tevékeny csoportok megszervezésére, lelkesedésük ápolására, támogatására. Akkoriban minden háznál volt egy szövőszék. Maguk keze munkája nyomán készült a kelme. Nagyon emberi élet volt ez, de kemény munkával. Nagy lendületet adott a kulturális és gazdasági életnek is mikor a faragó tanfolyamot, gyümölcs-nemesítési és termény feldolgozást célzó képzést indított férfiaknak, szövőtanfolyamot, főkötő- és műtyürkehímzés tanulásra szervezett le-

hetőséget nőknek. Az alföldi sok gyermekes családok betelepítésének előkészítése, a kultúrház építési munkálatainak irányítása, ünnepnapokon kántorkodás – mind-mind az édesapám tevékenységi köréhez tartozott.

Legkedvesebb, az életét meghatározó lételem volt az élményeket nyújtó kis kulturális közösségek létrehozása és támogatása. Az estebe, sokszor az éjszakába nyúló munkája meghatározó emlékem. A néphagyományok továbbvitele, a zenekar, a Bokréta tánc csoport, a dalárda, a színi előadások, a Népkönyvtár működtetése, az irodalmi délutánok, az ünnepi megemlékezések, a próbák, a szereplések bennem is és az akkori falubeliek többségében is biztosan megannyi kedves emléket idéznek.

– *Édesapja Fülep Lajos meghívására érkezett Zengővárkonyba. Miként történt ez valójában?*

– Édesapám a Bajai Királyi Állami Tanítóképző diákként találkozott a hit- és er-

MEGHIVÓ

A zengővárkonyi Ifjúság f. hó

műkedvelő színelőadást tart,
melyre mindenkit szeretettel meghív a Rendezőség

Színre kerül: Bakonyi-Kálmán

AZ OBSITOS

c. 3 felvonásos dalos színjáték

Háborúból lát hazavérő édesanya, testvér, rokon fájdalomában ha osztóznai akar, kösszevessz megkönyebbül. Ha nem nevetett tiszta szívből igazán, okvetlen nevetni fog.

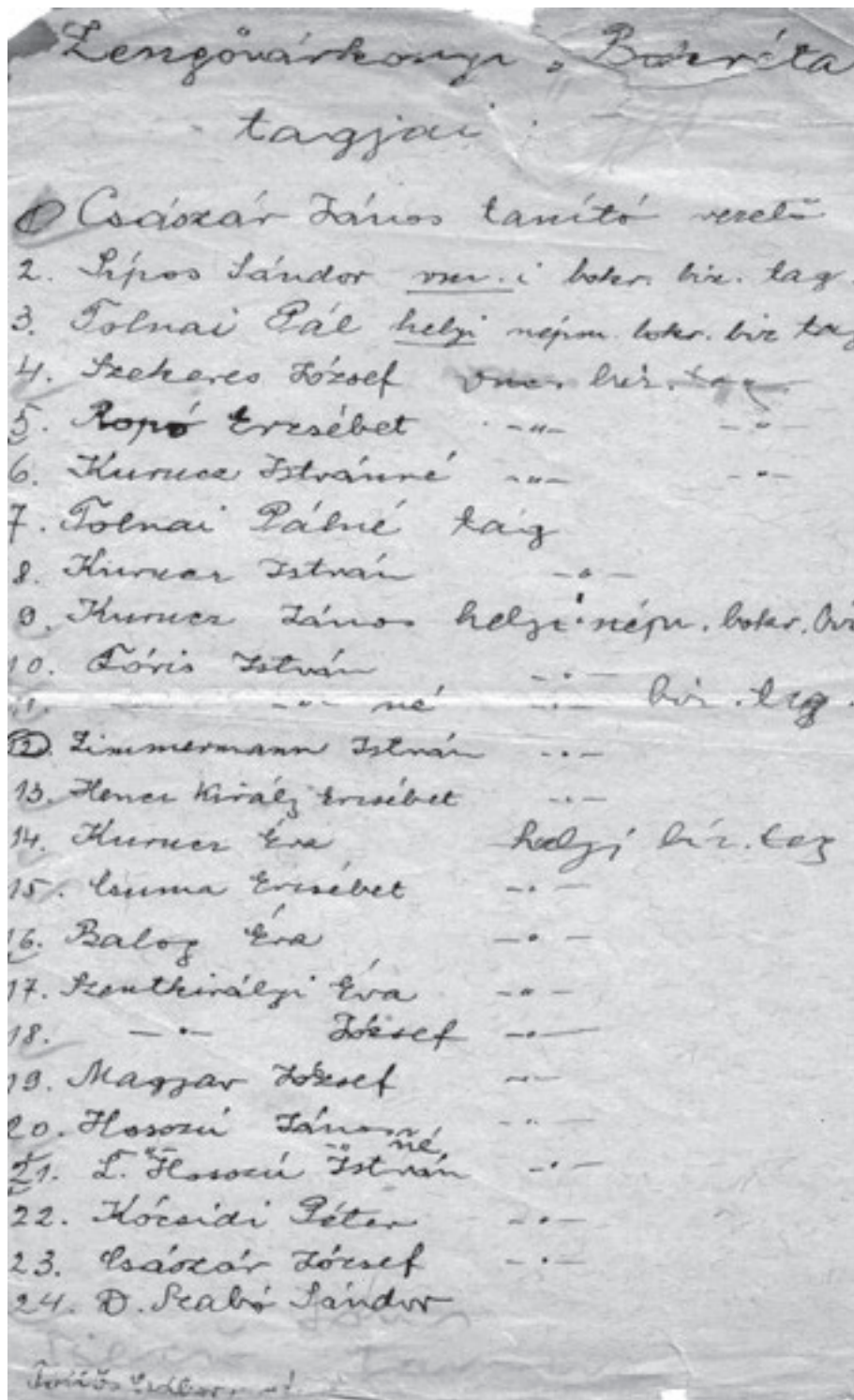
Jöjjen el! Bánat, fájdalom, öröm, vidámság! Ez alkalomra várjak!

Szereposztás a következő:

Nemzetes asszony	Öry Erzsé	Kati, komorna	Keller Juliska
Málca, a leánya	Hosszu Juliska	Szakácsné	Balog Juliska
Buzogány Márton földbirt.	Öry Endre	Heges	Tothai Erzsé
Jóska, a fia	Papp János	Borcsa	Szabó Juliska
Szűzorszóp kereskedő	Boris Lajos	Sári	Sári
Piroska, a leánya	Fiu Éva	Marcia	Széi Erzsé
Tihánér, a fia	Horvát János	Kis Juliska	Motykai Sárka
Andris obsitos vitéz	Szabó János	Óreg paraszt	Magyar Sándor
Bálint, ispán	Nedved József	Berker, szándár	Ill. Papp János

Szerepelnek még: Bárdoz László, Nagy István, V. Hosszu Lajos, Apári Béla, Fuller Sándor.
Sugó Csoma Sándor. Zongorán kísér: Mészai Beáta. Rendező: Császár János.

Helyárok: Első hely: P. Második hely: P. Állóhely: P.

kölcstan stúdióinak tanárával, Fülep Lajossal. Fülep már akkor európai hírvé és széles látókörű tudóstanár, művészetfilozófus, a Nyugat nemzedékéhez tartozó író, műkritikus volt. Később egyetemi tanár Pécsen, majd Budapesten. Országosan is elismert Kossuth-díjas akadémikus, aki alkotó munkásságának nyugalma a zengővárkonyi lelképásztori állásban vélte megtalálni 1927-ben. Személyesen gyermekként is élmény volt vele találkozni és megismerni, hiszen az ő szemléletmódja, moralitása, igényessége döntően meghatározta édesapám személyiségét, attitűdjét is. Fülep Lajos jól ismerte édesapámat, sárközi származásából fakadó

elköteleződését, a népi hagyományok és kultúra átadásának vágyát. Rokonság jellemezte az alig ötszáz lelkes apró falut – a szépséges cifra viselet, tánc, és dallamvilág, életmód, kapcsolatok terén – a sárköziekkel. Fülep a frissen végzett tanítványát 1929-ben maga mellé hívta kántortanítónak. Több mint húsz évig dolgoztak együtt, kölcsönös megértésben. Míg Fülep professzor a magyar szellemi élet elitjének perspektívájában élt, addig édesapám a falu kulturális életének – modern kifejezéssel szólva – a menedzselését tartotta fókuszban. Tiszteletteljes baráti együttműködésben ez egyúttal a szereposztást is jelentette.

– Milyen végzettségei voltak, milyen újítások, tevékenységek kapcsolódnak személyéhez?

– Fülep meghívásának nagy, őszinte örömmel tett eleget édesapám. Felvértezte magát azokkal a végzettségekkel, készségekkel, amelyekre – előre láthatólag – szüksége lehet. A Népiskolai Tanítói Oklevél mellé megszerezte Nagykanizsán a vallásoktatói, valamint az orgonista-kántori képzettséget. Már gyakorló tanítóként Pécsen „letette” sikeresen a Karnagyképzőt. Rendszeres résztvevője volt a népművelési tanfolyamoknak, az aktuális továbbképzéseknek. A kezébe vett „lámpást” meggyújtotta és ötven évig lankadatlanul égve tartotta. Már 1932-re megteremtette a zenekart és a Gyöngyösbokréta táncsoportot. Egy évvel később, 1933-ban összeverbuválta a dalárdát. Kodály, Bartók, Liszt, Lajtha műveket adtak elő, elnyerve a vármegyei dalosverseny mindhárom dobogós oklevelét, serlegét: aranyat a férfi, ezüstöt a vegyes, bronzot a női kórusával. A szomszéd falvakban, járási, megyei községekben fergeteges sikerrel szerepeltek, gazdagítva egyben a dalárda kasszáját. Az 1970-es évek végén – már kissé betegen – határozta el édesapám, hogy a környező falvakban a még fellelhető festett-virágzott népi bútorokat felkutatja és összegyűjti. 1982-ben megnyílt a Zengővárkonyi Tájház. A harmincas években alapított Gyöngyösbokrétának pedig ma is van működő „örökösé”.

– Mikor és hol szerveződött meg a táncsoport?

– 1932-ben még több száz fős lakodalomban élő tánc volt a csárdás, a lépő, a gyorscsárdás, a tolnai csárdás, szólt a zene és jellemző volt a színes bőszoknyás viselet. Ezt vette fel a repertoárjába édesapám. Ősztől tavaszig, hetente több alkalommal készültek a szereplésekre. „A bokrétások tevékenységének színvonala elsősorban attól függött, hogy vezetőjük milyen érzékkel állította színpadra a táncokat, s mennyire volt képes az eredetit megőrizni” – írja Gállos Orsolya *Ötven év a néphagyományok szolgálatában* című cikkében. Rendszeresen táncoltak saját örömeikre, falujuk szórakoztatására, az ünnepi hangulat emelésére. Közeli, távoli községekben való fellépésükkel a pénztárat gyarapították. Több serleget és oklevelet érdemeltek ki, továbbá rendkívüli érdeklődést vívtak ki a környező falvakban, városokban. Horthy Miklósnak és feleségének külön elismerését élvezte a lakodalmi menettánc bemutatása 1935-ben, Harkányban. A második világháború véget vetett a táncoló kedvnek, de a csoport évtizeden át tartó csendjét felverve édesapám ismét kapacitálta az egykori bokrétások utódait, és életre hívta – nyugdíjasként, 1971–72-ben – a ma is mű-

János vitéz szereplők

ködő zenekart és a Pávákört. A Pécsváradi Leányvásáron fellépve debütáltak, oklevélet nyertek. Megromlott egészségi állapotára való tekintettel 1975-ben átadta a csoport vezetését táncos tanítványának, Töttös Sándornak. A táncsoprot Töttös Sándor kezében a későbbiekben a világ szinte minden táján óriási sikert aratott.

– *Édesanyja művelt, több nyelven beszélő, fővárosból vidékre kerülő asszony volt, aki színtén segédkezett szakköröknél, színházi előadásoknál stb. Hogyan emlékszik vissza erre a támaszra?*

– Valóban, édesanyám intelligens, művelt és szép asszony volt. Az 1930-as évek derekán fehér hollónak számított az érettségi, a nők körében pedig kifejezetten feltűnő volt. Márpedig ő a Budapesti VI. ker. m. kir. Mária Terézia Leánygimnáziumban érettségizett. A Budapesti Városi Színház gyermek-társulatának tehetséges tagja volt, 18 éves koráig balettet is tanult. Rendkívül olvasott emberként minden adottsága megvolt ah-

Forrásjegyzék

Baumann Szilvia–Fülöp Csaba: *Zengővárkony*. Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs, 2007.

Hosszú László: *Szülőfalum, Zengővárkony*. Emlékirat. Magánkiadás. 2007.

Gállos Orsolya: *Ötven év a néphagyományok szolgálatában*. Dunántúli Napló, 1982-05-15., 39.évf., 131. sz.

Dr. Ács Péter dokumentumfilmje: *100 éve született Császár János kántortanító – Zengővárkonyi megemlékezés*. 2010. (<https://www.youtube.com/watch?v=Z6WOfTikIuk&t=1487s>)

hoz, hogy – Fülep második feleségének távozását követően – vezesse az asszonyok irodalmi délutánjait. A világirodalom remekeiből olvasott fel részleteket és elemezték a műveket. Több színdarab tánchetéjeinek betanítása is rá várt. Boldogan tett eleget a feladatoknak, segítve ezzel is édesapámat.

– *Ha már színi előadások... Amatőr színtársulat működött a faluban a kántortanító szervezésében Milyen előadásokat játszottak? Szerette-e a játékokat a közönség?*

– Pezsgő és kivételesen gazdag kulturális élet zajlott a Zengő ölében elterülő, szelíd gesztenyefákkal övezet kis faluban. A tanulókkal közösen valamennyi nemzeti és egyházi ünnepre készültek szavatokkal, énekekkel, egy-egy színmű bemutatásával, filmvetítéssel. A felnőtteknek – az amatőr színtársulaton kívül – szórakozási, ünnepi alkalmakat nyújtott az ismétlődő *Szüreti mulatság*, a *Geszténye ünnep*, *Népművészeti ünnep*, a *Bokréta Nap*, *Levente Nap*, a *Regös csoport*, *Árva Nap*, *Kórusbemutató*. Az amatőr színtársulat hetekig tartó próba után mutatta be az előadásokat, gondosan előkészítve. Gyakran nagy plakátokat, meghívókat nyomtatnak a nyomdában. A dalárda pénztárából fedezték azokat a kiadásokat, amelyekkel finanszírozták a szerepléseket. Tetemes összeget fizettek olykor a Pécsi Nemzeti Színházból kikölcsönzött díszletre és jelmezekre. Néha a zongorista díját is ki kellett gazdálkodni. Minden bemutatóval „tájtoltak” óriási tapsvihar kíséretében. A felsorolása is impozáns a színre vitt daraboknak.

Előadások 1929–1951 közt: *János vitéz*, *A betyár kendője*, *Gyöngyvirágos huszárcsákó*, *Nem élhetek muzikaszó nélkül*, *Mágnás Miska*, *A Noszty fiú esete Tóth Marival*, *Az obszitos*, *A vén bakancsos és fia a huszár*, *Gülluba*, *Gyurkovics fiúk*, *Piros bugyelláris*, *Füstös mög a riska*, *Huszár kisasszony*, *Napraforgó*, *Egy szerű szívdobogás*, *Tik-tak*, *Mög van tiltva a szerelóm*, *Magyar tavasz*, *A szív virága* stb.

– *Mit gondol, mi édesapja legfontosabb öröksége?*

– Legfontosabb örökség, amit magaménak vallhatok én is, hogy hitt a kultúra, a művészet értékeremtő művelésében. Az emberek szellemi gyarapodását, képességeinek kibontakoztatását tartotta a legfontosabb feladatának egy kis falu egyszerű kántortanítójaként. Tisztelet az egykori tanítványainak, a falunak, és tisztelőinek, akik őrzik édesapám értékeremtő igyekezetének emlékét emléknepok, emlékkiállítások megtartásával, emléktábla állításával, koszorúzásokkal, emlékszoba létrehozásával, Császár János Alapítvánnyal, posztumusz díszpolgári címmel, valamint a Magyar Kultúra Lovagja cím posztumusz adományozásával.

Lengyel Zsanett

Boban Marković Orkestar

MÜPA – Bartók Béla
Nemzeti Hangversenyterem
2022. december 30., 19.30
Rendező: Fonó Budai Zeneház
www.mupa.hu

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrassy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

Ki a városból – I.

Molnos Péter: A valóság szerelmese – Czene Béla festészete. Móra Könyvkiadó, 2022.

A Czene Béla ösztöndíjas évről szóló hivatalos beszámoló tanúsága szerint a Rómában töltött időszak legnagyobb lélegzetű munkája a *Hunor és Magor* című kompozíció volt, amelyet a festő az otthonról hozott tervek és vázlatok felhasználásával „körülbelül négyhónapi munkával fejezett be”.¹ Az elpusztult vagy szerencsésebb esetben „csupán” lappangó festmény kompozíciójáról az előkészítő tanulmányok és a korabeli reprodukciók alapján alkothattunk képet, míg színeit és stílusát egy 1943-as tudósítás segít legalább nagy vonalakban rekonstruálni. Rónay Kázmér szavai szerint a hatalmas méretű képet „még erősen római levegő lengi körül, szinte olyan, mintha valamelyik XV. század közepéből való finomlelkű olasz mester festette volna. Nem robban szét a drámaiságtól, fölösleges irodalom sincs benne, csak a festészet nyelvén, nemes természetességgel szól.”²

A képen ábrázolt alakok arcvonásait Czene korábbi szokásához híven saját magáról és feleségéről festette meg, sőt a modellpénz hiánya vezetett ahhoz is, hogy a korai periódus szinte valamennyi női aktjához hasonlóan a *Hunor és Magor* által elrabolt lányokhoz is Hikádi Erzsébet állt modellt. A Parthenon frízeit idéző kompozícióban Czene a magyarság őselegendájának egyik legismertebb epizódját ábrázolta. A téma korabeli népszerűségét annak a politikailag könnyen hasznosítható feltevésnek köszönhetette, hogy a hunok és a magyarok közeli rokonságban állnak, s így a magyarok honfoglalása valójában nem más, mint Attila örökségének jogos birtokbavétele. A fokozódó nacionalizmussal párhuzamosan egyre ismertebbé és népszerűbbé váló eredetmítosz a harmincas évekre már valamennyi korosztály közös élményanyagává vált. Annak érzékeltetésére, hogy ezek a ma már szokatlannak tűnő témák egykor mennyire az aktuális közhangulat kifejezői voltak, elég csupán egy ma már megmosolyogtató epizódot felidézni: 1933-ban a Bécsben megrendezett nemzetközi szakácművészeti kiállításon a Gundel konyhafőnöke, Rehberger Elek pástétomalapzatra tálalt szarvasgerincet állított ki, amelynek körete *Hunor és Magor* legendáját ábrázolta. A Burg régi udvari konyháján bemutatott produkció a „Dámvadgerinc Hunor módra” nevet kapta.³ A Kézai Simon krónikájára épülő történet szerint „valamikor nagyon régen Ázsia nyugati részén egy óriás termetű király uralkodott, akit Nimródnek neveztek. Két fia volt: Hunor és Magor. A két deli ifjú egy vadászat alkalmával pompás hímszarvast vet üldözőbe, mely őket messze-messze, a Meotis ingoványai közé csalta. A szarvas itt végkép eltűnt előlük. De egy szép erdő alján megigéző látvány tárult az ifjak szemébe. Színes sátrak között gyönyörű bolgár asszonyok és leányok kürtösök zenéjére táncot lejtettek. A meghívott vendégek közt volt Dula alán fejedelemnek két tündérszép leánya is. A sok virágszál közül annyira kivált ez a két fejedelmi teremtmény, hogy Hunor és Magor gyorsan határozva a nők közé vágtattak, s Dulának két leányát elragadták, majd hazatérve feleségül vették. Hunor leszármazottjai lettek a hunok, Magor leszármazottjai pedig a magyarok.”⁴

A római periódus után született képeket látva, a róluk szóló cikkeket olvasva úgy tűnik, hogy Czene 1940 körül néhány esztendőre szinte rabjává vált a magyar eredetmítosznak. A korábbi bibliai témákat felváltották az ősi krónikák által ihletett kompozíciók: 1930-ban a Múcsarnok téli kiállításán mutatta be *Meotis tavánál* című képét, a kassai Nemzeti tárlaton a *Csodaszarvast*, míg 1942-ben újra az egyébként két változatban is megfestett *Hunor és Magorral* jelentkezett, elnyerve érte a rangos Balló Ede-díjat. A vele készült interjúkból kiderül, hogy ezekben az években őt is magával ragadta a nemzeti gondolat mögé faji árnyalatot vizionáló korhangulat,

Czene Béla (Isaszeg, 1911. július 3. – Budapest, 1999. november 9.) festőművész Czene Béla Tivadar arcképfestő és Borza Jolán Franciska rajzoló fiaként született. 1930 és 1933 között járt a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Rudnay Gyula volt a mestere. Már 1932-től szerepelt kiállításokon. Stílusában korán rátalált a Római iskola irányonalára, amiben tovább segítette, hogy 1938–1939-ben Rómában tartózkodhatott, miután Gerevich Tibor javaslatára elnyerte a Római Magyar Akadémia ösztöndíját. Festői stílusában egyre jobban kötődött a reneszánsz klasszikus tradícióhoz és a görög–római hagyományokhoz. A második világháború után lazult a római iskolához való kötődése, és jellegzetes technikával festett képeinek témáit inkább a hétköznapi életből merítette. (Wikipédia)

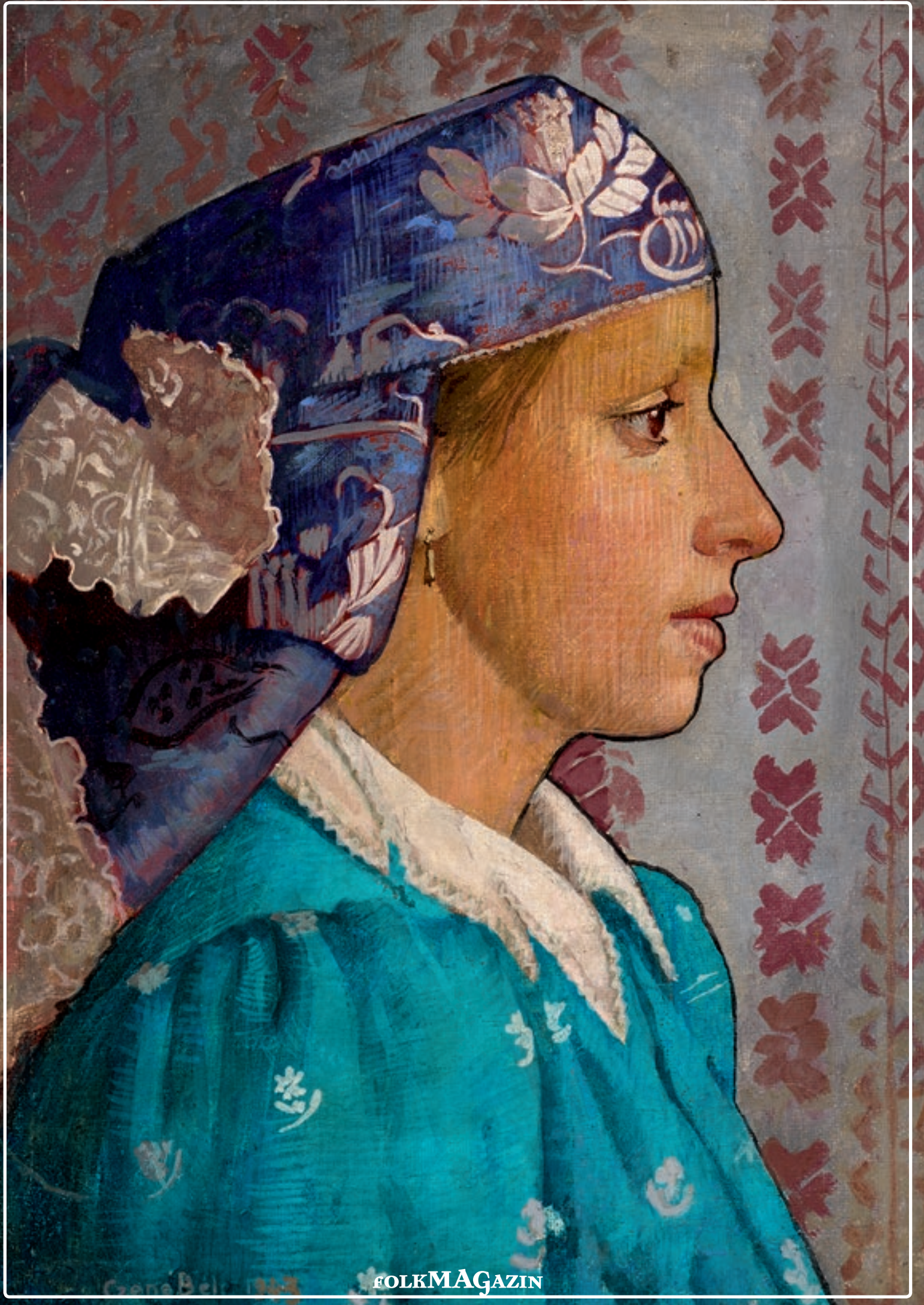
s nem tudta, talán nem is akarta magát függetleníteni az egész Európát legyűrő nacionalizmus mellőngető frázisaitól. 1940 novemberében részt vett annak a Pilvax-körnek az alapításában, amely célul tűzte ki „az irodalomnak és az alkotóművészetnek a magyar faji lélek makulátlan tisztaságában való megújítását”,⁵ sőt a *Magyarság* hasábjain olvasói levelében állt ki a „magyar faj hungarizmusban megújuló nagysága” mellett.⁶ Mentségére szóljon, hogy ekkor még igen kevesek előtt sejtett fel a fenti szövegek nyomán lassan testet öltő tragikus jövő lehetősége, ráadásul a szavak jelentését sem terheltek még a később rájuk rakódó penetráns mellézköngék.

Számos jeles művész társa még nála is jobban eltévedt ezekben a morális csapdáktól terhes esztendőkből. A Magyar Képirók néven csoportot alakító festők és szobrászok – köztük olyan kiváló tehetségek, mint Boromisza Tibor, Mokry-Mészáros Dezső vagy Litkey György – 1939-ben büszkén vallották magukat fajvédőnek, olyan jelszavakat harsogva, amelyeket pár évvel később a nyilas propagandisták is megirigyeltek volna. Közös volt bennük a nyugati kultúra harcos megvetése, a Kelet magasztalása, és egy nehezen körvonalazható romantikus vágy „az élet igazabb, szebb, emberibb megélésére”. Persze bűn lenne visszavetíteni rájuk mindazt, amit a tettek mezejére lépő esztétársaik évekkel később véghez vittek, hiszen legtöbbször nem a politika, csupán a művészet fegyverével akart tenni a „magyar faj fennmaradásáért”. Szisztematikusan járták a vidéki Magyarországot, felfedezték maguknak a hortobágyi pásztorságot, a népművészetet és a paraszti kultúrát, s közben ma már mulattató ábrándokat kergettek távolkeleti rokonságról, gyöngyösbokrétás ünnepi romantikáról vagy éppen ősmagyar bálványkultusról.⁷

Ez a nép felé fordulás, kiegészülve az ősi eredetlegendák feltámasztásával, az 1940 körüli évek általános nemzetközi tendenciája volt. „Európa-szerte vajúdik a Szépség” – írta erről a jelenségről 1942-ben a korszak legjobb tollú magyar művésze, Pátzay Pál. „Mostanság, amikor a népek méregették egymást és önmagukat – készülődtek –, totemeket nyelt mindegyik, hogy erejét növelje. Ősi mítoszokat támasztottak fel, szinte az isteni eredet szilárd talaját keresve. Történetük hősi példáival igyekeztek besugározni egész néptömegüket. Miként a múlt század a tudomány iránt érzett teljes bizalmat, így a mi korunk, úgy látszik, a politika csillagzata alatt él. Az esztétizmus is most politikai nyomás alatt keletkezik. Tehát a művészet öntudatlanul az elemi erő és indulat archaikus pátoszáért keresi: »a történelmiben«, »a nemzetiben«, »a népiiben«.”⁸

A harmincas–negyvenes évek folyamán a Képirók Társaságának harcos szellemi honvédelme csak az egyik reakció volt a korábbi évtizedek külföldi, elsősorban francia dominanciájára, a tiszta festészet minden irodalmi utalást és morális üzenetet száműző művészi attitűdjére. A korabeli interpretációk szerint már a Gerevich ál-

Czene Béla: *Fiatal lány népviseletben*, 1943
(48 x 42 cm; tempera, vászon)

tal életre hívott római iskola is Párizs lehangoló hatására, a Vaszary nyomán sokakat hatalmába kerítő „gatyaiszonyt” kívánta megtörni, majd mindkét „idegen irány” ellenlábasaként lépett színre azon művészek csoportja, akik a magyar múltból és a népi világból szerették volna kifejleszteni a művészet korszerű, egyben hangsúlyosan magyar stílusát. Ez a kör rendkívül heterogén volt, hiszen végső soron ide sorolhatjuk Vajda Lajos népi motívumokat felhasználó szürrealista kísérleteit éppen úgy, mint Rudnay kuruc romantikáját, Csók István, Perlmutter Izsák és Glatz Oszkár színpompás parasztképeit vagy éppen Boromisza Tibor rovásírással jelzett hortobágyi csikósportrét. De a korszellem mindenkit magával rántó erejét mutatja, hogy 1940 körül már olyan vérbeli „urbánus” festők, mint a Párizs és München füledt levegőjű szalonjaiban művészé évről – az ősmagyar lányrablás történetét 1939-ben szintén feldolgozó – Batthyány Gyula, vagy éppen a római iskolás, de éppen annyira „párizsisas” Medveczky Jenő is sorra festi ünnepi népviseletbe bújtatott mezőkövesdi vagy kalotaszegi figuráit.

A népi tematika iránti felfokozott érdeklődés ezekben az esztendőben szinte az egész magyar társadalmat átítatta: a műgyűjtők figyelme a népművészet, elsősorban a kerámia és hímzett textilneműk felé fordult, jeles divatházak komplett kreációkat deriváltak a paraszti viseletek motívumkincséből, miközben az idegenfogalmi propaganda reprezentatív kiadványokkal és előadásokkal igyekezett idecsábítani az egzotikus magyar vidék felfedezéséről ábrándozó külföldieket.⁹ Évente megrendezték a Gyöngyösbokrétára című nagyszabású játéksorozatot, amelynek során az Országos Magyar Bokréta Szövetségbe tömörült helyi csoportok a Szent István ünnepi hét keretein belül bemutatták népdalaikat, szokásaikat, táncukat, s mindezzel együtt természetesen színpompás viseleteiket is megismerte a budapesti közönség. A képzőművészek szempontjából a legfontosabb esemény az 1941-es népipari kiállítás volt, amelyet a Nemzeti Szalon termeiben rendeztek meg hatalmas érdeklődés mellett. A népi szötteket, hímzéseket, faragásokat, szaru- és fazekasmunkákat bemutató tárlat célja részben az volt, hogy „utat mutasson” az urbánus mételeytől elbódult grand art képviselőinek. A *Magyarság* civilben festőművész tudósítója szerint „a képzőművészeknek is ebből az östelevényből kell felfrissülniük. Mert ami itt szöttekben és egyéb holmikban ragyog, az a szingazdagság a magyar lélek speciális látási formája, módja, ez a magyar lelkiség így reagál az élet érzéki pompájára; ezt a látási módot még keletről hozta magával, a színeket az ázsiai nap érlelte ily csodásan izzóra. [...] Ennek kell képzőművészetünkben is teljes intenzitással felragyognia, mert csak az a művészet őszinte és igaz, amely a nemzet nyelvén beszél. Figyelő szemekkel nézzük és kövessük a tanítást.”¹⁰

A magyar őstörténeti témák ábrázolása, a népművészet motívumkincsének egyre gyakoribb használata, a történelmi festészet reneszánsza, a római iskolások vallási áhítata és a romlatlan paraszti világ szereplőinek felfedezése mögött végső soron hasonló motiváció, egy ellentmondásokkal teli kor mindent átítató hangulata sejlik fel. Bálint Sándor 1941-ben publikált szavai szerint „korunk művészei többet akarnak a művelt nyárspolgár individuális szeszélyeinek kielégítésénél. Újra egyetemes hatásokra, az új ember kiformalására törekszenek, a polgári kultúra szobahangulatából, érzékeny, de hitetlen impresszionizmusából messzire kíváncznak: a jelenségeket maradandóbb rendben, metafizikai lényegükben, valami átszellemült realizmusban szeretnék megragadni. Méltatlannak érzik azt a szórakoztató szerepet, amelyre az újkor századai a művészt kárhoztatták. A l'art pour l'art szép, de céltalan kalandjai után a művészet újra egyetemes üggyé, sorsélménnyé akarják avatni.”¹¹

Czene Béla: *Kalotaszegi lányok, 1943*
(164 x 120 cm; tempera, falemez)

Nem véletlen, hogy Czene Béla 1939-től egy olyan művészársaságban talált formális közösségre, amely hasonlóan erős kritikával viszonyult a korábbi évtizedek polgári művészetéhez, a tiszta festészet l'art pour l'art esztétikájához. 1939 márciusában állított ki először a Spirituális Művészek Szövetségének tagjaként, s még 1944 tavaszán is jelentős anyaggal szerepelt a csoport utolsó tárlatán. Utóbbi kiállítás katalógusának rövid előszava két mondatba sűriti a szövetség hitvallását: „A spirituális művészek hite az, hogy a művészet célja sohasem lehet a formákkal való játék – hanem egyesegyedül csak az emberi lét mélységének és magasságainak megmutatása a formalitás eszközeivel. Irodalomnak, zenének, képzőművészetnek egyaránt igazi célja az, hogy az embertársat erkölcsi magasságokba emelje, s híd legyen ég és föld között.”¹² Mindez a mai fül számára talán túl fennköltnek hat, de valójában nem jelentett többet annál, mint amit Aba-Novák 1935-ben, New York felé hajózva a Manhattan nevű gőzös fedélzetén így foglalt össze naplójában: „A kizárólagos festőiséggel azért nem foglalkozom, mert nemcsak szemem van, hanem ember is vagyok.”¹³ Persze kérdés, hogy a Spirituális Művészek patetikus hitvallásához illett-e egyáltalán Czene tizenöt műve, amelyet a Nemzeti Szalon ominózus tárlatán a közönség elé tárt. A válasz finoman szólva nem egyértelmű.

Bár a címek listájából kiderül, hogy két bibliai témájú munka, a *Megváltó* és az *Angyali üdvözet* is a falakra került, továbbá a *Szent István törvényt ül* című kompozíció is megfelelt az „erkölcsi magasságokba emelő” szándéknak, a többi festmény valójában a falusi élet hétköznapijaiból merítette témáját: kapáló és szántó parasztok, talicska felett görnyedő kubikusok, rekkenő hőségben izzadó útépitők vették át az elegáns modelleket, a napkeleti bölcsek és a csodaszarvas után nyargaló ősmagyarok helyét.

Czene az 1940-es évek elején – feleségével együtt – számos tanulmányutat tett, hogy megismerkedjen a magyar parasztság életével, témaötleteket gyűjtött, vázlatokat készített, amelyeket aztán budapesti otthonában dolgozott fel reprezentatív táblaképek formájában. Ezek az utazások minden tekintetben reveláló hatást gyakoroltak rá. A Magyar Tudományos Akadémia kérdésére közel négy évtized távolából is úgy emlékezett, hogy a római ösztöndíj mellett „a negyvenes években a magyar falu, a magyar paraszt életének megismerésére tett” utazásai döntő szerepet játszottak művészetének alakulásában. A kiállítási katalógusokban fellelhető címek és a ma is meglévő festmények alapján a feleségével közösen tett tanulmányutak során leginkább a Nógrád megyei Romhányban és Bánkon, valamint a második bécsi döntéssel 1940-ben visszacsatolt kalotaszegi falvakban dolgoztak.

(folytatása következik)

JEGYZETEK

- 1 Ismeretlen eredetű lapkivágat az MTA Művészettörténeti Intézet lexikongyűjteményében.
- 2 Rónay Kázmér: *Ifj. Czene Béla és Csúcs Ferenc, a Balló-díj ezévi nyertesei*. Szépművészet, 1943, 73–74.
- 3 *Magyar szakács-csodák a bécsi Burgban*. Az Est, 1933. április 4., 13.
- 4 *Attila király*. Magyar Nép, 1929/4., 61.
- 5 A Pilvax-kör képzőművész tagja volt többek között Szendy Arisztid, Czene János, Ajkelin Lajos, Mokry-Mészáros Dezső és Muszély Ágost (Magyarország, 1940. november 30.).
- 6 *Magyar képzőművészek, akik nem csak festeni tudnak, de beszélni is mernek*. Magyarország, 1940. december 25., 15.
- 7 *A Magyar Képzőművészek kiállításának katalógusa*. Nemzeti Szalon, Budapest, 1939.
- 8 Pátzay Pál: *Szobrászatunk magyarsága és európaisága*. Magyar Csillag, 1943/7., 418.
- 9 *A csábítás fegyvere*. Szerk.: Molnos Péter. Budapest, 2018, 180–183, 250–263.
- 10 Pictor: *Bokrétások a Nemzeti Szalonban*. Magyarország 1941. augusztus 20., 13.
- 11 Bálint Sándor: *Modern művészfajok: Vinkler László*. Jelenkor, 1941/22., 11.
- 12 *A Spirituális Művészek Szövetségének 7. Csoportkiállítása*. Katalógus. Budapest, Nemzeti Szalon, 1944.
- 13 A napló kézírata a művész hagyatékában található. A teljes bejegyzést idézi Molnos Péter: *Újrafestve. Gerevich Tibor és Aba-Novák Vilmos*. Enigma, no. 59. 2009, 5–36.

PELVA GÁBOR: BOBBY - III.

S. K-nak ajánlva
Lányi Györgynek köszönet

– Lassan gyertek hátra! – kiáltott Sanyedli a többieknek, akiknek barátságosabb beszélgetőtársaik akadtak és a vörösbőr (a legkiválóbb nyelvtanár) hatására hirtelen megtanultak amerikaiul. Ezért kissé kelleetlenül, de szófogadóan elkezdtek szállingózni hátrafelé a sűrűsödő közönség elöl a lopódzkodó estébe hajló délutánban. Hátul még kortyantottak párat egy újabb vörösből, poénok, titokzatos szakaszok, nevetés... Közben elöl a közönség elkezdett betűremkedni a terembe.

Végül Sue jelent meg ismét, invitálóan széttárta karjait és jelezte, hogy itt az idő. Így hát élesítették a show-bombát és hetykén megindultak a folyosón a dobogó felé.

Bent nagy zsongás fogadta őket, ami üdvözlő tapsba csapott át, amikor beléptek. Sue tartott egy nagy beszédet. Eközben alaposan szemügyre vehették a népeket. Inkább középkorú és idősebb volt a csapat, zömében fehérek, de akadt köztük mutatóba egypár fekete. Hiába, ez nem egy vasárnapi gopell istentisztelet volt, és főleg nem egy tévésorozat.

– Ja. Só és bors – röherészett Sanyedli magában. – Mi meg a paprika, he-he. Na, majd kapnak.

Ami feltűnő volt, hogy mindenki állattal érkezett. Hiába, a Liga komolyan vette a küldetését, olyannyira, hogy az 50-es években, amikor az orosz úrprogram igazán beindult és kutyákat kezdtek el föllődözni, az amerikai, általában női állatvédőegyletek tiltakozó levelet írtak a Hruscsovnak nevezett ukrán szalon- és vodkafeldolgozóüzem jó érzéseire apellálva, hogy ugyan hagyja már békén szegény kutyákat, errefelé az utcán elég sok néger kisgyerek rohángszik, senkinek sem hiányozva, szívesen exportálnak egypárat a Szovjetunióhoz az ebek helyére, egyben további sikereket kívántak az ördögi ellenségnek.

Szóval volt itt minden. Kutyák nagy számban, aztán macskák ölben, pórázon, kosárban, egy izgága törpemalac, papagáj lábára kötött zsinórral, vállon, egy kismajom, aki lázasan szexuális partner és valami harapnivaló után kutatott egyben kíváncsian mustrálgatta a csillogó szemüveget, melyiket rántsa le és gyűrje szanaszét egy óvatlan pillanatban, höröcsög dobozkában, két aranyhal egy gömbben (nehogy már otthon unatkozzanak).

Ezért a beszéd alatt is viszonylag nagy nyüzsgés volt, folyamatos halk csendreintés, ül, helyire, nyugalom, simi-simi, piszkok diszkrét eltakarítása stb. Mivel nem állatorvosi váróban voltak, az állatok viszonylagos nyugalomban léteztek egymás mellett, bár lehet, hogy befigyeltek bizonyos tápban feloldott nyugtatótabletták. Csak az egyik sarokban köhécselt hangtalanul egy debarkált pincsi, abban a tudatban, hogy mindenki osszerezzen öblös ugatásától. Toncsiban gonoszul megvillant egy gondolat az ideális

amerikai kutyáról, amely debarkált, hogy ne ugasson állandóan, természetesen ivartalanított, körme, foga gondosan eltávolítva, hogy ne harapjon, ne karcolja a padlót, kopasz, hátha allergiás valaki, melléktermékei kivezetve egy ügyes, cserélhető zacsi, hogy ne legyen meglepetés reggel a kandalló előtt a déditől örökölt csimbókos grizzlybőrön, és természetesen pépes, szigorúan vegán étkek fogyasztója, hiszen a húsevés csak rossz szokás, okos kutya, bármire megtanítható...

– Elégé polkorrekt? – somolygott Toncsi a bajsa alatt. (Polkorrekt? Az mi? A politika minden, csak nem korrekt.)

Az üdvözlő, bemutató beszéd véget ért, közben még nyílt a bejárati ajtó és Sam lépett be. Állva maradt és komoran, karba tett kézzel nekivetette a vállát az ajtófélfának. Elkezdődött az előadás.

Mindenki kitett magáért. Sam gyanakodott. Sue behunyt szemmel ringadozott. Nyakas villogó fogakkal cifrázta, egyszerre vigyorgott és közben elképesztő magas hangon énekelt. Gézu égnek álló hajjal, hegedűjére bandzsítva szedte elő, ki tudja honnan, a véget nem érő variációkat. Sanyedli Popeye-karjával bűgatta a kontrát, vagy gördülő köveket pöngetett ki kobzájából. Kurbli izzadva görnyedt a cimbalom felett, bűvölve a gyöngyökként guruló ritmusdallamokat. Toncsi, bajsa alatti hellenisztikus mosollyal brümmögtette és röffentette gyantalisztes, fekete bőgőjének bélhúrjait vagy elengedhetetlen posztósvéget fejibe csapva tekerőre váltott, fáradhatatlanul darálva a kávé.

Leonárd a dobogó hátuljánál állva, csendben szopogatta italát és az elkövetkezendő helyszíneket latolgatta, azok anyagi vonzataival együtt.

Sorban követték egymást a magyar és Kárpát-medencei dallamok, dús szövevényű szimfóniaként beterítve a viszonylag figyelmes közönséget, talán akadt köztük olyan, aki most úknagyapjára gondolt, aki valaha kitántorgott erre a tájakra, esetleg nem is magyarként, de akkor is: fiddle és Európa. Varázslat... A táncosok gyönyörű karikákkal, hullámokkal, dobbantásokkal és csapásokkal illegtek-billegtek. Remek volt, mint mindig. Időn és téren kívül került minden. A számok közt, learatva a tapsokat, bele-belekortyolgattak a kikészített bourbonba, erőt merítendő, mert osztották az energiát rendesen, ahogy általában. Sanyedli konferált, ezt nem hagyta Leonárdra. Külön készült, előre szerkesztett, megtanult szövegekkel. Kicsit jobb nyelvezeten, mint Kossuth az emigrációbeli tájolásai során, amelyről tudvalevő, hogy a börtönben tanult meg angolul, könyvből, fonetikusan. Amikor itteni beszédei (márpedig tüzes és büszke szónok volt világéletében) során eb-

béli tudását hasznosította, nagy sikert aratott karizmatikus előadásmódjával, bár mindenki azt hitte, magyarul beszélt. Nos, Sanyedli szerencsésebb helyzetben volt, amennyiben – bár öreg pásztor- és orvoságosemberektől tanulta a legtöbbet (természetesen nem Shakespeare-ről) –, azért az iskolában nyűtte az angolt, továbbá sok feliratos filmet nézett, ezért megértették.

De azért nem volt az az Oscar-gálát közvetítő, fűde-kicseszettenkurvajólbeszélekamerikaiul és ezt most meg is mutatom a magyaroknak-típusú médiaszakember...

És immáron elkövetkezend Sanyedli nagy magánszám, a dudálás.

A dudás és a tekerős még a népzeneészek között is külön jegyzett alfaj. A pokol ugye, ahol teremnek a szőrös kutyák, amiből majd lesznek a szőrös dudák, hogy csak a legenyhébb fordulatot felidézzük Columbo hadnagy szinkronhangján.

Ekkoriban persze már nem kutyából készült a duda, hanem kecskéből, még hozzá az igazi dudás maga készítette, barbárnak tűnő áldozati szertartás keretében, hiszen a kecskebőr jófajta húst is rejtett magában a mekegésen kívül, amit meg kellett sütni szabad ég alatt, nyárson, hogy úgy éjjel három körül minden jelenlévő elégedetten, és az elfogyasztott italoktól és illatoktól megéhezve, szószerint farkasként marcangolja a szenes, kicsit nyers cafatokat. Bizonyos újhullámosok kísérleteztek pink virágokkal borított, lila gumimatracokkal is, de ez, bár poénnak jó volt, nem igazán nyerte el a konzervatívabb hagyományőrök tetszését. Úgyhogy a mindenkori élettársak és feleségek legnagyobb örömére, általában maradt az udvaron, rosszabb esetben a fürdőszobában száradó, büzlő kecskebőrök szolid bája.

De Sanyedli gondosan tervezett, és ha már kutya, akkor legyen eb. Volt egy állatorvos cimborája, aki szerzett neki az egyetemről egy pompás, kikészített németjuhász bőrt, amit ő ügyesen ráapplikált a kecskére, így látványban hű maradt a nótához. Ehhez tartozott egy előre belőtt konferansz, amit rendszerint a dudaszám előtt mondott el, amit úgy fejezett be, hogy a bordósíp-orgia után földobta a levegőbe a dudát, aztán ügyesen elkapta, amely még így nyekkent egy utolsót, mintegy távozó lélekként.

Íme a beszély: „Volt nekem egy hűségese kutyám. Úgy hívták, hogy Bobby (természetesen Bobinak ejtve). Naaagyon szerettük egymást, csodálatos kutya volt, minden lépésemet figyelte, követte, kitalálta a gondolataimat. Sok szép évet töltöttünk együtt, izgalmas kalandok közt. De sajna, a kutya élete rövidre van szabva, hozzánk képest és hát Bobbyt is elérte a végzet. El kellett búcsúznunk egymástól. De annyira fáj a távozása, hogy elhatároztam, nem válok meg tőle. Szolgáljon ezután is hűséggel. Ezért gondoltam egyet és dudát csináltam a bőréből. Így velem lehet útjaimon, sőt a lelke is szól hozzám a zenén keresztül. Ezekkel a nyikkanásokkal integet nekem a túoldalról...”

A dudaszám volt az utolsó egyike, és mivel sietniük kellett a másnapi, következő fellépésre, ami eléggé messze esett innen, elhatározták, hogy rögtön elindulnak, ezért két szám között a segítők kilopták a már lejátszott hangszereket a színpadról és hátul bepakolták a buszba, többek között a problémás cimbalmot is. A többi kézben volt.

Sanyedli nagy elánnal kezdett neki a felkonfnak, és mivel aznap este megszokta a nyüzsgést a nézőtéren, továbbá mivel erősen koncentrált az angolnyelvű szónoklatra, nem vette észre, hogy közben az eddiginél nagyobb

mozgolódás támadt, sőt dühös bekiabálások, széktologatás, zaj kezdődött, de még nem esett le neki, hogy valami nem stimmel, bár kissé érzékelte a megváltozott hangulatot. Ezért gyorsan belekezdett a mindent elsőprő, gatyaszaggató dudálásba. A félhomályban alig látta a közönséget, továbbá elkapta a révülés, de annyit meghallott, hogy a kutyák rázendítettek. A híres jelmondathoz híven előjött belőlük a farkasvér, tutultak rendületlenül, ami valljuk be, egész jól állt a kanásztáncnak.

Hirtelen fölkapcsolta valaki a nagyvillanyt és Sanyedli döbbenten látta, hogy mindenki áll, teljes a zűrzavar, a kutyák megvadulva vicsorognak és csücsörítenek. Meglátta a halásápadt Sue-t, hátul az ajtó mellett. Sam valamit dühösen magyarázott neki, szélesen gesztikulálva. És ekkor leesett neki.

Ez egy állatvédő egyesület! Amerikai! Nem szarral gurigáznak.

Teljesen ki voltak kelve magukból, dühösen pfüjoltak és kiabáltak. Kitért a botrány, a javából. Errefelé nem divat a smúzoló tapsika, ha valami nem tetszik, hát nem.

Gyorsan megpróbálta menteni a helyzetet és befejezni a számot, a koreográfiához ragaszkodva földobta a dudát a levegőbe és egy utolsó nyekkenéssel elkapta, de az ördögi hangszer mintha önálló életre kelt volna, nem hallgatott el rögtön, hanem sípszárait dobálva még nyöszörgött egy kicsit.

Egy másodpercre döbben csend állt be, aztán félelmetes és váratlan fordulat következett, mint egy elnyújtott tévésorozatban, amelynél az utolsó résznél elfogyott a pénz és gyorsan lenullázzák a díszletet egy akció keretében.

Az öreg deszantos magából kikelve ordítani kezdett, közben zöld bomberdzsekije alatt kotorászva előkapott, igen, Sanyedli dermedten látta, hogy előhalászott egy Sivatagi Sasnak látszó (mert Sivatagi Sas) irdatlan mordályt és pontosan rácélt. Nem rögtön szánta rá magát a lövésre, ugatott még pár fordulatot. Ez mentette meg Sanyedli életét. Ugyanis a mészáros mellett álló fekete szomszéd épp a lövés pillanatában felütötte a kezét, így a golyó a plafonba fúródott, kis gipszpacacsot eregetve. De a Sivatagi Sas és tulajdonosa ezzel nem elégedett meg. Hirtelen mozdulattal, üvöltve fejbőlötte a mellette állót. A vér és az agyvelő betérítette a nézősereg egy részét. Hihetetlen sikoltozás tört ki. A nők rutinosan a padlóra vetették magukat, a férfiak kezében pedig, ki tudja, honnan, különböző fegyverek jelentek meg egy szempillantás alatt. Mindenkinél volt valami. És elkezdtek használni. Több oldalról leterítették a kezdeményezőt, a pillanat tört része alatt. Sam is beszállt a játékba. Megszólalt a hatlövétű is. Többen a földre zuhantak, általános lövöldözés kezdődött vaktában, de eredményesen, a szűk helynek köszönhetően. Mindent átjárt a löporfűst. Az állatok eközben teljesen megvadultak, a kutyák egymást marcangolták és habzsolták a ragacos padlót, a macskák szétfutottak, de fölfogván, hogy szabad a pálya, előjött belőlük a tigris, és borzolva vetették rá magukat a hörcsögre. A papagáj kétségbeesetten verdesett az immár halott gazdája csuklójára hurkolt zsinór foglyaként, mígnem az egyik cicó, gyilkos tekintettel, nagy ívben le nem vadászta. Csak a malac rőfögött bölcsen és passzívan az egyik sarokban.

Sanyedli mindezt lassított filmként érzékelte, előntötte a rettenetes rémület, és Bobbyt magához ölelve csak állt dermedten, mint a körtáncot járó mosolygó úttörő-szob-

rok a lerombolt Sztálingrad közepén. A legapróbb részleteket is rögzítette az agya, még az is látni vélte, amint a széttört akváriumból a szilánkok, víz és vér közt csapkodó aranyhalak közül a nagyobbik, Bosch mester ecsetjére méltóan, haláltusájában még megpróbálta benyelni a kisebbet.

Hirtelen észbekapott és pánikszerűen menekült volna, de elbotlott a saját lábában és végigzuhant a dobogón, ezzel szerencsésen kikerülve a kósza lövedékek dühös darázsrajából.

Ámde eközben felrúgta az egyik whiskey-s palackot, amely csörömpölve széttört, tartalma pedig széles folyamként megindult az égő gyertyák és a műszálás függöny felé, amely pár másodperc után már lángolt. A tűz hihetetlen gyorsasággal terjedt át a többi függönyre és rövidesen kiderült, hogy anno elmulasztották a gipszkarton lángmentesítését is. És ha a könnyűszerkezet tüzet fog, akkor pillanatok kérdése a katasztrófa. Rettenetes, fojtó füst töltötte be a termet, ami tovább növelte a pánikot. Most már mindenki, aki járóképes volt, taposva egymáson, a fekvőkön, és bukdácsolva a feldőlő székekben a szűk kijárat felé vette az irányt, elfeledve, hogy van egy másik is hátrafelé. Erről jelenleg csak Sanyedli tudott, akinek agyán furamód tisztán átvillant, hogy a többieket nem látja, és ettől kissé megkönnyebbült – nyilván még az elején kipucoltak.

Ekkor az álmennezet a csillárral hatalmas robajjal leszakadt, egyenesen a menekülőkre, egyben eltorlaszolva az ajtót, ami már kiszakadt sarkaiból az ostrom hatására, így keltve huzatot, amely valóságos tűzorkánt generált. Már az épület faváza is recsegett-ropogott.

Ekkor Sanyedli végre kiszakadt a benuhárból, gyorsan fölpattant, Bobbyt és a dobogó mélyén csodával határos módon épségben maradt kontráját magához szorítva kirohant a folyosóra, ahol viszonylagos béke honolt, onnan pedig iszkiri kifelé a hátsó ajtón. Kint megtántorodott a csodásan friss levegőtől és a testében zubogó adrenalin-tól. Meglátta a buszt, ami éppen hátrébb tolatott, mellette rémült társai, akik éppen őt kezdték gyászolni és amikor észrevették, kiáltozva rohantak rá és elrángatták az épület mellől. Éppen ekkor érkeztek meg az YFDP szkafanderbe bújt munkatársai, két ikonikus tűzoltó gépszörnyel, és nagy zajjal azonnal munkához láttak. Most a bohócok nem voltak jelen, visszabújtak a dobozaikba, ezért kiképzetten és rutinosan a fő ellenféllel szálltak szembe, de már mindhiába, maximum a továbbterjedést megakadályozandó. A ház ablakai ebben a pillanatban csörömpölve fölrobbantak, sötét füstöt és szikraesőt okádva. A tetőszerkezet egy sóhajjal beszakadt, maga alá temetve a maradványokat, miközben a jellegzetes külső kémény csodamód állva maradt, egy utolsó fekete korompamacst lökve ki magából. Az épület lelke intett búcsút eképpen...

– Hátrébb, hátrébb! – üvöltötték a tűzoltók a bámeszkodóknak, miközben rohanvást tekergették a kigyóikat, erőteljes vízgyűzással árasztva el a környéket, amely bűzlött a különféle égéstermékektől, és igen, a pörköldött hús szaga is jelen volt ebben a gyászos illatfelhőben. Köröskörül megvadult és gazdátlan kutya száguldoztak, macskák lapítottak.

Sanyedli megkövülten állt a többiek gyűrűjében a becéző vállveregetések közepette, valaki pálinkás butykost nyomott a kezébe, amit lassan, élvezettel meghúzott és ki tudja miért, egy Hendrix-nóta jutott az eszébe: és a szél azt susogja, Mary.

Észrevette, hogy arrébb a zokogó Sue-t támogatja két mentős, és ennek nagyon megörült. Megszerette a bohókás hippiveteránt, és jó volt látni, hogy valahogy megúsza, bár nyilván sok meditációs óra és a karma bányájának tárnáiban való bolyongás vár rá, míg megkapja a választ, ha megkapja...

4.

A busz simán ringatózott a végtelen autópályán, valahol az USA dimbesebb-dombosabb belső vidékein. Sanyedli horkanva riadt fel a szokatlanul mély szundikálásból, még mindig pintes, meleg Budweiser-ét szorongatva. A lábánál pihent belőle egy hatos karton, amiből már négy sör hiányzott. Hirtelen nem tudta, hol van, egy mellettük vadul elszáguldó rendőrautó üvegen keresztül is átsüvítő szirénája riasztotta fel. Kellemetlenül leizzadt, keze remegett, hólyagja is jelzett, hogy ideje megállni.

Valami hülyeséget álmodott, de nem tudta felidézni.

Föltápáskodott, mert már teljesen fölvetette a szék formáját és koordinátlan esetlenséggel előre kúszott Szergejhez.

Éppen egy benzinkút tűnt fel, úgyhogy lekanyarodtak.

A társaság nehézkesen, dagadt agyaglábakon járva, bamba bábuként kászálódott le a buszról, hogy szétszóródjon az óriási benzinkút és szupermarket bugyraiban. Sanyedli a vécé után megkereste a kávézórészleget, ahol a terebélyes fekete asszonyság olyan széles mosollyal fogadta, mintha az édesanyja lett volna.

– Mit adhatok, darling? Látom nagyon fáradt vagy – énekelte olyan hangon, amit csak Ella Fitzgerald St. Louis Blues-ában hallhatunk.

– Öhm... e kávé plíz end őőő..., a lot of sugár.

– Egy másodperc, kedvesem, azonnal csinálom. Caf vagy decaf? De miket is kérdezek, látom, hogy caf, még hozzá a jobbikból – klarinétozta elbűvölően.

„Ezek mind színészek, vagy szívből jön?”, morfondírozott Sanyedli. Mindegy is, jól esik az embernek.

Elsősztályú kávéjával kiült a teraszra, rágyújtott és jólesően kinyújtotta a lábait. A szomszéd asztalnál fura figura ült.

Szürke ballonkabátban volt, haja az égnek meredt, eszelős szeme körbe-körbe járt, folyamatosan tikkelt és előre-hátra dülöngélt. Hosszúka, testes sporttáska volt az ölében, pont olyan hosszú, hogy elférjen benne egy, mi is?... Igen, egy AK-47-es és pár gránát. Az illető, miközben pásztázta a terepet, kényszeresen széthúzta a cipzárt, beletúrt a táskába, aztán összehúzta, aztán szét és így tovább megállás nélkül.

Sanyedlin meglehetősen nyugtalanság vett erőt, éppen lelazulni készülő idegei újra megfeszültek, elnyomta a cigit, kihörpintette édes kávéjának utolsó csöppjeit és fölpatant.

– Na, húzzunk innen! – vetette oda a busznál gyülekező többieknek, akik csodálkoztak a sietségen, de végül kellemtlenül bár, de mindenki fönt volt.

Visszahelyezkedett elátkozott, morzsás fészkére, hátradőlt, szeretetteljes pillantást vetett a fölötte elhelyezkedő kontrájára és a Bobby tokjából előkandikáló, vigyorgó, faragott kecskefejre. Elégedetten megtapogatta az oldalát melegítő bőr övtáskát és miközben a busz lassan kigördült a parkolóból, köhintett egyet és rekedten előreszólt:

– Te, Leonárd! Mit is mondtál? Ahm... A következő állomáson mennyi is lesz a gázsi?

Béres János

(1930–2022)

Elhunyt Béres János Kossuth-díjas furulyaművész, a „Magyar Kultúra Lovagja” cím birtokosa. A zenepedagógus, népzenekutató 2022. november 23-án Budapesten, 92 éves korában halt meg – közölte felesége az MTI-vel.

Béres 1930-ban született a Borsod megyei Gagybátorban. 1955-ben elvégezte az Erkel Ferenc Konzervatórium oboa-magánének szakát, majd 1960-ban a Szegedi Pedagógiai Főiskola ének-zene szakán szerzett diplomát. 1951-től 1953-ig az Állami Népi Együttes táncosa, majd furulyaszólistája volt. 1952-től 1975-ig a hetedik, majd a harmadik kerületi Állami Zeneiskola tanára volt, ő indította el a magyarországi furulyaoktatást. Tizenkét hangszeriskolát írt saját fejlesztésű műanyag fúvókás fémfurulyájához.

1975-ben a Budapest III. ker. Állami Zeneiskolában Béres János vezetésével kezdte meg működését az ország első népi hangszeres tagozata, amely 1990-ben – Béres János nyugdíjba vonulása után – önállósult Óbudai Népzenei Iskola néven.

Béres János 1960-ban alapította meg a Béres Népi Kamaragyűttest. 1951 és 2005 között a Magyar Rádió munkatársaként a rádió vidéki népzenei felvételeinek egyik elindítója, kilenc országos népzenei fesztivál szervezője volt. Hangversenyezett Európa csaknem mindegyik országában, ezen kívül Ausztráliában, Új-Zélandon, Japánban és az Egyesült Államokban is. Hangfelvételeiből négy CD készült *A magyar népzene gyöngyszemei* sorozatban.

Sokoldalú munkásságáért több kitüntetést kapott: a Rádió folk-lór nagydíja (1971), Földes Ferenc-díj (1986), Apáczai Csere János-díj (1997), a Magyar Kultúra Lovagja (2006), Eötvös József-díj (2010), Kossuth-díj (2014).

Sebők Géza emlékére

(1950–2022)

„Kelet-Szlovákiában fölléptünk a Szóttessel, és akkor a szünetben bejött három ember az öltözőbe, egyiket úgy hívták, hogy Lányi Ágoston – lehet, hogy Komáromból már ismertük – a másikat úgy hívták, hogy Pesovár Ernő, a harmadikat úgy hívták, hogy Martin György – hát az sokkolt bennünket. Ők voltak a Néptáncstudományunk, amit Katona tanár úr [Katona István] úgy definiált, hogy a Martin György a néptánc kutatás Kodály Zoltánja és Bartók Bélája egy személyben. Hát az tényleg sokkoló volt, hogy ezek az emberek itt vannak, és nézik a mi táncainkat.

Amikor kezdő egyetemista voltam Budapesten, el is mentem az Akadémiára, hogy akkor most már ne csak látásból, hanem személyesen is legyen valami kapcsolatunk. Hát, valahogy szerencsésen úgy alakult, hogy nekem Martinnal lett a legjobb kapcsolatom.

Odamentem a Várba, Úri utca 30. vagy mi volt, s ott volt egy portás, mondom, hogy én a néptánc osztályra szeretnék menni. Ő meg hogy »néptánc osztály?«. Aztán megnézte a könyvben. »Igen, az udvaron keresztül van egy ilyen melléklépcső, s akkor ott... ott van egy szoba, ahol a zenészek ülnek...« Jézusmária, milyen szörnyű volt oda bejutni! Volt egy ilyen szoba, ott ült négy zenetudós, akik hanglemezejről szorgosan jegyezték le, és azon túl kezdődött a táncosoknak a terme, és én pont véletlenül egy olyan napon voltam, amikor mindenki ott volt. Elöl ült a Pesovár Ernő, hátul pedig a Lányi Ágoston, Martin György. Pont vágóasztalon valami táncjelírott dolgot ellenőriztek, a mozgást a jegyzettel, és hát ott aztán megbeszéltük, hogy milyen irodalom az, amit nekem gyorsan el kellene olvasni, és jöjjenek vissza ekkor és ekkor. Aztán úgy odaszoktam, hogy már le se lehetett vakarni. Kezdtem hozzájuk is járni a Tanács körút 20-ba, ahol nagyon sok estét eltöltöttem, nagyon sok kávé megittam, és az volt a jele annak, hogy most már ideje menni, hogy vagy a Joli [Borbély Jolán], vagy az ikertestvére, a Bazsa kiabálták, hogy »Tinka, kezdődik a krimi!«. Mondjuk Tinka nem nagyon nézett krimit, de hát ez volt a jele, hogy most már ideje elmenni.»

Részlet a Sebők Gézával 2019. november 7-én, Somorján készített beszélgetésből. (<https://elohagyomany.sk/sebok-geza-emlekere>)

Fitos Dezső Társulat – Jövönk a hagyomány!

Bemutkozott Magyarország új hivatásos néptáncgyűttese

SAJTÓHÍR

2022. november 15-én a sajtó képviselői, néptáncosok és népzeneészek mellett számos érdeklődő tekintette meg a Fitos Dezső Társulat repertoárbemutatóval egybekötött *Jövönk a hagyomány!* című kiállításának megnyitóját a Fonó Budai Zeneházban.

Kocsis Enikő és Fitos Dezső Harangozó Gyula-díjas táncművészek vezetésével érdekes utazást tehetek az érdeklődők a társulat repertoárjában. Magyarország új hivatásos néptáncgyűttesének vezetői szó szerint kísérték végig a jelenlévőket az etűdök között, a Fonó minden szegletében megelevenedett egy-egy előadásrészlet, a kiállított fotográfiák által pedig az együttes tagjai is bemutatkoztak.

A példa nélküli eseményt Bús Balázs, a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke méltatta, aki a kulturális innováció példájaként említette a társulatot. Megjegyezte, hogy már kétszer is megnézte a roma kultúrát bemutató *Taven Baxtale* című előadásukat, és nagyra értékeli az alkotók erős vizualitását, újszerű és fiatalos látásmódját.

Az eseménynek és a táncgyűttesnek egyaránt otthont adó Fonó Budai Zeneház ügyvezető igazgatója, Horváth László ünnepnek nevezte november 15-ét. A Fonó alapításakor egy ösztönművészeti egység volt a cél, amely évtizedek után, a Fitos Dezső Társulat beköltözésével vált valóra: „Szívvel örülök, hogy a Fonót választottatok lakhelyül, mert az minőség, az a kreativitás, amit a társulat képvisel, az szerintem egyedülálló a Kárpát-medencében.”

„Újat létrehozni, újat teremteni, minket ez motivál Dezsővel” – mondta Kocsis Enikő, Magyarország negyedik hivatásos néptáncgyűttesének vezetője, aki hisz a folklór erejében, energiájában, mélységében, hiszen ezt a nyolc párral működő táncgyűttesükkel napról napra bizonyítják. A kis létszám pedig lehetővé teszi a Fitos Dezső Társulat számára, hogy ezt költséghatékonyan megmutassák határon innen és túl egyaránt.

A koreográfusok elmondták, hogy a 2022. november 23-án, a Hagyományok Házában debütáló *Embertánc* című darabot komoly kutató- és gyűjtőmunka előzte meg, hogy olyan anyagot mutathassanak a közönségnek, amely eddig még nem kapott nyilvánosságot.

Fitos Dezső szerint legújabb, *Embertánc* című előadásukkal is a hagyomány biztos jövőjére hívják fel a figyelmet: „Néptánc- és népzenei anyagunk kimeríthetetlen, egy emberöltő sem elég arra, hogy elmerüljünk minden egyes kincsében – mi mégis kísérletet teszünk rá, hogy a lehető legtöbbet megmutassunk nemzeti kultúránkból a világnak.”

HÁTTÉR

Kocsis Enikő szerint a Fonó Budai Zeneház, amely otthont ad hazánk legújabb hivatásos néptáncgyűttesének, egy lüktető, örök-ké mozgásban lévő, kulturálisan sokrétű, nyitott, szabad műhely. A társulat egyéniségéhez illő közeg, ahol a mindennapi munka is ünnep: „2022 emberéhez szeretnénk szólni, ám a saját örökségünk szavaival. Ez nem zárja ki, sőt, szimbiózisban él azzal a koncepciónkkal, hogy keressük az ösztönművészeti fúziók lehetőségét. Így található repertoárunkban artista elemekkel színesített autentikus előadás, bábszínház, kortárs színházi előadás. Mert anyanyelvünk a népi kultúra, de nem szeretnénk múzeumi darabként tekinteni rá, hanem innovatív gondolatokkal és ötletekkel igyekszünk eljutatni azt a ma emberéhez.”

VOLT EGYSZER EGY NÉPTÁNC-VÁLOGATOTT...

Fitos Dezső 2007-ben szólított meg nyolc fiatal táncost, akiben önmagához hasonló fanatizmust látott. Almássy Gonoszok néven kezdtek el dolgozni az Almássy téren, azonban hamar komolyra fordult az örömtánc. „Nem tudom pontosan megfogalmazni, hogy mi alapján válogattam,” – mondja a társulat névadója – „az ösztöneimre hagyatkoztam. Persze, legyen jó lába, legyen jó

előadó, erős kisugárással, azonban az legalább annyira fontos volt, hogy lássak a szemükben egy csipetnyi örületet is. Mert az alkotási folyamat során ez a személyiség típus képes teljes lelkével és szívvel fókuszálni, bátran hozzáadni önmagát, az ötleteit, építeni a koreográfus megálmodott vízióját.”

A KÁRPÁT-MEDENCEI TÁRSULAT

A Fitos Dezső Társulat azóta kiegészült, a művészeti vezetés és nyolc zenész mellett tizenhat táncos dolgozik immár hivatásosként. Általuk lefedik a teljes Kárpát-medencét – Felvidék, Délvidék, Erdély, Alföld, Észak-nyugati régió –, számos területről érkeztek hozzájuk fiatalok, akikben a népi kultúra szeretete mellett egy közös vágy is meghatározó: szeretnének jók lenni.

A koreográfus házaspár szerint az előző táncos generációk markáns volta nagy nyomást helyez rájuk, akárcsak a hivatásossá válásukig eltelt hosszú évek megélhetési kihívásai: „Ők egy szorongó generáció, akikben elképesztően becsüljük, hogy elsősorban jók akarnak lenni, a siker másodlagos. Velük hegyeket lehet mozgatni! Feladták a civil karrierjüket, és alkalmi munkákat vállaltak annak érdekében, hogy minden próbán ott lehessenek. Sok mindent feláldoztak, ezért számunkra mindennél nagyobb öröm, hogy immár fizetést kaphatnak.”

NÉPTÁNC-MANUFAKTÚRA

Fitos Dezső szerint utolsó pillanatban jött a kultúrpolitikai segítség. A népművészeti palettán mindig négy hivatásos táncgyűttes volt. A Budapest Táncgyűttes azonban jogutód nélkül olvadt be a Honvédból Magyar Nemzeti Táncgyűttesté vált társulatba, emellett a Magyar Állami Népi Együttes és a Duna Művészegyüttes maradt. A Budapest eltűnésével megszűnt az a fajta kis létszámú műhelymunka, amit ők képviseltek. „Nagyon megtisztelő, hogy most mi pótolhatjuk azt az űrt, amelyet egy könnyen és olcsón utaztatható, kis létszámú együttes hiánya teremtett. Tizenhat táncosunk van, ez a létszám pedig megengedi azt, hogy a személyiségükre építsünk, és meg is mutassuk azt a nézőinknek. Néptánc-manufaktúra vagyunk, az egyediség a portékánk.”

SZELLEM ÉS LÉLEK

Talán a kis létszám teszi lehetővé azt, hogy szemmel láthatóan agítják a néptánc adta határokat: jóga, Molnár-technika, énekóra, akrobatika, erőnléti edzések, emelések, ritmus- és stílusgyakorlatok mellett a szakmai közösségi programokra is nagy hangsúlyt fektetnek. Gyakran láthatjuk őket közösen múzeumokban, színházakban, néprajzi előadásokon, és felbukkannak a legkülönbözőbb szakmai workshopokon is.

Kocsis Enikő és Fitos Dezső szerint a szellem és a lélek gazdagodása nélkül a legkörültekintőbb testi felkészítés mellett is korán kiégnek a táncosok. (www.fitosdezsotarsulat.hu)

FITOS DEZSŐ TÁRSULAT

FITOS DEZSŐ, KOCSIS ENIKÓ, ALZETTA ALEXA, BÍRÓ ÉVA
 HANEKÁM LUCA, MÉSZÁROS KINGA, NAGY DOROTTYA, NÉMETH ESZTER
 NÉMETH VIKTÓRIA, GELLÉN PÉTER, GERA ZOLTÁN, IZSÓ LAJOS HUNOR
 KUPEC ZSOLT, MIR DÁVID HESSAMI, MOLNÁR BALINT, HERÉDI ZSOMBOR
 HORVÁTH ÁRON, KÖNCZEI BALINT, LAKATOS DÁVID, PÁLHÁZI BENCE
 HUTURA BEÁTA, MARKÓ RÓBERT

FOTÓ: GAJEWSZKY ANNA

„32 éves lettem én”

ÖRÖKSÉG 30 jubileumi gálaelőadás – Köszöntő

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Arany János *Az örökség* című versének részletét és annak gondolatiságát hívva segítségül köszöntöm mindnyájukat nagy szeretettel az Örökség Nemzeti Gyermekek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület megalkulásának harmincadik évfordulója alkalmából.

Először is külön köszöntöm Novák Katalint, Magyarország köztársasági elnökét, a mai est fővédnökét. Mélyen tisztelt Elnök Asszony, engedje meg, hogy hálámat fejezzem ki az egész magyar néptáncmozgalom nevében, hogy felkérésünket elfogadta és hogy bokros teendői mellett személyes jelenlétével tisztel meg bennünket!

Tisztelettel köszöntöm a néptáncos szakma kiemelkedő képviselőit, Kossuth-díjas, Kiváló és Érdemes Művészeket. Partnereinket, kollégákat, barátokat és mindenkit, aki elfogadta a meghívásunkat erre az estére. Hálás vagyok a közönségnek, akik megtöltötték Magyarország legnagyobb színháztermét. Köszöntöm soraikban a mindig alázattal és odaadással a segítségünkre levő szülőket! Tudom, hogy ők így együtt, szívük minden szeretetével várják, hogy megtekintsék ezt a különleges Kárpát-medencei antológiát.

Kérem, engedjék meg, hogy kiemelt tisztelettel szóljak azokhoz az emberekhez, akik valaha ennek a három évtizede működő szervezetnek bármilyen formában a működését önzetlenül segítették. Ezek azok az elnökségi tagok, akik az alapítástól kezdve, ki hosszabb, ki rövidebb ideig, de mindent megtettek azért, hogy az, amit úgy hívunk, *magyar népi kultúra*, az már gyermekkorban a legkiemelkedőbb tehetséggondozás keretein belül mutatkozhasson meg. Az előzőekben megemlékeztünk egyesületünk alapító elnökéről Foltin Jolánról. A kiemelkedő Kossuth-díjas pedagógus és koreográfus, a Nemzet Művésze, aki az első iránymutatást tette meg az egyesület élén, jövőre lenne nyolcvanéves.

Mellette nagyon sokan egyedi és odaadó munkával szervezték, építették, és alkották újra a magyar néptáncmozgalom és ezzel talán nem túlzok, a magyar kulturális élet legfontosabb pillérét a gyermek és ifjúsági néptáncmozgalmat. Kodály Zoltánhoz mérhető léptékben elindították a néptánc alapfokú művészeti iskolai oktatását, segítették továbbfejlődését és minden innovációt annak jegyében hajtottak végre, hogy autentikus kultúránk az maradjon, aminek maradnia kell. Olyan kiemelkedő tehetséggondozási folyamat indult el 1990-ben, amely azóta is fundamentum az összmagyar kultúra történetében.

Foltin Jolánt az egyesület elnöki pozíciójában a sokoldalú Csasztvan András követte, akit szintén szeretnék személyesen köszönteni: szervusz, András!

Csasztvan András elnöksége alatt tisztult le igazán az a munka, aminek eredményeire építve ma itt állhatok ezen a színpadon és a jelen megélése és a fényes jövő reménye által meghatódva beszélhetek a közelmúltban elvég-

*„Igy a zászló, ránk örökre maradt,
Ránk hagyják azt erős átok alatt:
Átok alatt, hogy, ha elpártolunk attul,
Ne legyen az isten istenünk azontul.*

*Most telik be, vagy soha, ez átok.
A zászlót, a zászlót ne hagyjátok!
Ha minket elfű az idők zivatarja:
Nem lesz az istennek soha több magyarja.”*

(Arany János: *Az örökség*, 1848)

zett tevékenységekről. Harminc év! Összefoglalhatatlan egy ilyen eseményen elmondható beszédben, de amit ez a harminc év adott nekünk, azt megpróbálom.

Akik ma is itt vannak és az Örökséget ebben a három évtizedben elnökségi tagként, vagy bármi más formában segítették, azokat szeretném személyesen köszönteni. Talán

megbocsátják nekem, ha csak a neveket mondom, és nem teszem mellé azt a rengeteg tevékenységet, pozíciót és elismerést, amit ezek a fantasztikus emberek a magukénak tudhatnak.

Köszönöm, hogy velünk ünnepel a mai napon itt, az Erkel Színházban Matókné Kapási Júlia, Varga Edit, Neuwirth Annamária, Csasztvan András, Salamon Erzsébet, Karcagi Éva, Baán Éva, Lévai Péter, Szilágyi Zsolt, Kakuk Pál, Pál Lajos, Pál Katalin, Lelkes Lajos, Tóth Judit, Teremi László, Sipos Ferenc, Putz Katalin, Horváth Tibor, Csítei Gábor, Lukács László, Tiszai Zsuzsanna, Farkas Lilla, Forgó Edit, Asztalos-Kiss Zsuzsanna, Husvéth Csaba, Fehér János, Darmos István, Vastagh Richárd.

Ez a bő három évtized adott tudást, közösséget és reményt, valamint minden politikai és társadalmi viszontagságot túlélve bebizonyította, hogy egyetlen záloga van a jövőnek. Ezt úgy hívják: gyermek! Minden gyermek, aki tisztességes nevelést, szeretetet, jó pillanatban elmondott feddést, kihagyhatatlan ölelést kap, az emberré lesz. Ha ezt a nevelő tevékenységet, munkát, hivatást tisztességgel és becsülettel vetíti elé, akitől kapja, akkor igaz emberre lesz. Na és mind, akik itt ülünk, tudjuk, ha mindezt egy olyan közösségben kapja, ahol ezen értékek átnyújtására a magasztos eszköz a magyar népi kultúra, akkor igaz magyar emberré lesz!

Ennek mentén végzi munkáját a jelenben és építi tovább a jövőt minden olyan táncpedagógus, csoport- és együttesvezető, aki az egyesület tagságához tartozik. Ez jelenleg közel kétszáz tagegyüttes a Kárpát-medencében. Közel százötvenezer gyermek, valamint majdnem háromszáz néptáncpedagógus, akik a lehető legmagasabb színvonalon teszik a dolgukat. Nem csupán a fizetségért, nem az elismerésért, hanem a mindennapok gyönyörűségéért.

De hol tart most az Örökség Egyesület? Talán előrébb, mint gondoltuk! Ehhez kellett kormányzati támogatás, köszönjük! A Csoóri Sándor Alap elengedhetetlen támaszunk a jelen korban. Itt ragadom meg az alkalmat, hogy köszöntsem dr. Balogh Júliát, Csoóri Sándor özvegyét, a program döntéshozó testületének elnökét. Köszönöm, hogy jelenlétével ő is megtisztelt bennünket.

Az egyesület jelenleg évente közel hetven rendezvénynek a szakmai és anyagi partnere és támogatója a Kárpát-medencében. Tagsága, ahogy előbb is említettem folyamatosan bővül. Az egyesület ingatlantulajdont szerzett és folyamatban van Kárpát-medencei módszertani központjának infrastrukturális fejlesztése. Kiemelten foglalkozik a tehetséggondozással, ennek köszönhetően sok

ÖRÖKSÉG 30 GÁLAELŐADÁS
Fotó: Majnik Zsolt és Kispál Gábor

ÖRÖKSÉG 30 GÁLAELŐADÁS

ERKEL SZÍNHÁZ, BUDAPEST, 2022. NOVEMBER 5.

KODÁLY ZOLTÁN: NAGYSZALONTAI KÖSZÖNTŐ – „SERKENJ FEL”
MAGYAR RÁDIÓ GYERMEKKÓRUSA – VEZÉNYEL: DINYÉS SOMA

FOLTIN JOLÁN: ÉVSZAKOK

BIHARI JÁNOS TÁNCEGYÜTTES GYERMEKCSOPORTJA

„RÖZÖGTESSÜK MÖGI” – DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ

KODÁLY ZOLTÁN: „KATALINKA, SZÁLLJ EL...”

MR GYERMEKKÓRUSA

„FÚJNAK A FELLEGEK...” – DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

PANNÓNIA SZÍVÉBEN – KÖZÉP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

KODÁLY ZOLTÁN: GERGELY-JÁRÁS – MR GYERMEKKÓRUSA

„TETSZIK-E A SZOMSZÉDOD?” – ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

KODÁLY ZOLTÁN: PÜNKÖSDÖLŐ – MR GYERMEKKÓRUSA

DUNÁN INNEN... – NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

KODÁLY ZOLTÁN: VILLÓ – MR GYERMEKKÓRUSA

RIMÓCTÓL PUSZTAFALUIG – ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

MIT NEKÜNK TRIANON...

DÉLVIDÉK, KÁRPÁTALJA, FELVIDÉK, ERDÉLY-PARTIUM

KODÁLY ZOLTÁN: „TÚRÓT ESZIK A CIGÁNY”

MR GYERMEKKÓRUSA

„HÁROM A TÁNC” – KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

FINÁLÉ – KODÁLY ZOLTÁN: ESTI DAL – MR GYERMEKKÓRUSA

KÍSÉR: TARSOLY ZENEKAR, SZALONNA ÉS BANDÁJA

HÁZIASSZONY: MORVAI NOÉMI

SZERKESZTŐ-RENDEZŐ: SIKENTÁNCZ SZILVESZTER

„Éljenek a táncosok!”

Mihó Attila és barátai • Felcsíki népzene néptáncoktatáshoz
FolkFest Kulturális Egyesület, 2022

A zenekart számos élmény fűzi a Csiki-medencéhez. 2014 óta rendszeresen dolgozunk együtt a csíkszeredai Hargita Nemzeti Székely Népi Együttessel, melynek táncosai – legyen szó egykori vagy jelenlegi tagoktól – a környék táncainak leghitelesebb előadói. A közös munkálkodások, beszélgetések során olyan rálátásunk nyílt meg a felcsíki táncra és tánczenére, annak játékoságára, szépségeire, amely kevés hazai revival zenekarnak adatik meg. András Orsolya, a zenekar énekes és gardonosa a Hargita Együttessel nőtt fel, már kisgyermekként Sinka Sándor, Duduj Rozi néni és Duduj Ádám felcsíki hagyományörző mesterek körül sertepergelt. A gardont Szalay Zoltán és Duduj Ádi bácsi adta a kezébe, a gardonjátékot pedig Róza nénitől leste el. Az így szerzett ismeretek, tapasztalatok segítettek minket abban, hogy ezt az albumot elkészíthessük. Az összeállítások során Jagamas János, Sárosi Bálint, Pávai István, Szalay Zoltán és András Mihály gyűjtéseiből válogattunk. A lemez célja egy olyan zenei anyag bemutatása, melyet kényelmesen lehet használni néptáncoktatáshoz. A zene kiegészül egy énekes szöveggel, András Orsolya válogatásában. A felvételeken nem szerepel énekes szólám, hiszen nem volt célunk megkötni a szabad szöveghasználatot, a szöveggönyvben ajánlások találhatók. Az albumhoz további mozgóképes kiegészítő anyagok is tartoznak, melyeken a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttessel két táncos párja (Bara Szabolcs és Bara Tünde, valamint Antal Zsolt és Tärzioru Ingrid) mutat ízelítőt a felcsíki táncokból. A videók a FolkFest Kulturális Egyesület You Tube csatornáján érhetők el, melyeket elsősorban a tánczenét tanuló muzsikusok számára készítettünk azzal a céllal, hogy ne csak a dallamokat tanulják meg, hanem azt is lássák, hogy az adott muzsikákra milyen táncokat járnak. Az „Éljenek a táncosok!” – Felcsíki népzene néptáncoktatáshoz című album csak digitális kiadásban jelent meg. A felvételeken közreműködik Papp Endre hegedűkontrán. Az aaudiovizuális anyag elkészítését az NKA Halmos Béla Program és az András Alapítvány támogatta. Reméljük örömeiket lelik a muzsikánkban mindazok, akik tanítják, tanulják a felcsíki táncokat és muzsikát, és azok is, akik csupán csak érdeklődnek iránta.

Mihó Attila

más lehetőség mellett, képvisellel jelent meg a Dubai Expon, illetve a Mérai World Music fesztiválon. Folyamatban van megjelenése a diaszpóra kulturális életében. Bárkikor képes a legmagasabb színvonalon képviselni hazánkat a magyar kultúra jegyében. Közel húsz együttműködési megállapodást tudhat magáénak az egész Kárpát-medence területén, amelyek nem csak aláírt papírok, hanem tényleges tevékenységet takarnak. Sorolhatnám és részletekbe is bocsátkozhatnék, de nem teszem, mert azt mondják, az a jó beszéd, amelyik nem hosszú. Azt hiszem, hogy talán pont a határon hagyom abba.

Viszont aki ismer, tudja, hogy sohasem beszéllek papírból, ma mégis megtettem, mert izgultam kicsit, hátha hibázom ezen a színpadon, ahogy izgultam harminc éve, amikor kamaszként először itt lehettem, aztán az Állami Népi Együttessel táncosaként egy-egy bemutatóján. De ezek jóérzésű izgalommal töltötték el, mint ahogy a mai is. Bizom benne, hogy az a több száz fiatal, aki a fellépésre vár, hasonlóan érez és elkápráztat ma mindannyiunkat.

Köszönöm, hogy meghallgattak és ne felejtsek el, hogy az, amit ma itt látnak, az nem egy műfaj, nem kultúránk egy szegmense, hanem a kultúra maga, amit mindannyiunknak tudni és ismerni kell, mert kötelességünk továbbadni az utánunk jövőeknek.

Zárásul pedig Zsolnay Vilmos szavait idézném: „A kemencéktől jövök és a kemencékhez sietek vissza, így kívánságaim a legforróbbak. Ha valóra válnak, élted izgó lángolóhoz lesz hasonló, és majdan, ha tested kihűl, mindaz, ami utánad marad, ragyogó, tiszta fényű lesz.”.

Én azt kívánom, hogy érezzék nagyon jól magukat és hogy őrizzen meg minket így együtt a jó Isten magyarnak.

Sikentáncz Szilveszter

„Igézet ne fogja...”

Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos „babonaszótára” nyomán
írta Fazakas István és Székely B. Magdolna. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

SZÉL

A szél egyesek szerint a pokolból ered, mások úgy vélik, a föld egy lyukából, egy nagy gödörből, az ég nyílásából vagy a szélkádó hegyből. Szél támad, ha vén boszorkány hal meg, miként akkor is, ha valaki a földet veri, vagy ha –isten ments! – asszony hajtja a lovat. A nagyszalontaiak mesélik, a szél az égen lévő lyukból támad, amelynek öre egy vak ember. Nála van a dugó is. Amikor hosszú ideig fúj, tudni lehet, hogy elvesztette az öreg a dugót, amíg meg nem találja, el sem áll. „A szélnek nagy lika van” – mondják másutt. Ha nem fúj, magyar ember áll a luk előtt, s tizenhat-szél bő gatyájával elfogja a szelet, ha meg füttyül, sivít, zúg, szűk nadrágú német ember áll ott.

it oda eregeti, ahol a gonosz, különösen a fekete macska képébe bújt ördög tartózkodik. Mesélik, midőn Isten Ádámot agyagból megalkotta, az ördögök fejedelme is próbát tett. A sárminta kész volt, csak a lélek hiányzott belőle. Az ördög lehajolt hozzá, hogy amint Istentől látta, lelket leheljen belé. De az agyag hirtelen összegördült, és nagy robajjal ment neki a gonosznak. Az ijedtében tüzet kezdett okádni, úgy szaladt az agyaggömb elől. Azóta folyton szalad és tüzet hány – ez a villámlás; az agyaggömb pedig utánaördül – ennek zöreje a mennydörgés.

Amikor valaki az első tavaszi dörgést hallja, sok bajtól óvhatja meg magát. Ha ekkor meghengergőzik a földön, bukfcencet vet, falhoz veri a fejét, vagy hátát az ajtófélfához dörzsöli, nem kap nyavalyatörést, kelést és így tovább. Göcsejben a mezsgyekerítést kell megrázni ilyenkor, utána a földön hármat hömbölyögni, s közben a földet háromszor megcsókolni. Másutt vassal, például késsel ütik meg háromszor a fejüket – akkor az évben fájdalomtól ment lesznek. Nagyatádon az első mennydörgés hallatakor földhöz vágja az ember a kalapját, „ha csattanik, jó idő lesz, ha nem, nem”. A termés szempontjából nem mindegy, mikor hallatszük az első dörgés. Nagy szeleket, bő termést hoz a januári; Göcsejben szárazság előjele a Benedek-napi; Szegeden azt tartják, hogy ahány nappal dörög Szent György előtt, annyi forint lesz – persze régebbi forintban számolva – egy köből búza.

ESŐ

A gazda sokszor kémseli aggodalmasan az eget, jön-e már az életadó eső. Ha régen nem volt, lehet, hogy a boszorkány megkötötte, s eladta Törökországba. Akkor elő kell keríteni, hogy rávegyék a kötés megoldásra.

Tartós szárazság idején Kalotaszegen egy részeges sírját kellett alaposan megöntözni, hogy a vizet a halott lelke fölfogja, s mint esőt zuhogtassa azután alá. Erdély sok községében a legutóbb meghalt ember keresztjét kiássák, s kint hagyják, míg az eső nem jön. E „munkához” rendszeren cigányokat fogadnak fel, mert azt tartják, aki a sírkeresztet bántja, előbb-utóbb megüti a mennykő. Somogyban lopnak egy fejfát, s azt úgy áztatják a folyóba, hogy a víz ne vigye el – akkor jó eső fog esni. De ha elragadja a sodrás, addig fog zuhogni, amíg a kereszt valahogyan partra nem vetődik.

Baranyában, ha esőre van szükség, a falu legvénebb nőszemélynek alsóruháját holdtöltekor a legközelebbi vízre viszik, ott megáztatják, utána füstön megszáritják. Míg a ruhával odajárnak, az öregasszonynak senkivel sem szabad beszélnie. Több helyen, ha esőt akarnak, terhes nőt küldenek a folyóba fürdeni. Déznán szárazság idején egy asszonyt eke elé fogtak, megszántatták vele a patak vizét, s erre megjött az eső.

A szegedi tanyákon lószőrrel egy tücsköt akasztanak fel a mezőn, az addig kéri az esőt, míg meg nem ered.

Désen a téglavető cigányok, hogy vályogjuk jól száradjon, bevarrják a béka száját: ne kuruttyolhasson esőt. De ha valaki téglát lop tőlük, s azt a Szamosba veti, hamarosan feltűnnek a felhők.

MENNYDÖRGÉS, VILLÁMLÁS

Megered az eső, kitör a vihar. A dörgést, az égiháborút egyes vélekedések szerint a garabonciás csinálja, mikor a földről sárkányt visz a levegőbe. Dörög akkor is, ha a felhőkben táltosok verekednek, Illés próféta „hajgálódik”, vagy dübörögve szekekrét futtatja. Illésnek nem szabad megtudnia, mikor van a neve napja, mert ha megtudná, nagy parádét csapna. A próféta az ő mennyköve-

Égiháború idején nem tanácsos a küszöbön állni – odacsaphat a ménkű. A gazda ne arasson, szénát se gyűjtsön, mert belevág a villám. Göcsejben, ha villámlik, ki kell menni a szabadba összetett kézzel, s imádkozni, hogy a vihar megszűnjék.

A villámsújtotta embernek nemcsak a teste ég el, hanem a lelke is. Egyesek szerint elkárhozik, mások szerint üdvoözül. Az utóbbiak úgy tudják, a villám a jobb embereket csapja agyon: „csalánba nem üt ménkű!”. Torján mondják, akit Isten ítélete sújtott, nem kell számot adnia ítéletnapkor.

Hogy a házat a villám elkerülje, már helyének, gerendájának megválasztását gondoddal végzik. Nem építkeznek villámsújtotta helyen, s nem szabad cserfát vagy olyan gerendát használni, amelyik faragás közben sziporkát vetett.

A göcseji gazda zivataros időben ökörszájkosarat tesz a fejére, a házat gyorsan megkerüli, s akkor nemcsak a portát, a pincét, de a földeken lévő gabonaképét is elkerüli a villám. Szentelt barkát és nyírfaágat együvé morzsolva vetnek a tűzre ilyenkor, hogy a füst a házat átjárja, az ördögöt kiűzze, így a gonoszt kereső ménkű máshova találjon. Sok helyen meggyújtják a szentelt gyertyát, s addig égetik, amíg a vihar el nem vonul. Néhol a halva született gyerek kisujja védi meg a hajlékot. Országszerte szokás vihar alkalmával piszkafát, szénvonót keresztbe tenni az eresz alá, kést kidobni az ablakon. A villám gyújtotta tüzet csak tejjel, savanyú tejjel vagy aludttejjel lehet eloltani.

A palócok régen egész kenyeret húztak a kerítéskaróra, hogy az istennyila a házba ne üssön.

MENNYKŐ

Ahol a villám a földbe csapott, ott keletkezik a mennykő. A mélybe vágódik, s onnan hét év alatt ekeváágásig húzódik fel, s akkor szinte „kihányja” a föld magából. Aki megleli, kiássa vagy kifordítja, nagy hatalom birtokába jut. Főként, ha baltát csinál belőle. A laskóiak szerint úgy kell megtudni, hogy tényleg mennykő-e, amivel tulajdonosa dicsekszik, hogy a követ selyembe csavarva tűzbe vetik. Ha igazi – úgy, ahogy van, nem ég el. Magyarországon hét szál selyemcérnával hét csomót kötnek rá, s a lángok közé dobják. De ezt csak egyszer szabad próbálni, különben felégetné a házat.

A mennykő megbecsült családi tulajdon, a mestergerendán vagy a ház más feltett helyén, az üstökben, talpboronán tartják. Az égből jött, tehát gonoszúzó, gonosz-távoltartó, gyógyító varázseszköz, szerencsehozó amulett, s hét éven át más-más katolikus templomba viszik.

Bars megyében a húsvétkor megáldandó ételek közé csempészik. Aki mennykővet hordoz magával, azt villám nem éri, mint ahogy azt a házat sem, amelyikben ilyet tartanak.

*

SZIVÁRVÁNY

Ha esik, és közben a nap is kisüt, vagyis amikor „veri az ördög a feleségét”, az égen feltűnik a szivárvány.

Az aranyosszékiek szerint a szivárvány mindig úgy áll, hogy a két vége vízben van. Más vidékeken azt tartják, ahol koszorúja látszik, ott a világ vége, s aki odamegy, azt felszívja az égbe vagy a Holdba. De felszívja a vizet is. Kenesén ezért veszélyes a folyóhoz vagy a kúthoz menni, amikor szivárvány van az égen. Ha nem az embert, a kisebb állatokat szippantja fel; eső után azért van annyi csúszómászó a földön, mert akkor ejti le az ég őket.

A szivárványra nem szabad ujjal rámutatni, mert az ember keze elszárad, megég, megfájdul, vagy sebes lesz. Aki csengeri ember ilyet tesz, az Krisztus oldalába szúr kést. Ha véletlenül tené, utána – büntetésből – megharapja a saját ujját.

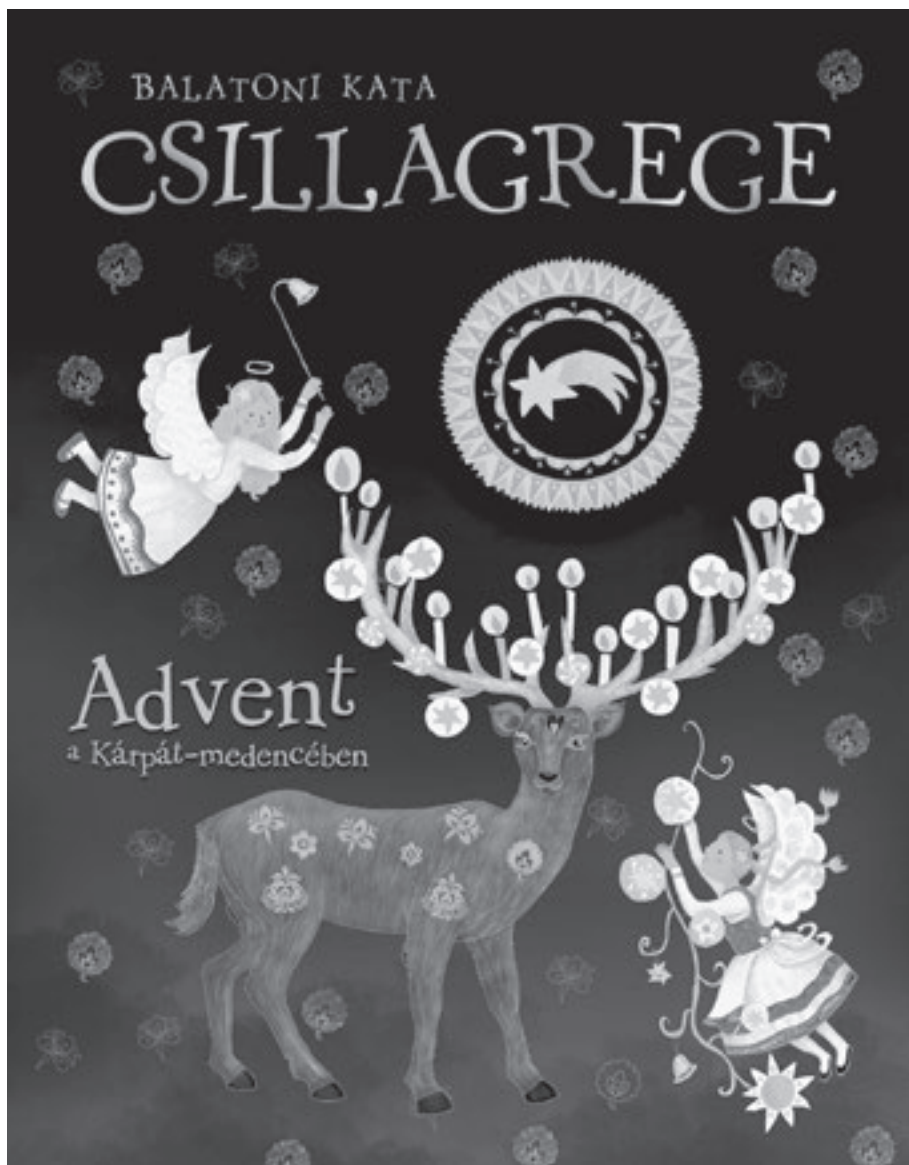
Baj, betegség az évben nem éri, aki Bács megyében kiköp, mikor meglátja az első szivárványt.

Általános hit, hogy ha férfi megy át a hídja alatt, nővé, ha pedig nő, férfivá változik.

Uralkodó színeiből a termésre lehet következtetni: a piros a borknak, a sárga a kukoricának, búzának, a zöld ugyancsak a búzának, a szénának, a takarmánynak, a fehér általában a gabonának és a pálinkának, a kék a rozsnak, a kenyérnek kedvez.

Szegeden, ha sok szivárvány járt, az szárazságot, a vizek fogytát jövendölte, sárga színük pedig sok „nímötöt” jelentett.

A szamoszegiek azt mondják, ha több szivárvány van az égen, akkor háború lesz.

CSILLAGREGE

ADVENT A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Ebben a kiadványban a magyar kultúra sokszínű értéke tárul elénk Magyarország, Erdély, Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság dalai, mondókái, köszöntői által, melyek kicsiket és nagyokat egyaránt szólítanak és hívnak a csodák, titkok és legmélyebb érzéseink felfedezésére, megélésére.

Advent szülőként és pedagógusként is fontos időszak, és egyben témakör is életünk, munkánk során. A családok és közösségek legmagasztosabb ünnepe, melyben az ősi és keresztény kultúránk hagyományának varázslatos fúziója van jelen. Ennek átörökítése és megjelenítése kiemelt feladatunk. Évtizedek porát lesöpörve kell újra életünkbe emelnünk valós, hiteles értékeinket és teret adnunk az igaz szavaknak és hangoknak egyaránt. Múltunk és jövőnk záloga ünnepeink örökségeleinkkel való megtöltése, újrarahangolása. Ez a könyv ehhez nyújt tartalmat, hitet és utat, hisz nincs nagyobb erő, mint a zengő énekszó, mely egybeköti nemzetünket, éljünk bárhol a Földön, s egybeköti a Kárpát-medence magyar, ősi, keresztény hit- és kultúrvilágát is.

Bízom benne, hogy a könyvben szereplő és az online hangzóanyagban elérhető közel ötven dal, a több mint harminc mondóka és köszöntő számos magyar család otthonába és intézmény világába viheti el nemzeti örökségünk igaz csodáit!

Balatoni Kata

Találkozásaim egy moldvai halottlátóval

Részletek Jánó Ferenc Ilona életéből, látomásaiból – VI., befejező rész

KÓKA ROZÁLIA SOROZATA

– Ilonka, nagyon régen nem találkoztunk! Valahol ott hagytuk el, hogy meghalt az édesanyja, az édesapja megházasodott, mostohaanyja lett. Mesélte, hogy az az asszony sokat verte, és hogy a testvérei mindenáron férjhez akarták adni. Amikor megmondta, hogy milyen kegyelmet kapott Istentől, akkor az édesapja „megengedett”, nem kényszerítette tovább, hogy menjen férjhez, de azért dolgoznia kellett továbbra is a földeken, a térszben.

*

HALOTTLÁTÓ A TERMELŐSZÖVETKEZETBEN

A térszbe is kellett menni, és ott a térszbe nem lehetett, nem tudtam mondani a szent dolgokat. Figyelmeztetett az őrzőangyalom, hogy nem lehet beszéljek szent dolgokat, mert kigúnyolnak.

Egy nap ilyen dolog történt, – répát gyéřítettünk – nem hozta el senki a gyerekeket. Egyedül én voltam tiszta leján, szűz leján. Ezen a napon az asszonyok ellenkedtek, hogy én tisztán maradtam, hogy nem akarok férjhez menni, és csűnya beszédeket beszéltek, hogy van a férjvel fekűnni; parasztságokat beszéltek, és kacagtak, én imádkoztam magamban, de annyira rossz paraszt beszédek vótak, mintha az ördögök közt lettem lenne. Huszonöt asszony vót egy asszonnak a keze alatt. Én este örökké három rózsafűzért kellett mondjak, imádkozzam és a rózsafűzerek mondásakor lelkiáldozatot csináltam, hogy egyesűljek Jézusval. Az a lelkiáldozás olyan, hogy így szólítottam az Úrjézust: – Jézusom, sem templomban nem vagyok, sem ótárnál nem vagyok, sem papod nincsen; de mégis én tudom, hogy te hejzám tudsz jönni, hogy az én lelkembe tudsz jönni, szállni, szeretettel szeretlek, Jézusom, és bízom a szeretetedbe, hogy éngemet szeretsz és énbélém jöcc.

Ilyen lelkiáldozatokat csináltam. Egy kicsit meghagytam és őrzöttem, ami a nyelvemen vót, és máccor érztem az édességet, a szentségnek az édességét. Sokszor osztán jött az Úrjézus es, megáldoztatott látomásba. Vaj az őrzőangyalom, sok történetem vót.

Amikor ez a történet megtörtént, na, mondom, Jézusom, miután elimádkoztam elmondtam a töredelmességet háromszor, hogy lelkeket kitisztítsam, mondom:

– Jézusom, ha el akarsz jönni, tudod, hogy mit halltam, mi vót, mi folyt el.

Utoljára egy asszon elmondtá közűlik, hogy miattam mondták ezeket a parasztságokat, me vettek kacagságra, hogy gyalájanak

ingemet és a tisztaságomat, és arra én azt mondtam, erről egyszer osztán fogtok felelni, melyik ellenem vótatok. Akkor én azt mondtam az Úrjézusnak:

– Tudod, mi folyt el és imánd, ha úgy akarsz jönni az én lelkembe, tőled függ, akaratod szerint.

Akkor befejeztem az imádságomat még majtig nem sírva és elmentem lefekűdni. Lefekűdtem, látomásba vagyok, látok egy keskeny utat, egy csipkést, csipkés utat, melyik ment felfel. A csipkék hol nagyok vótak, lebűttam és keresztűl bűttam. Melyik csipkék kicsikék vótak, köröszűl szöktem és láttam követ jobbra, akkor elmentem balra, és annya hely vót, hogy a lábamat elétegyem, így mentem. És, esent úgy, még kövek, még csipkék, még ízék, így a nagy csipkék esent vótak, akkor alatt bűttam, s ha kicsi csipkék, köröszűl szöktem és így mentem. És mikor felértem oda, egy szép virágoskertet látok mindenféle virággal. Mindenféle szép virággal. Ez vót mennyország. Na, s ekkor felértem. Na, jó az Úrjézus egy nagy tükörrel elejembe. Egy nagy tükör vót, mint egy ajtó, olyan nagy tükör vót, fogta és hozta elejembe.

– Na, Ilona, látod-e milyen jól elértél?

Mondom:

– Igen Jézusom, de olyan fáradt vagyok.

– Tudom, fáradt vagy, de – asszonnya –, nezz meg – asszonnya –, meg nincs meggöröznűjölve az arcád, sem a ruhád nincsen meghasítva, és mindig jól necc ki. Nezz meg! Fordulj jobbra, fordulj balra!

És, hogy lássam meg a tükörbe, hogy nem hasadott el sem ruhám, sem az arcám. Sem a bőr a kezemről, semmi nem történt velem.

– Látod-e, milyen jól elértél? Hogy elértél most, úgy fogsz eléjőnni utóján es.

Így biztatott meg az Úrjézus. Ilyen mosolyogva, és így ébredtem. És így biztatott az Úrjézus, hogy semmi sem bántott, hogy kűjletről mit mondtak, mit beszéltek, semmi sem ártott az én lelkemnek, az én tisztaságomnak.

Erről vót a szó, s biztatott, s akkor így jártam.

Tájszavak, kifejezések

csipke = vadrózsa; halltam = hallottam; imánd = immár; majtig = majdnem; meggöröznűjölve = megkarcolva; jól necc ki = jól néz ki; parasztság = durvaság

A népzene ünnepe - A táncháztól a világzenéig

MÜPA – Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem, 2023. február 5., 19.30

A Müpa 2008 óta megrendezett magyar népzenei gálája 2023-ban is a táncházi zenétől a világzenei produkciókig mutatja meg a hazai folkzenét jellemző sokszínűség megannyi árnyalatát. Az esti gálaműsor programján Búsits Brankától és Tímár Sárától Borbély Mihály zenekarán és a Magyar Bandán át a Kanizsa Csillagaiig és a MORDÁI-ig terjed a fellépő előadók széles skálája, az est házigazdája pedig Eredics Gábor lesz a legendás Vujicsics együttesből. A Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem színpadán látható-hallható kétrészes műsorban már csak azért is forró lesz a hangulat, mert a remek előadók sűrű rotációban váltják egymást, és hoznak mindig egy kicsit más árnyalatot a hazai népzenei palettáról. Az első részben Búsits Branka, az új népi énekes generáció egyik nagy tehetsége nyitja a műsort, aki nemrég első szólólemezen Szigetcsép szerb népzenei örökségét dolgozta fel. Őt Tímár Sára, a számos nagynevű formációból is ismert énekes követi, aki saját együttesével negyedik albumát, az *Ének a határtalanról* című anyagot mutatja be. Az első részt a magyar etno jazz egyik legnagyobb formátumú fűvősa, Borbély Mihály és zenekara zárja. A másodikat egy szintén határokat feszegető együttes, a folkrockot a hetvenes-nyolcvanas évek hazai világzenei úttörőinek hangulatában, mégis frissen megidéző MORDÁI indítja. Majd a rögtönzésektől sem megriadó, a különböző tájegységek zenéinek különlegességeit hatásosan kiemelő Magyar Banda zenél, hogy aztán a Kanizsa Csillagai szokásos, és várhatóan ezúttal is fergeteges cigányzenei műsora zárja az estet. Közreműködők: Búsits Branka – ének, Tímár Sára és zenekara, Borbély Mihály zenekara, MORDÁI, Magyar Banda, Kanizsa Csillagai; házigazda: Eredics Gábor (www.mupa.hu)

Bognár Szilvia: Titoktok

Fonó, 2022 | FA 521-2

Bognár Szilvia ikonikus gyerekműsora, a *Titoktok* az elmúlt években a családok kedvence lett, bejárta az ország szinte minden szegletét, fesztiválját és most, az ünnepekre lemezen is megjelent a Fonó gondozásában. Az albumon az elmúlt évek munkájának, élményeinek esszenciája hallható.

„A *Titoktok* szót Szabó T. Annának köszönhetem, ebből az ötletből született meg a lemez címadó dala, aminek a szövegét már én írtam. Anna egy verse viszont szerepel a lemezen – ez a záródal –, az *Ünnep*, ami karácsonyi tematikája miatt most különösen aktuális, de velünk van a lemezen szövegeivel – népi dallamokkal karöltve – Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor, Kányádi Sándor, Vörös István és Lázár Ervin is.”

„... hogy mi a TITOKTOK? Egy varázslatos égszínkék kendő, telis tele csuda dolgokkal. Megannyi muzsika, vers, mese, játék kerülhet elő belőle, de még illatok és színek is, meg tavaszi felhők, fák, virágok és madarak, vagy épp ugróiskola, húsvéti tojás és aranyalma... Nem is folytatom, lehetetlen lenne felsorolni.

Olyan titokzatos, akár maguk a gyermekek. Mindegyikük egy szép kicsiny bimbó, csupa rejtély és kíváncsiság: mi lehet a titkos úton, mit rejt a kendő, mi az élet titka?

Na de minek is magyarázom... mindent eldalolok, elmesélek, csak füleljetek!” (Bognár Szilvia)

Közreműködnek:

Bognár Szilvia – ének, mese | Bede Péter – szaxofon, furulya
Hámori Máté – gitár | Gyulai Csaba – ütőhangszerek, gadulka
Kovács Zoltán – nagybőgő, gitár, hegedű, buzuki, vokál

Vendégek:

Födő Sándor – zongora, dob | Mester Dániel – szoprán szaxofon
Nikola Parov – ír buzuki | Kovács Janka Éva, Kovács Borbála,
Kovács Tünde – ének

Zeneszerzés, hangszerelés: Kovács Zoltán | Fotó: Falus Kriszta

Illusztráció: Kovács Janka Éva | Borító: Tóth Mariann

KONCERT

Muzsikás és vendégei

Andy Irvine és Dónal Lunny duó (IRL)

Magyar Zene Háza, 2023. január 28.

Az 1973-ban alakult Muzsikás jubileumi ötvenedik évét a Magyar Zene Házában nyitja, mégpedig két legendás ír zenész, Andy Irvine és Dónal Lunny, valamint más jeles közreműködők társaságában. Az elmúlt ötven év természetesen számtalan felejthetetlen találkozást hozott a Muzsikás együttes életében, ezekből idéz meg egyet az Irvine-Lunny páros közreműködése a koncerten. A zenészek kölcsönös szimpátiája és barátsága mellett fontos párhuzam, hogy az ír duó az egész világon elfogadottá és elismertté tette munkásságával az ír népzénet, erre a nemes célra törekedett a Muzsikás is az elmúlt öt évtizedben.

A Muzsikás Magyarországon az egyik legnépszerűbb, külföldön a legismertebb magyar népzenei együttes. Az ország egyik kulturális nagykövetének számító formáció otthonosan mozog mind a népzenei és világzenei fesztiválokon, mind komolyzenei koncerteken. Elsőként sikerült elfogadtatniuk a világban a magyar népzénet mint önálló, minden más műfajjal egyenértékű zenei stílust. A Muzsikás együttes három olyan lemezt vett fel a nyolcvanas években (*Nem úgy van most, mint volt régen...*, 1982, *Nem arról hajnallik, amerről hajnallott...*, 1986, *Ősz az idő*, 1989), amelyeken a legigényesebbek közé tartozó népdalfeldolgozásokkal, minden világzenész számára példaértékű számokkal találkozhatunk.

Hasonlóan úttörő és világhódító zenei megoldások szerepelnek az ír Planxty együttes néhány évvel korábban felvett kiadványain. A Muzsikás számaiban visszaköszön az ír buzuki (valójában hosszúnnyakú mandolin) hangja, a dalok örök emléket állítanak a magyar és ír zenészek barátságának. A Magyar Zene Háza színpadán ezt a mindannyiukra jellemző hangzást idézik meg a Muzsikás zenészei és ír barátai, Andy Irvine és Dónal Lunnyt. A Muzsikás hazai vendégekkel is kiegészül az esten. Állandó közreműködőik, Kacsó Hanga Borbála és Berecz István mellett Balogh Kálmán cimbalommal, Salamon Soma furulyákkal egészíti ki a zenekar hangzását a koncerten.

Muzsikás együttes:

Sipos Mihály – hegedű

Porteleki László – hegedű, koboz, tambura, ének

Éri Péter – brácsa, kontra, furulyák, mandolin, ének

Hamar Dániel – nagybőgő, gardon, dob

Közreműködik:

Andy Irvine – mandolin, gitár, ének

Dónal Lunny – buzuki, gitár, ének

Kacsó Hanga Borbála – ének | Berecz István – tánc

Balogh Kálmán – cimbalom | Salamon Soma – furulyák

www.magyarzenehaza.com

Jánosi András: Az archaikus magyar hegedűjáték

Magyar Kultúra Kiadó, 2021.

BEVEZETŐ

Bizonyára van, akiben fölmerülhet a kérdés, beszélhetünk-e egyáltalán magyar hegedűjátékról és ha igen, mely kor vagy korszak előadói hagyományát nevezhetjük így? Még ha ezeken a kérdéseken, elfogadható választ kapva vagy remélve túltesszük is magunkat, az archaikus megnevezés még mindig magyarázatra szorulhat.

A modern (olasz) hegedű és hegedűjáték kora újkori diadalútja a hangszer megalkotó Itáliából indult, a XIX. század elejére azonban a bécsi klasszikus szerzőknek köszönhetően Bécs lett Európa zenei központja. Nagy jövő előtt állt tehát a Bécsi Konzervatórium, amelynek ez idő tájt lett hegedűtanára a pesti születésű Rode tanítvány Böhm József. Egyedülálló pedagógiai pályáját dicséri számos kiváló tanítványa, akik között találhatjuk Georg Hellmesbergert, Jakob Dontot, Joachim Józsefet, Eduard Rappoldit (Joachim vonósnégyesének tagját), Reményi Edét, Ridley-Kohne Dávidot (Auer Lipót tanárát). Böhm és az iskolájából kikerült hegedűsök (Joachim, Auer, Hubay, Fleisch) európai híru iskolákat teremtek, amelyek hatása Európa és a világ zenei életében máig érezhető. Böhm iskolája és az ebből kinőtt hegedűs műhelyek világraszóló sikereinek egyik igen fontos, ha nem a legfontosabb oka az előzményekben kereshető. Nem a hangszeres zene szervezett oktatására gondolok, hiszen a XIX. század eleji Magyarországon erről még nem beszélhetünk. Auer Lipót, aki 1851-ben Veszprém-ben kezdte hegedűtanulmányait később úgy emlékezett vissza tanulmányainak kezdetére, hogy Magyarországon a hegedű kivételesen megbecsült, nemzeti hangszernek számított. Az ő tanárát, Ridley-Kohne Dávidot a Veszprém megyei Ruzitska Ignác, a veszprémi káptalan zenekarának első hegedűse indította útjára, aki a *Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből* című korabeli kiadványsorozat szerkesztője volt. Az eredetileg tizenöt füzetben közreadott dallamgyűjtemény, amely korabeli magyar táncdallamokat, verbunkosokat tartalmaz, a nép táncainak, tánczenéjének XVIII. század közepétől a magyar nemesség körében kialakult divatjáról tanúskodik. A műzenei alkotásokon kívül ezen a zenei anyagon nőtt fel Auer Lipót is és a többi XIX. századi nagy magyar muzsikus is. Talán a kétféle hangszeres ha-

gyomány külön sem vált élesen a kor magyar hegedűsei számára. Ezt igazolhatja az is, hogy például Bolyai Farkas, híres székelyföldi matematikust (1775–1856), aki kiváló hegedűs is volt, Bécsben átutazóban szívesen látták kamarazenesz partnerként. Fia, a matematikus óriás Bolyai János (1802–1860) szintén kiváló hegedűs volt, Erdélyben ő játszott először Paganini műveket közönség előtt, de szüreti mulatságokon is szívesen muzsikált.

A zene egyfajta hallható gesztusrendszer, amely alkalmas más módon kifejezhetetlen érzéseink, gondolataink kifejezésére. Nyelvszerű, a nyelvvel analóg rendszer, amelynek kifejezőereje nagyban függ a nyelv, a zenei nyelv élő mivoltától, ahogyan a beszélt nyelv is. (Bár sokan tudnak ma is latinul, még sincs mai latin irodalom, latin költészet.) Az irodalmi nyelv a köznyelv finomabb, kifejezőbb, speciális formája, ami azonban nem létezhet köznyelv, nyelvi közélet nélkül. A műzenei (zenei irodalmi) nyelvhez is zenei köznyelvre van szükség ahhoz, hogy az ember, emberi közösségek mindennapi vagy akár csak minden ünnepnap, egyéb módon ki nem fejezhető gondolatait, közlendőit megszólaltathassa. Ilyen, a társadalom (a nép) által is ismert és használt zenei köznyelv Európában már évszázadok óta nincs, nálunk azonban a XVIII. század végén, XIX. század elején még volt, (töredékesen, nyomokban még most is fellelhető) igaz, ezt a nép őrizte meg, főként a nép használatában volt, de maga a nemesség is közös kulturális kincsnek tartotta és élt vele. Az, hogy a XIX. századi magyar műzenei előadók oly nagy sikert arathattak, hogy a ma-

gyar hegedűiskola oly híressé válhatott, nem kis mértékben a nálunk még meglévő zenei köznyelvnek köszönhető. A nép, valamint a nemesség néppel együtt élő és érző része a zenei hagyomány köznyelvszerű használatával megőrizte, életben tartotta vagy ha úgy tetszik nem engedte feledésbe merülni a zenének az ember mindennapi életéből fakadó gesztusrendszerét, amely az ember legbensőbb érzéseinek, gondolatainak zenei jelekké való transzformálásáról gondskodik. Joachimról írták, hogy úgy hegedült, olyan eleven, elemi kifejezőerővel, mint egy cigányprímás, és ha meghallgatjuk az Auer Lipót játékaról készült eredeti felvételeket, ugyanezt mondhatjuk el róluk. Ők és magyar hegedűs kortársaik még a verbunkos zenén és az azt megszólaltató népi előadásmódon keresztül szívhatták magukba azt a zeneiséget, amely az emberi érzések gondolatok elemi erejű zenei jelekké alakításának képességével ajándékozta meg őket. Visszatérve a korábban felvetett kérdésre, akár a magyar hegedűiskola XIX. században kezdődő diadalútjára, akár az ehhez alapul szolgáló, a nép körében virágzó több száz éves hegedűs hagyományra tekintünk, jogos magyar hegedűjátékról mint jellegzetességről, ha úgy tetszik hungarikumról beszélünk.

De mi indokolhatja az archaikus elnevezést. Az archaikus szó szűkebb értelemben a görög történelem egy bizonyos korszakát jelöli (Kr. e. VIII–VI. század), a különböző tudományágak azonban a szó tágabb értelmezését is használják. Károli Gáspár bibliafordításának nyelvezetét is archaikusnak nevezi az irodalomtudomány, a folklórtudomány pedig archaikus népi imádságokat is ismer.

Az archaikus hegedűjáték elnevezés egyrészt a szóban forgó játékmódnak a ma is használt európai hegedű kialakulása előtti eredetére utal (tehát ebből a szempontból történelem előtti időkre), másrészt az ősi, keleti vonósjátékkal való összevetés, az ahhoz való hasonlóság e vonós játék alapjának vagy bizonyos elemeinek sokkal korábbi, mondhatjuk ókori gyökereire is következtetni engednek.

A magyar hegedűjáték több évszázados hagyományának jelentőségéről leírtak ellenére, e hegedűs hagyomány által megőrzött archaikus játékmód leírása mindmáig vára-

tott magára. A vonósjáték bizonyos eleminek leírásáról, a falusi bandák játékmódjának jellemzőiről születtek már munkák, de a hegedűjáték régi, archaikus, a falusi zenészek által megőrzött és helyenként még használt előadásmódjának átfogó igényű leírásáról szóló munka még nem készült. Ennek pótlása részben a népzeneoktatás szempontjából is fontos, a több mint harminc éve indult hangszeres népzeneoktatás, illetve a 2007-ben indult zeneakadémiai népzenei képzés szempontjából viszont nélkülözhetetlen, nem beszélve magyar vagy akár európai zenetörténeti, valamint hangszertörténeti jelentőségéről.

Az archaikus hegedűjáték leírásának alapjául főként személyes tapasztalataim, saját hangszertechnikai kutatásain, gyűjtéseim, valamint a falusi zenészekkel az elmúlt évtizedekben készült hangfelvételek szolgáltak. 1974-ben ismertem meg mesteremet, Dobos Károly széki prímást. Ettől kezdve évekig jártam hozzá a széki zenét tanulni, szinte mindegyik lakodalomban ott voltam, amelyikben ő muzsikált. Saját népzenei elő-

adói tanulmányaim miatt is igyekeztem megfigyelni az előadás minden részletét, amelyek megtanulásában akkor még csak a helyszínen készült hangfelvételek segíthettek, ezért különös jelentősége volt a személyes találkozónak. 1981-ben elvállaltam a Budapest III. kerületi Zeneiskola Népzenei Tagozatán (később Óbudai Népzenei Iskola) a hegedűoktatói állást. A tanítás kezdetétől gyűjtöttem megfigyeléseimet, egyrészt a népzene hangzásával kapcsolatban, másrészt az archaikus hegedűjáték játéktechnikájáról, valamint tapasztalataimat arról, hogyan lehet mindezt iskolai körülmények között tanítani. Mindez részben – muzsikusként – engem is nagyon érdekelt, másrészt a még feltáratlan népi hegedűtechnika megismerésére a népzeneoktatás szempontjából is szükség volt. E munka eredményeként írtam meg *A magyar népzene előadásmódja* című, 2009-ben megjelent könyvemet, valamint az Alapfokú Művészetoktatási tantervek részét képező népzenei hegedűtantervet. A nyolcvanas évek elejétől lehetőségem nyílt egy UHER 4400 IC riportertermagnóval hi-

fi minőségű felvételeket készíteni széki, palatkai, vajdakamarási, ördögösfüzesi, kendilónai, gyulatelki, mezőkeszűi és különböző kalotaszegi falvakban élő zenészekkel. A jó minőségű hangfelvételeken hallhatók és utólag is tanulmányozhatók voltak azok az előadásbeli finomságok is, amelyek a helyszíni élő zenehallgatás során részben a zene ismeretlensége miatt, másrészt a felvételek sajátos körülményeinek hatása alatt elkerülik az ember figyelmét vagy esetleg nem is hallhatók. Az archaikus hegedűjáték tanulmányozásához a muzsikussal való személyes kapcsolatokon kívül, a legjelentősebb segítséget az a körülbelül nyolcvanórás hangszertechnikai videófelvétel nyújtotta, amelyet 2002-óta készítettem erdélyi falusi muzsikussal.

A fentebb leírtak tükrében hiszem, hogy az archaikus magyar hegedűjáték megismerése, ismerete nem csak hangszeres népzenei örökségünk megismerése, továbbhagyományozása szempontjából nélkülözhetetlen, de a klasszikus hegedűsök számára is igen fontos lehet.

HERCZKU ÁGNES: EMLÉKÜL

KONCERT A MAGYAR ZENE HÁZÁBAN, 2022. DECEMBER 30-ÁN

Herczku Ágnes *Emlékül* című műsorát a *Hozomány – Erdélyi népzene régen és most / Visa* című értékmentő és előremutató lemeze alapján rendezte. Az előadásban nemcsak a visai zenét és táncot esszenciálisan ismerő és előadó zenészek és táncosok szerepelnek, de egyúttal színházi előadás is két szereplővel, akik a sajátos dialógusban a hagyományörzés kérdéseit is feszegetik.

A 2018-ban megjelent dupla népzenei albumnak, majd az erre a zenei anyagra épülő *Emlékül* című színházi folklór-műsornak az elkészítésében Herczku Ágnes alapvetően két dolog inspirálta: a falusi emberek által megőrzött népzene és táncnak a lenyűgöző szépsége, valamint az a felelősség, amire Kallós Zoltán így hívta fel az összmagyarság figyelmét: „Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és magyarul táncolunk. Ez a kultúra őrzött meg minket ezer éven át Európában, ezeket a hagyományokat kötelességünk éltetni és továbbadni a következő nemzedékeknek.”

Az egyik erdélyi falu, ahová az énekesnő (2005-ben) kifejezetten Kallós Zoltán útmutatásai alapján ment, a mezőszéki Visa volt. Az itt rögzített dalok alapján készült el aztán a *Hozomány* című népzenei album, majd az *Emlékül* című előadás, azokkal a visai anyagot jól ismerő zenészekkel, táncosokkal, valamint azokkal a visai aszszonyokkal, akik a lemezen is hallhatók. Ez azonban nem „szimpla” folklór-műsor. Színházi előadás is, ahol a zene és a tánc szépségének bemutatása mellett két szereplő – sajátos dialógusban – olyan kérdéseket feszeget, amelyek a hagyományörzéssel mint olyannal azóta felmerülnek, amióta a néptánc és népzene a városi színpadra került. Emellett egy rögtönzött „gyűjtést” is láthat a néző, amiből kiderül, milyen élő szokások vannak még a faluban, mi történik a juhmerésen, hogyan kántáltak, hogyan tanultak meg táncolni, és táncolnak-e még, vagy már náluk is csak „ápolják a hagyományt”, mint egy beteg.

Az előadás koreográfusa Szappanos Tamás, zenei szerkesztője Koncz Gergely és Herczku Ágnes, rendezője Herczku Ágnes.

Fotó: Urbán Ádám

Közreműködők:

Herczku Ágnes – ének | Kodoba Florin – hegedű

Németh Ferenc – ének | Koncz Gergely – hegedű

Fekete Márton, Fekete Antal „Puma” – kontra

Molnár Péter – bőgő

Szappanos Tamás, Deffend Irén, Szél Gábor, Vatai Barbara,
Végső Miklós – tánc; valamint adatközlők a mezőszéki Visából

www.magyarzenehaza.com

Körbetáncolni a világot...

... avagy: 497 pár eltáncolt bocskor balladája

Történt egyszer, kicsivel immár több mint száz évvel ezelőtt, hogy egy földrajz iránt rajongó fiatalember, bizonyos Demetre Dan a romániai Bodza városában megálmodta, hogy elindul gyalog és körüljárja a világot. Társakat keresett, majd támogatást, és valami csoda folytán mindkettőt megkapta. Így esett, hogy Demetre Dan, Negrean Gheorghe, Pascu Alexandru és Pärvu Paul középiskolai tanulmányaik végeztével elindultak gyalog Párizsba, ketten földrajzot, ketten pedig zenét tanulni. Ott pedig 1908-ban közelről láthatták, amikor a Club Touring de France utazási iroda egy egészen elképesztő felhívást tett közzé: mindazoknak, akik gyalog bejárják a világot és a bejárt távot igazolni tudják, mérföldenként egy frank jutalmat fizet a végén. Feltétel volt, hogy az utazás költségeit menetből kellett az utazóknak előteremteni, de az útvonalat mindenki maga választhatta meg. Több távra is lehetett jelentkezni, a román fiatalok pedig nyilván a leghosszabbat, a 100 000 mérföldes távot választották, amelyre két évig készültek, aztán 1910-ben elindultak. Az utazásról számos híradás fennmaradt, de nagyon sok a fehér folt, nagyon sok a késői beszámolóiban az ellentmon-

Békéscsabai Tabán Táncgyűttes Aradi Kamaraszínház: 497 (táncszínházi performance)

Táncosok: Harmati Patrik, László Richárd, Móricz Bence, Varga József
Rendező-koreográfus: Farkas Tamás
Társrendező: Tapasztó Ernő
Művészeti asszisztens: Farkas Ágnes
Zeneszerző: Gera Gábor
Látványterv: Ioan Horga

dás is... Tény, hogy az utazást egyetlen ember, a kezdeményező élte csak túl, aki végül 1923-ban meg is kapta a fődíjat, de az addigra már egészen jelentéktelen összeg lett az időközben lezajlott világháború miatt. Annak is a háború lehet az oka, hogy az utazás bizonyos részletei immár örökre titokban maradnak, hiszen a milliós nagyságrendű harctéri vagy járvány okozta elhalálozások hónapjaiban egy-egy gyalogos külföldi utazó eltűnésének akkoriban nem minden országban volt prioritás utánanézni... Utána meg már végképp nem. Az egyetlen túlélő meg nyilván azt mondott erről utólag, amit csak akart. Így aztán itthon érthető gyanakvással és néma váddal a szemükben nézték sokan az ünnepelt utazót, aki végül hazatért

szülővárosába és ott egyébként megbecsült földrajztanárként élt 1978-ig. Mások ugyancsak érthető módon egy nemzeti hőst láttak benne, hiszen ő és rendkívül művelt, sok nyelvet beszélő társai, kik nemzetük népzenejét játszva, néptáncait táncolva vitték jó hírét az akkor még nagyon fiatal és a világ távolabbi tájain teljesen ismeretlen országnak, ténylegesen igen kiváló szolgálatot tettek a hazájuknak, miközben tizenhárom év alatt hetvennégy ország több mint ezeröttszáz városában fellépve, öt kontinenst bejárva hatszor keltek át az egyenlítőn és 497 pár bocskort szaggattak el...

Ezt a történetet alkalmazták színpadra táncjáték formájában az Aradi Kamaraszínház és a Békéscsabai Tabán Táncgyűttes művészei. Én pedig 2022. október 7-én Jászvásárra mentem, hogy a Luceafarul Színházban idén a *konfliktus-konfrontáció* tematika köré szervezett XV. Nemzetközi Színház Fiataloknak – Fesztivál (FITPTI) keretében játszott előadást láthassam a saját szememmel. Telt házas stúdióelőadás volt, a fesztivál jellegének megfelelően főleg fiatal – és meglepően jól öltözött – nézőkkel.

A szín meglehetősen puritán, fekete színpadtérben kerek fehér linó a padlón, négyzetletű fehér paraván hátul, körben ismeretlen rendeltetésű tárgyak, szép rendben. Aztán gong, sötét, majd fény: a színen a paraván előtt négy férfi fekszik a padlón, makulátlan fehér öltözetben és lassan, szinte félve mozogni kezdenek, vizsgálják magukat és egymást, aztán a lábaiknál található kis téglékből felmártott festékkel elkezdnek nyomokat hagyni magukon, majd a fehér paravánon is... Az eleinte kecses mozdulatokkal felszórt tiszta vörös, sárga, zöld és kék festékfoltok a fehér ruhán a jellegzetesen színes-hímes népviseleteket is megidézik, miközben a négy táncos szenzációs bemutatót tart elképesztően pontos, fiatalos, akrobatikus néptáncból. Értelemszerűen bihari férfitáncokkal indítanak, ennyi hazabeszélés nemcsak megengedett, de szinte el is várható egy partiumi társulattól, de ennek nincs ennél nagyobb jelentősége, ez nyilván nem egy folklórműsor. A különböző táj-

Békéscsabai Tabán Táncgyűttes – Aradi Kamaraszínház: 497 • Fotó: Majnik Zsolt

Békéscsabai Tabán Táncegyüttes – Aradi Kamaraszínház: 497 • Fotó: Majnik Zsolt

Békéscsabai Tabán Táncgyűttes – Aradi Kamaraszínház: 497 • Fotó: Majnik Zsolt

egységek táncainak itt színházi funkciója van, s a koreográfiák, valamint az előadás számára készült nagyszerű programzene kiválóan szolgálják is a célt. A konkrét történelmi alapú történet követhetősége érdekében a táncosok festékes kezeikkel-lábaikkal nem „csupán” a padlón, paravánon, magukon és egymáson hagynak nyomokat, hanem feliratozzák is az útvonalat, amit bejárnak. Kezdesnek *Buzău* város nevét írják fel, aztán hogy *Világjárók*, majd *Romániáét* és az indulás évét. Bécsben rendkívül magabiztosan, elegánsan muzsikálnak, a hegedűvonókkal eltáncolt koreográfia akaratlan tapsot csal ki a közönségből. De aztán egyre nehezebb lesz az út, a vándorok fáradnak... Majd fagyoskodnak Szibériában, szenvednek a tűző napon Egyiptomban... Nagyon dicséretes a minimalista kellékek és díszlet, valamint a jelmezek felettébb sokfunkciós használata, ami nagyban segíti a külső és belső átalakulások követhetőségét. Egyszerű szimbólumok vezetnek végig, minden tiszta és világos, csak a színpad lesz egyre kevésbé az... Nagyon ötletes a sivatag forró homokjának megjelenítése, valamint az a megoldás is, amivel érzékeltetik a bebörtönzést, amit a vándoroknak Ausztráliában kellett elszenvedniük,

s ami érzésben hasonló ahhoz, amikor adott ponton lelki válságba kerülvén úgy érzik, csapdába estek ezzel a vállalkozással, s van, aki esetleg ki is szállna... Egy ideig a többiek még képesek megtartani, megmenteni megingó társukat. Egy idő után azonban már nem. De azért hisszük, hogy ez a négy fiú mindenben átmegy együtt, nagy baj nem lehet. Aztán valósággal lesokkol, amikor az egyik vándor öngyilkosságot követ el... (Megjegyzés: ez az egyik olyan pont, amelyben a korabeli híradások ellentmondások, ugyanis van olyan – pl. a Romániában hivatalosnak számító – verzió is, amely szerint Negrean Gheorghe nem elsőként, hanem másodikként halálozott el, és nem megmérgezte magát, hanem Kínában egy hegyi úton szakadékba zuhant.) És amikor már a színek összekoszolódtak, a rongyok elszakadtak és szinte minden romokban hever, a táncosok narancsokat tépnek szét, s az egész színházat megtölti egy váratlan, erős illatfelhő! Az Indiában egy maharadzsa vendégeként minden elképzelhető földi jóban dúskálván drogtúladagolásba belehaló Pascu Alexandru története már nagyon messze van a beazonosítható néptáncok eltáncolásától, itt már a lelket is ábrázoló színfoltok a ruháza-

ton, háttéren, padlón is igencsak piszkosak, ez már igazi velőtrázó kortárs színház. A korábban a szép táncokat még önkéntelenül megtapsoló nézők a székeiken egyre kisebb helyen elférnek. Aztán enyhülés jön, a két életben maradt utazó Amerikába megy. Rangos helyszíneken lépnek fel, végre jól megy soruk. Pârvu Paul azonban az utazás során szerzett és kellőképpen nem kezelt izületi problémái miatt kénytelen feladni a vándorlást. Kórházba kerül, mindkét lábát amputálják... Aztán meghal. Demetre Dan folytatja, egyre ismertebb, egyre híresebb, tömegek várják, kísérik, ünneplik. A legtöbb utazó, aki annak idején velük együtt vállalkozott a Földgolyó körülgyaloglására a földjéért, eddigre már feladta. Ő még megy, celeb lett, sőt sztár. És végtelenül magányos, mint a győztesek általában.

Az előadásban itt van még egy csavar. A legvégén a főhőst már bulvársajtótermékként látjuk, mint egy sztárgyári műhőst, aki bezsebeli a tapsokat, sőt minden egyebet is, amit csak elér a kezével, a felirat pedig 2022, tehát még csak nem is az igazi teljesítményt felmutató embert tapsoljuk, aki 1978-ban meghalt, hanem azt, akivé azok tették, akik ma az ő nevével igyekeznek negyedórás médiafigyelmet biztosítani maguknak... Kortárs machiavellizmus: nem kell tisztességnek lenned, bőven elég, ha annak látszol.

Az előadás végén állva tapsolt a jászvásári közönség, és hosszasan nem engedte öltözőbe vonulni a táncosokat.

Zárógondolat: ifjúkoromban láttam Sepsiszentgyörgyön Sütő András *Káin és Ábel* című színdarabját a Chisinau-i színház előadásában. Megdöbentő volt számomra, hogy az akkoriban részünkről egyetlen lehetségesnek vélt transzilván olvasattól mennyire eltérő értelmezése is lehetséges, ahogy nem erdélyi magyar, hanem egyszerűen „csak” emberi sorsproblémákat boncolgatnak. Itt most négy magyarországi fiú játszott el román közönség előtt egy romániai hőssökkel valóban megérett, meglehetősen balladisztikus történetet, nem román nemzeti, hanem emberi olvasatban. A jászvásári közönség érthető módon nagyon csodálkozott, méregette és nagyra értékelte. Nyilván. Kiváló ez is.

Békéscsabai Tabán Táncegyüttes – Aradi Kamaraszínház: 497 • Fotó: Majnik Zsolt

Kádár Elemér

Sági Mária: A táncház

Valóság, 1978/5 – I. RÉSZ

A mai közművelődésnek és különösen az ifjúság művelődésének fontos és izgalmas jelensége a táncház és a hozzá kapcsolódó népzenei mozgalom. Fiatalok ezrei vesznek részt benne, s számuk egyre növekszik. A népművészettel foglalkoznak, de nem ünnepi formában; mindennapi életükbe akarják szervesen beleilleszteni.

Ez az új mozgalom esztétikai problémákat is felvet. Mindenekelőtt a népművészet felelevenítésének kérdését. Itt ugyanis sajátos folyamattal állunk szemben: valami, ami külső megjelenésében (sőt „rekvizitumaiban”) is kifejezetten a múlthoz, abból is a paraszti múlthoz tartozik, most városi fiatalok ajkán-lábán, egész esztétikai magatartásában a mai élet szerves részévé válik. Az esztétikai kérdést itt a következőképpen fogalmazhatjuk meg: minek kell megváltoznia, hogy ez bekövetkezhesen? (A társadalmi állapotnak, a fiatalok magatartásának, a népművészetnek – vagy mindnek egyszerre?)

*

Néhány bevezető szó a táncházról és a Sebő-klubról

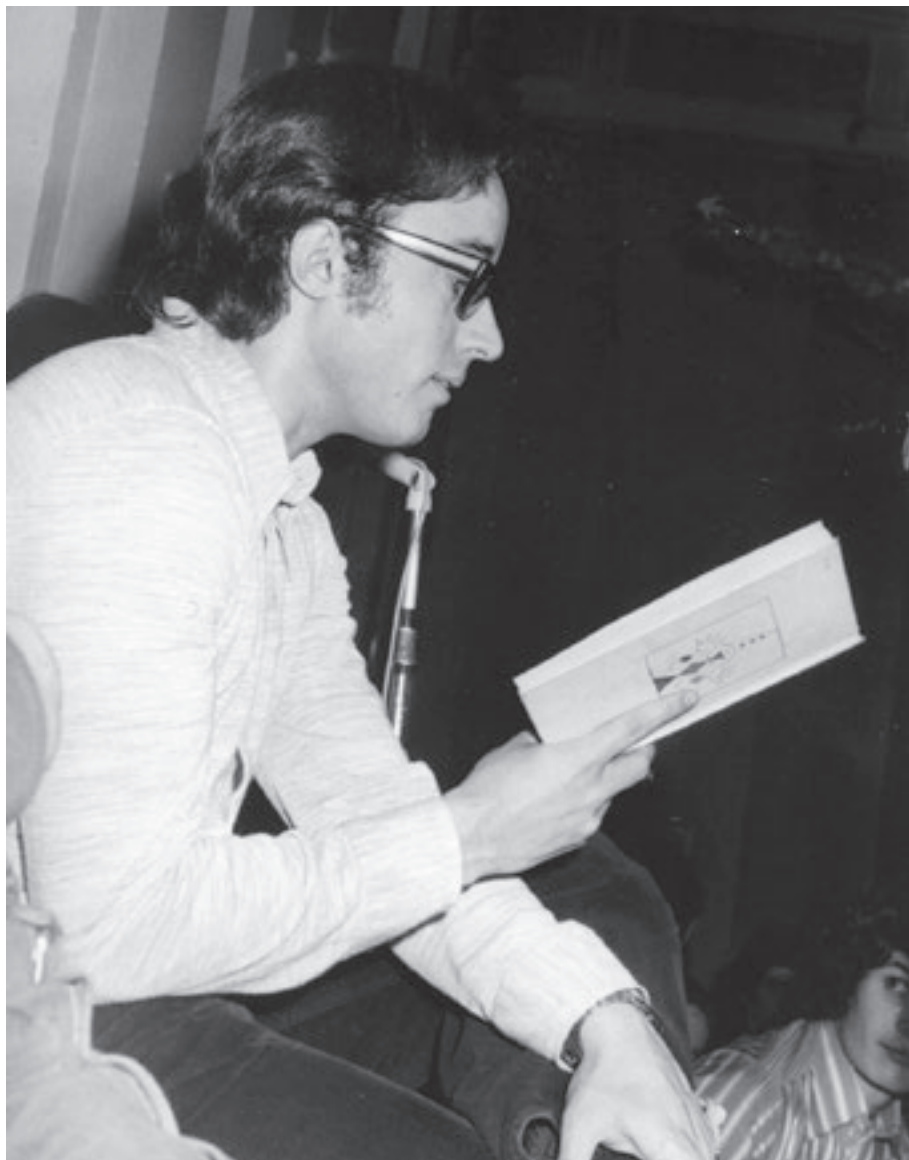
A következő dolgozatban nem csupán a táncházmozgalom általános fejlődéséről szerzett tapasztalatokra, hanem a Sebő Ferenc és együttese által vezetett klubban végzett vizsgálatokra is szeretnénk támaszkodni. Ezért néhány szót kell mondanunk magáról a klubról.

A Sebő együttes (korábban Sebő-Halmos duó) klubja 1973-ban nyílt meg a XIV. kerületi Kassák Művelődési Házban. Célját Koltay Gábor így fogalmazta meg a klub *Síppal-dobbal* című értesítőjében: „Elsősorban a városi népzene megismertetése, vagyis költőink verseiben megszólaló »énünk« népzenei hagyományokkal történő interpretálása. A Sebő együttes azonban a zene megszerettetésén túlmenően szeretné sajátos eszközeivel segíteni az aktív-közösségi életforma feltételeinek megteremtését, azt, amit a beat-mozgalom csak részben tudott megvalósítani.” (Ebből a megfogalmazásból is látszik hogy a klub célkitűzésében kezdetben a népművészet mellett egyenrangú társ-

ként élt a magyar költők verseire született népzenei ihletésű dalok kultusza – és bár az arányok később megváltoztak, az énekelt versek kultusza ma is erőteljesen jelen van.)

Sebő Ferenc így nyilatkozott a kezdetekről a *Síppal-dobbal*-ban: „Évfolyamtársammal, Halmos Bélával együtt annak idején szüntelenül bújtuk a József Attila-köteteket. Egy idő után megpróbáltam a költői szöveghez dallamot komponálni. Rájöttem, hogy ezekhez a versekhez gazdag népzenei kultúránk ihlette dalokat szabad csak írni. A műfaj lehetőségein belül – a városi népzene kialakítása érdekében – a népzene nyelvére, dallamvilágára igyekeztem lefordítani neves költőink munkásságának gyöngyszemeit. Ezeket a legkülönbélebb népi hangszereken adjuk elő, mintegy a költők nyelvezetén megszólaló mai énünket az ősi parasztzene segítségével tolmácsolva.”

A népzene és az „énekelt versnek” ez a kettőssége azóta is meghatározza a Sebő-klub programját és munkáját. Pozitív értelemben is, problémáit illetően is. Pozitív értelemben, mert hiszen Sebőék kezdettől nem egyoldalúan a népzeneire orientálódtak, nem csupán a múltat akarják megmenteni, hanem a jelen vagy még inkább a jövő hangjának megtalálása érdekében fordulnak a népzenehez. Ebből származnak a zenei munka belső problémái is, amit sokan – s így a klubtagság is – különbözőképpen ítélnek meg. A zenei közvélemény általában Sebőék

Sebő Ferenc a Kassák-klubban

Fotó: Hidas György / Hagyományok Háza Táncház Archívum

népzei munkásságát tartja legértékesebbnek, hiszen a hangszeres népzenei hagyományt ők tették ismét élővé. Az énekelt dalokkal szemben a zenészek sokszor tesznek kritikai észrevételeket: úgy tartják, hogy dallamviláguk leegyszerűsített, s ha leveszük alóla a népi hangszerekkel történő, ízes előadást, sovány – és nem eléggé népzenei – anyag marad. Mások véleménye szerint viszont – és ezek között is találunk jelentős művészeket – népzenei munkájuk pusztán alapnak tekinthető, nagyobb jelentősége van az énekelt verseknek; hiszen velük egy új műfaj alapját teremtették meg, folytatva a dalköltészet legjobb hagyományait.

Ez a kettősség bizonyos mértékig külön is választódott. Egyszerre indult a Műszaki Egyetem R-klubjának népzenei köre és a Kassák Művelődési Ház Sebő-klubja s az egyikben inkább a népzene, a másikban inkább az énekelt versek kultusza kapott hangsúlyt. A Sebő-klub kezdetben harminckét tagot számlált, életkoruk 17–21 év. Fő érdeklődési területük az irodalom és a népzene. Fele-fele arányban a népdalok és az énekelt versek miatt szerették elsősorban a Sebő együttest. A program azonban nem maradt pusztán zenei, csakhamar kiegészült táncal és tánctanítással.

A klubestek hangulatát kitűnően érzékelteti az alábbi cikk. „A színpadon hangszerek. Nagydob, térd közé szorított cserépdobok, bőgő, gitárok, hegedűk, tekerőlant, okarina, török-síp, klarinét. A színpad alatt, közvetlenül a nézőtérrel csak kissé elkülönítve: széksor. Sebő Ferenc és Halmos Béla csángó népballadával kezd a műsort. Összezárt lábbal, szinte vigyázzban állva mondják-éneklilik a verset. Arcuk mozdulatlan, testük is. Csak a vers a fontos, s a zene. Nem »visszafogott«, nem »eszköztelen«, nem »fojtott« és nem »fűtött«, de nem is »oldott« vagy »felszabadult«. Csak természetes, magától értetődő és igaz. A Sebő együttes (Sebő, Halmos, Koltay Gergely, Éri Péter) megvalósítja azt, amit sok kísérlet csak elkezdni tudott: a közönség valóban résztvevője az előadásnak. Éppoly természetességgel válik azzá, mint amilyen természetességgel erre lehetőséget nyújtanak számára. Ez az előadás oly módon válik élővé, ott és akkor megszületetté, ahogyan egy zenemű szólal meg esetenként ugyanannak a partitúrának alapján azonosan, de mégis másként. Tudatos formálás és természetes könnyedség egymást feltételező és egymást támogató, nagyszerű együttese ez. A rendet szülő szabadság szép példája. A Duna menti népek – bolgár, román, szlovák – költészetébe ágyazottan hangzanak el a Sebő által megzenésített, énekelt versek...”

E tudósítás egyes megállapításaira – mivel jellemzően mutatják az alapvető törekvést – később még visszaté-

Sebő Ferenc és Halmos Béla

Fotó: Koltay Gergely / Hagyományok Háza Táncház Archívum

rünk. Most csak annyit jegyzek meg, hogy a további fejlődés egyre nagyobb teret nyújtott a táncnak és a népzenei művészetnek. Egyre nőtt a tánctanításra fordított idő, módszerei is itt alakultak ki. Timár Sándor koreográfus („vendégből” időközben házigazda válik) tanítványjaival szinte külön „táncpedagógiát” dolgozott ki.

Mindenesetre megtanulták, hogyan kell a legjobb értelemben vett laikusokat (tehát nem valamilyen táncsoport tagjait) néptáncra tanítani. Minden összejövételnek az osztály a „legforróbb” szakasza; ilyenkor mindenki a maga szórakozására járja a táncot, éneklilik a népdalokat. Sok szemlélő tapasztalhatta mennyire magukénak érzik ezek a fiatalok a népművészetet!

Külön meg kell emlékeznünk a klub közművelődési jellegű programjairól. A klub ebben is úttörő munkát végzett: a Sebő együttes műsor jellegű fellépése mellett művészekkel, tudósokkal, közéleti emberekkel való találkozókra és vitákra is sor került, aztán zenei koncertek, szaválóestek, más együttesek és művészek bemutatkozása következett. Mindezzel azt bizonyították, hogy a táncház mint szervező erő, arra is alkalmas, hogy a fiatalokat egy sokoldalú művelődési tevékenységbe kapcsolja.

A klubtagokat állandóan foglalkoztatja a közösség problematikája: vajon igazán közösséget alkotnak-e, s ha igen, milyen jellegű közösséget? A vélemények nem teljesen egybehangzóak: vannak, akik már a megszokott arcok láttán is közösséget éreznek, mások magasabbra teszik a mércét: csak közösen kialakított vélemények és tevékenységek gyakorlása során érzik magukat egy közösség tagjainak. Mivel a közösség problematikája maga is külön tanulmányt igényelne, visszakanyarodom az eredeti tárgyhoz, az esztétikai problematikához. A Sebő-klub 1976 januárjában vendégül látta az egykori Muharay Elemér-féle népi együttes volt tagjait. (A Muharay együttes 1940–48 között a legjelentősebb népművészeti csoport volt, voltaképpen a mai, az egész országra kiterjedő néptáncmozgalom egyik legfőbb szervezője és megalapozója; egykori tagjai ma is sokfelé megtalálhatók a közművelődésben és a művészeti életben.)

Két nemzedék találkozott egymással; két nemzedék, amely (egy közbeeső váltással) voltaképpen egymásnak adta át a stafétabotot a népművészet felelevenítésében. A volt muharaysták közül mintegy negyven-ötvenen jöttek el, a Sebő-klub tagjaiból pedig hatvan-hetven fiatal. Műsort adtak Sebők, rögtönzött műsort adtak a muharays-ták, majd ösztánc következett.

A találkozó érdekes tanulságokkal zárult. A Sebő-klub tagjai megtapasztalták, hogy nem elődök nélküli úttörők, sok törekvésük már három évtizeddel ezelőtt is elevenen élt. A Muharay együttes tagjai viszont láthatták, hogy folytatókra találtak, és ezt többségükben meleg rokonszenvvel vették tudomásul. Mutakoztak azonban különbségek is a két nemzedék magatartásában. És erről a különbségről is érdemes beszélni.

A Muharay együttes tagjai főképp azt kifogásolták, hogy a tánc házi táncok (a széki, a palatkai, a méhkeréki) túlságosan kötöttek. Ők egykor a maguk szórakozására szabadabban szerettek táncolni (ezért is nevezték „szabad táncnak”, megkülönböztetésül a hagyományokat pontosabban őrző néptáncról). Úgy is mondták, hogy ezek a táncok számukra túlságosan „barokk jellegűek” (aminek egyébként történetileg is van alapja: a „táncrendek” kialakulásában és jellegében Martin György szerint jelentős szerepe van a XVII–XVIII. századi úri-udvari táncnak). Hasonkóképpen a zenélésben is – de elsősorban az éneklésben – találtak valami merevséget, olykor a paraszti hagyományokhoz való túlságos kötöttséget. („Néha úgy érzem, nem ti énekeltek, hanem meghirdetitek nekünk, hogyan énekelte a paraszt.”) Megjegyzendő azonban, hogy itt csak a pozitív alapállásból született véleményeket vettem tekintetbe, azt a néhány hangot már nem, akik valamiféle szakmai okra hivatkozva az egészet elutasították – ők kevesen voltak.

Voltak kritikai megjegyzéseik a fiataloknak is a Muharay együttesrel szemben. Először is két vonalat lehetett megfigyelni a muharaysták népművészet iránti magatartásában: az egyik egyszerűsége, a népművészet teljes átélésére és átdolgozására törekedett; a másik ezt az élményszerűséget a fiatalok számára túlzott érzelmi és előadásbeli szabadsággal adta tovább. Akik enyhébben akartak foglalmazni, azok azt mondták, hogy a Muharay együttes népművészeti megnyilvánulásaiából még hiányzott az a diszciplína, amit a Sebő együttes már megszerzett (a legszigorúbban végigtanulmányozva a hangszeres népze-

nét), s amiből már a táncolók is sokat elsajátítottak, hiszen a táncot tanító Timár Sándornak és a Bartók Táncegyüttesnek ugyancsak ez a legfőbb törekvése. Akik még élesebben akartak foglalmazni, azok azt is mondták, hogy mindez már a szabadosság, a szentimentalizmus vagy egyszerűen a „ciki” határát súrolja; azon a határon van, ahol a népdalból magyar nóta válik.

(Ezt mutatta a találkozó egyik „zárákordja” is. Már kevesen maradtak a muharaystákból, s ők is kicsit idegenül nézték a palatkai gyorsban a lányok virtuóz forgását. Ösztánc volt, és valóban kötött táncok következtek – a palatkai, majd a széki táncrend –, amelyeket a fiatalok mindig a meghatározott, elsajátított rendben járnak. A muharaysták egyik volt vezetője is beállt a széki táncba. Ő természetesen nem alkalmazkodott hozzá; úgy táncolt, ahogy a szíve diktálta, mert, mint mondta, már negyven évvel ezelőtt is ezt csinálta, s így történelmi joga van hozzá. Partnerei tisztelték is a történelmi jogot és igyekeztek alkalmazkodni hozzá. Amikor azonban „négyes” következett, nem lehetett többé, s valamelyik fiatal lány meg akarta magyarázni, hogy miként kell ezt a táncot járni. A konfliktus elkerülhetetlenné vált, a Muharay együttes utolsó képviselője is kivált a táncból, és mérgesen távozott.)

Mi az igazság? Van-e igazság egyáltalán? Sokat vitakoztunk azóta ezen, a Sebő-klubban is, a Népművelési Intézetben is.

A választ keresve először is arról az alapvető különbségről szeretnék szólni, amely az idősebbekhez képest a fiatalok társadalmi helyzetében vagy pontosabban a társadalmi helyzethez fűződő tudatában jelentkezik. Mikor erről beszélgettünk, az idősebb korosztály, az egykori madiszosok és népi kollégisták (tehát nemcsak a muharays-ták) szájából sokszor hallottam a következő megfogalmazást: „Igen, mi akkor úgy éreztük, hogy valóban »miénk a világ«, hogy holnapra valóban megforgathatjuk, hogy ahogy most élni és viselkedni kezdünk, az most már végérvényesen egy új világot teremt meg. Túlságosan egyszerűnek hittük, de amikor dalolni vagy táncolni kezdtünk, ennek szellemében tettük. Ezért tanulmányoztuk ugyan a népművészetet, de a hitelesség valójában nem érdekelt annyira bennünket, úgy tekintettük, hogy mi a nép tagjai vagyunk, s teljes jogunk van arra, hogy úgy alakítsuk a népművészetet, ahogy akarjuk. Amikor énekelünk vagy táncoltunk, ezt a magatartást akartuk kifejezni.”

Úgy gondolom, ennek az értelmezésnek alapvetően igaz van, s ebből érthető a Muharay együttesben előbb megfigyelt kétféle tendencia is. Nem véletlen, hogy az egyszerűség jegyében fogant irányzat többnyire még a felszabadulás előttről származik, s hogy a kiteljesedés közvetlenül a felszabadulás után következett be. (Jancsó Miklós Muharay együttesbeli működése is erre az időre esik, stílusának lényegi jellemzői ide kötődnek.)

A népművészet „reneszánszának” ebből a korábbi szakaszából valóban hiányzott a diszciplína – vagy legalábbis nem volt elég benne. Ki ért volna rá hogy a földosztás, az újjáépítés és a népi kollégiumok szervezése közben hónapokig tanuljon egy táncmotívumot vagy éveket gyakoroljon ahhoz, hogy a parasztenészekhez hasonló hangzást csiholjon elő brácsájából? A népművészet pedig elég gazdag ahhoz, hogy a szinte már mámoros önkifejezéshez is formákat adjon. Ebben a magatartásban valóban nem volt elégséges diszciplína. S ez bosszulta meg magát, amikor

az ötvenes évekre maga a helyzet is megváltozott: a „holnapra megforgatjuk az egész világot” mítosza – legalábbis ebben a teljességében és magától értetődőségében – hamis tudatnak bizonyult. Az élményszerű önkifejezés most már csak ezt a hamis tudatot fejezhette ki, vagy az önkifejezés magakelletésébe menekült: a szentimentalizmusba. Ez az a pont, ahol a népdalból cigányzene és magyar nóta lett. Széles folyamat indult így el: a néptáncgyűttesek mellé népvivő átkeresztelt cigányzenekarokat szerződtek, a rádió elegyesen ontotta a népzene, a zeneszerzők által fel dolgozott népzene és a cigányzenét (de jellegében lassan mindegyik egyformán átvette a cigányzene érzékenységét), a megalakuló hivatásos népi együttesek a Muharay együttes régi stílusa helyett egyfajta pántlikás népiességbe süllyedtek, amit joggal neveznek „gyöngyösbokrétásnak”.

Az új népzenei és táncművészetek ezért nem közvetlen folytatása annak, ami a régi népi mozgalmából az ötvenes évek derekára lett. Sőt: inkább az ellene való lázadás jegyében született. Így történhetett, hogy Sebők nem is benne, inkább a beatmozgalomban látják közvetlen elődjüket. (S ezért talán az sem véletlen, hogy jobban kötődnek a régi népművészeti mozgalomnak ahhoz a szárnyához, amelyhez Molnár István tartozott. Ez a szárny kevésbé osztozott a „holnapra megforgatjuk” társadalmi utópiájában, szigorúbban fordult a múltba, hangsúlyozottabban a paraszti-ból akart megújulni.)

Miért vállalják a népművészetet a mai fiatalok? Nemcsak a magam érzéseit és megfigyeléseit tudom itt elmondani; megpróbálom összegezni a Sebő-klubban és másutt lejegyzett interjúim eredményeit is. Ennek az a lényege, hogy a mai fiatalokban nyoma sincs annak a tudatnak, hogy ők holnapra megforgathatják az egész világot. Ellenkezőleg, úgy találják, hogy a világ meglehetősen stabilan áll a lábán, s még azt is nehezen tűri el, hogy hozzányúljanak, nemhogy megforgassák! Volt ugyan néhány évvel ezelőtt egy hullám, amikor a fiatalok egy csoportja ismét ilyesfajta gyors átalakulásokról álmodott, de ők részint mára erősen visszaszorultak, s ha léteznek is, nem ők járnak a táncszínpadokra. Érzelmek viszont a mai fiataloknak is vannak, legalább akkorák, mint elődeiknek. Kifejezésükben általában két utat követhetnek. Az egyik a beaté (beleértve természetesen nemcsak a beatzenét, hanem a beatirodalmat, bizonyos fajta pop-art jellegű képzőművészkedést is): ebben nem köt semmi hagyomány, az érzelmkifejezés gátlástalannak tűnik, de ugyanakkor könnyen (és többnyire mindig) belevész a legközvetlenebb sablonokba. A másik: fogódzót keresni, megragadni valamiféle hagyományt, azt elsajátítani. Nem baj, ha ez a hagyomány kötött, bonyolult, „barokkos”, sőt néha annál jobb, annál kevésbé kell önmagunkra figyelni, annál jobban belehelyezkedhetünk az adottba, mint ahogyan a társadalomban sem tehetünk mást. És akkor már csak fejedelmi többlet, hogy a hagyomány elsajátítása után külön út nyílik az önkifejezésre: abban, ahogy variálok, ahogy tartom magam, amit egyéniségemből hozzáteszek.

Mind a megfigyelések, mind pedig saját táncpasztaltatom eredményeként mondhatom, hogy a hatás mechanizmusa kétségtelenül ez: nemcsak a test fárad ki kellemesen, de a tánc kötöttségében, rendjében és a rendben megjelenő szabadságban a társadalomhoz való viszonyunkat gyakoroljuk.

(folytatása következik)

A HÜTLLEN FELESÉG

MAGYAR NEMZETI TÁNCGYŰTTES
MŰPA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ, 2023. JANUÁR 7.

Fotó: Váradi Levente

Egy nyomozás története: a Magyar Nemzeti Táncgyűttes nagyszabású előadása, „A hűtlen feleség” megszüntetve örzi meg a balladai homályt. Régi balladakincsünk egyik legbecsesebb darabja, a „Barcsai szeretője” az egészestés bűntudati táncdrama kiindulópontja. A férjét megcsaló feleségre rettenetes büntetés vár, de vajon hogyan és miért jutottunk el idáig? Zsuráfszky Zoltán és Zs. Vincze Zsuzsa rendezése az okokon gondolkodik, de olyan örök témákat is szívre visz, mint a hűség, a szerelem és a bosszú.

Mély szenvedélyek és érzelmek hatják át a régi székely népballadát, a több változatban ránk maradt „Barcsai szeretőjét”. Az alapszituáció tértől és időtől függetlenül ismerős: a feleség és a férj között valami nagyon nincs rendben. A bajok akkor kezdődnek, amikor kiderül, hogy az asszony képtelen kiverni a fejéből egykori szeretőjét... Minden adott tehát a tragédiához, ami végül be is következik. Zs. Vincze Zsuzsa forgatókönyve azonban nem elégszik meg a sok kihagyással, elhallgatott részlettel operáló történettel: megírja az előzményeket is; azt, ami a bosszúszomjas férj szörnyű tette mögött állhat. Mindez azonban korántsem jelenti, hogy az eredeti ballada borzongató hangulatát elkönyvitենék az alkotók, épp ellenkezőleg: monumentális, szinte operai látványvilágot teremtenek Tóth Kázmér díszletei, illetve Zs. Vincze Zsuzsa gazdagon díszített, stilizált népviseletei. Papp István Gázsa és D. Tóth Sándor népzenei szerkesztői munkája mellett az est sokrétű zenei anyagát Eredics Benjámin zeneszerző jegyzi, aki lehangoló erejű kórusművet komponált a Honvéd Férfikar számára. A Kossuth-díjas Zsuráfszky Zoltán rendező-koreográfus előadása műfajokon és stílusokon átívelő, nagyszerű vízió.

A feleség: Oltárczy Mária | A férj: Tókos Attila | Barcsai, a szerető: Barka Dávid | Falusi nép: a Magyar Nemzeti Táncgyűttes táncosai (művészeti vezető: Zsuráfszky Zoltán) | Katonák, pásztorok, bírák: Honvéd Férfikar (karigazgató: Riederauer Richárd) | zene: Eredics Benjámin | népzenei szerkesztő: Papp István Gázsa, D. Tóth Sándor | díszlet: Tóth Kázmér | fény: Kósa Dániel, Niederkirchner István | animáció: Fabók Szilvia, Konta Boáz | forgatókönyv, dramaturgia, jelmez, társrendező: Zs. Vincze Zsuzsa | koreográfus, rendező: Zsuráfszky Zoltán

www.mupa.hu

Közösségi mézeskalácsfalu-építés

Hagyománykonstrukció, örökségképzés: új karácsonyi „népszokás”

Hogy hol kezdődött, ma már nehéz kideríteni. Pedig nem is olyan régi az ötlet, hogy az egyes településeken közösségi akcióban, több hetes munkával mézeskalácsból építik fel lakóhelyük nevezetesebb épületeit, lakóházait. A mézeskalácsfalu-építés ma már országos mozgalommá kezdi kinőni magát, és lassacskán (megkonstruált) valódi közösségi hagyománnyá válik.

XX. század második felére a népi kultúrára egyre inkább olyan (eltűnőfélben levő) hagyományként tekintettek, melyet ápolni, őrizni kell. A hagyomány (intézményes) őrzése az eredeti környezetből és/vagy kulturális kontextusból kiszakítva, színpadokon, múzeumokban, iskolai oktatás részeként, szabadidős tevékenységként folyik. Ezt nevezi a néprajztudomány folklorizmusnak. A rendszerváltás után, a civil szervezetek létrejöttével és megerősödésével, a pályázati rendszerrel együttjáró projektszemlélet a hagyományörzéssel foglalkozó közösségek tevékenységét is egyre inkább áthatotta. Az új évezredben a globalizációval párhuzamosan egy elmentéses folyamat, az ún. *glokalizáció* is megindult: felértékelődött a helyi kultúra szerepe, amely a helyi identitást építi, erősíti, és a turizmus révén egyúttal akár pénzre váltható kulturális tőkét is adhat.

Az új generációs „hagyományörző” közösségek tevékenysége nem merül ki egy konzervált, statikus „hagyományos” kultúra változatlan formában történő fenntartásában. Sokkal inkább jellemző, hogy egyszerre folyik *hagyományrekonstrukció* és *hagyománykonstrukció*, vagyis a régi szokások ápolása és újak építése egyaránt. Az utóbbi évtizedekben előbb a kultúrpolitikában majd a tudományban is egyre divatosabb a korábban széles körben használt *hagyomány* helyett az *örökség* fogalma.* Az *örökség* az előző generációktól átvételre érdemesített tárgyi és szellemi javak összességét jelenti, ugyanakkor nem létezik egységes örökségfogalom. Minden ország és azon belül minden közösség a saját igényei, elképzelései, adottságai szerint alakítja ki és fogalmazza meg, hogy mit tekint örökségnek.** Az örökséglisták (UNESCO, Nemzeti Értéktárpiramis, csúcsán a hungarikumokkal) arra ösztönzik a különféle kulturális (és gyakran politikai) szereplőket, hogy a lokális ünneplési szokásaik is részévé váljanak a hivatalos *örökségesítési* folyamatnak, mert ettől remélik a pályázati forrásokból történő több támogatást, illetve a település turisztikai vonzerejének növekedését.

A mézeskalács falvak építésének divatja jó példája az Eric Hobsbawm nyomán *kitalált hagyománynak*, vagy manapság *örökségképzésnek* nevezett jelenségre. Miközben a régi adventi-karácsonyi népszokások a folklorizmus keretében színpadi, óvodai-iskolai, lakóközösségi „programokká”, „rendezvényekké” alakulnak, a mai, megerősödő közösségek igénye, hogy a jelenkor emberét sikeresen megszólító, új hagyományokat alkossanak, és honosítsanak meg a saját környezetükben. Az új hagyományok megalkotásában kiemelt szerepet játszanak azok a vezéregyéniségek, kulcsemberek, akik egyaránt képesek összetartani, mozgatni a saját közösségüket, jó szervezők, jó kapcsolatokat ápolnak a helyi vezetőkkel és a szakmai szervezetekkel, eredményesen tudnak pályázni, és persze elég kreatívak is mindehhez. Ők az új hagyományok kitalálói, illetve a máshol látott kezdeményezések helyi meghonosítói. A kalendáris ünnepekhez, kiemelt napokhoz kapcsolódó rendezvények igen gyakran kapcsolódnak a tájegység, a település, vagy valamely nemzetiség jellemző ételéhez. A szervezők az egyediségre törekedve ál-

talában igyekeznek olyan ételt, süteményfélét kiválasztani az ilyen alkalmakhoz, amelyet más települések még nem „foglaltak le” erre a célra. Ugyanakkor olyan programok is bőven akadnak – pl. farsangi felvonulás, új kenyér ünnepe, szüreti multság, adventi gyertyagyújtás stb. – amelyek manapság országszerte sok településen jellemzőek (persze mindenhol a helyi szervezők és résztvevők elképzelése szerint). A közös mézeskalácsfalu-építés nem véletlenül épül be egyre több helyen a helyi hagyományok közé, hiszen kiválóan alkalmas a közösségépítésre, az ismétlődő elemek mellett teret ad az egyéni kreativitásnak is, és jól beleilleszhető a mai karácsonyi előkészületek és programok közé. Mielőtt megismernénk néhány konkrét példát, azért érdemes arról is szót ejtenünk, hogyan lett a díszített mézeskalács a karácsonyaink elengedhetetlen tartozéka.

A karácsony és a mézeskalács

Habár a mézes sütemények a népi konyha megszokott édességei, nálunk elsősorban a kevert, öntött, tepsiben sült változatok, valamint az egyszerű mézes pogácsák jellemezték a választékot. A magyar nyelvterületen lényegében ismeretlenek az Európa-szerte régtől fogva elterjedt figurális kalácsok is (Gebildbrote) – írja Kisbán Eszter a *Magyar Néprajzi Lexikonban*. Ezek nem mézes, hanem többnyire kelt tésztából készültek.

A figurális mézeskalácsokat, régi nevükön *mézesbabokat* erre szakosodott mesteremberek készítették, és árusították (jellemzően búcsúban, vásároknak), otthoni körülmények között ilyeneket sohasem sütöttek. Maga a karácsonyfa is viszonylag későn, német hatásra, a polgárság közvetítésével, csak a XX. század közepére jutott el tömegesen a paraszti kultúrába. A karácsonyfát falun ezüst díóval, pattogatott kukoricafűzérrel, almával, szentképekkel díszítették, a nagyobb városokban, a falusi intelligencia házaiban pedig már szaloncukor, üvegdíszek és helyenként készen vásárolt mézeskalács figurák is kerülhettek rá. A mézeskalács-formák közül például a rábaközi karácsonyfa legnépszerűbb ékessége volt a kereszt, a szív, a galamb, a bárány, a kiscsizma, mely a helybeni Kugler mézeskalácsos- és gyertyaöntő mester műhelyében készült. Azonban jellemzőbb volt, hogy a mézeskalácsot – puszedlit vagy piskótát – ajándékként kapták a gyermekek. Különleges szokásként említi például a *Tolnai Világlapja* 1911-ben, hogy Székelyföldön a gyerekek legszokásosabb karácsonyi ajándéka a mézeskalácsból készült ló. A két világháború között, a nagyvárosi karácsonyi vásároknak, a Trianon utáni általános nemzeti divatnak megfelelően, a magyaros díszítésű mézeskalácsok is kelendőek voltak ugyancsak ajándék szerepében. Akár ajándék, akár karácsonyfadísz, akár karácsonyi csemege volt, az ünnep régóta összekapcsolódik a mézeskalács finom fűszerillatával. Az 1960-as években itt-ott már előfordult a házi készítésű, cukormázzal díszített mézeskalács szív, nap, hold és csillag mint karácsonyfadísz, de a mézeskalácsdíszítés tömeges divatja inkább csak az 1980-as évektől köszöntött be. A táncházmozga-

* A cikk a BTK Néprajztudományi Intézet ELKH által támogatott SA-35/2021 számú, „Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás. Kortárs tradíció-teremtő gyakorlatok és új hagyománykonstrukciók a helyi, regionális és nemzeti identitás építésének szolgálatában” című kutatási projekt keretében készült.

** Bővebben lásd Jakab Albert Zsolt – Vajda András: „Örökség: etnicitás, regionális identitás és territorialitás”, 2018.

Gyerekek mézeskalács házat díszítenek Németországban, 1900 körül.
(Forrás: *The Guardian*, 2018)

Pepperkakenbyen: a bergeni világrekorder mézeskalács falu 2021-ben
(Fotó: *lifesincrediblejourney.com*)

lommal együtt kibontakozott népi iparművészeti mozgalom a hagyományokból kiindulva, számos újítással gazdagította a mézeskalács-készítmények karácsonyi választékát. A szaporodó karácsonyi vásárokon és a népművészeti kiállításokon a különféle technikákkal díszített, egyre szebb, kidolgozottabb mézeskalácsokat lehetett látni.

Advent kezdetétől az iskolák, óvodák, művelődési intézmények is sorra szervezték a kézműves foglalkozásokat. Így jutottunk el az új évezredbe, amikor a mézeskalács készítés- és díszítés valódi „népszokássá”, országszerte elterjedt családi és közösségi elfoglaltsággá vált. Innen már csak egy lépés volt a mézeskalács házikók, betlehemek megformázása, majd közösségi összefogással komplett mézeskalács falvak és városok elkészítése. Régi olvasóink talán még emlékeznek Fábíán Éva népdalénekes, népi-ének tanár csodálatosan szép mézeskalács városkájára, amelyet a 2011/6-os számban mutattam be, fotóval és recepttel együtt. Éva ekkor már hosszú évek óta minden karácsonyra elkészítette ezt a csodát, a környezetében élő gyerekek legnagyobb örömére.

*

A mézeskalács házak és városok történetéből

A mézeskalács első ismert receptje egyes gasztrotörténetek szerint a Kr.e. 2400 körüli Görögországból származik. Mások Nikopoliszi Gergely örmény szerzetes nevéhez kötik, aki i.sz. 992-ben, Franciaországban tanította a pékeknek a mézeskalácskészítést. A középkorban már Európa-szerte mézeskalácsos céhekbe tömörült mesterek valamint kolostorok is foglalkoztak mézeskalácskészítéssel.

A figurális mézeskalácsot I. Erzsébet királynő XVI. századi udvarából eredeztetik, ahol a fontos vendégek képét ütőfával formázott mézeskalácson örökítették meg. A következő évszázadokban a figurális mézeskalács Európa-szerte népszerűvé vált, ablakdíszként, ünnepi ajándékként. A díszített mézeskalács házak hagyománya Németországban kezdődött az 1800-as évek elején, a Grimm mesék 1812-es kiadása után népszerűvé vált *Jancsi és Juliska mese* hatására. Bár az eredeti szövegben még kenyérből épült, pogácsákkal fedett ház szerepelt, átlátszó cukorablakkal, a későbbi változatokban ez már mézeskalács házként jelenik meg. A történettől inspirálódva a német pékek kis, díszített házakat kezdtek készíteni *Lebkuchen*-ből, vagyis a fűszeres mézes keksz tésztaíjából.

A mézeskalács házak készítésének modern hagyománya világ-szerte a karácsonyi vásárok családi eseményévé vált, gyakran világrekordokkal, különleges tematikával. 1985-ben például a lapok két amerikai cukrászról tudósítottak, akik a világ akkori legnagyobb gyömbéres mézeskalács faluját készítették el. A rekordot azóta évről évre megdöntik, például a norvégiai Bergenben 2015-ben. 2017-ben Jon Lovitch, a New York Marriott Marquis Hotel séfje már negyedszer döntötte meg a „legnagyobb mézeskalács falu” rekordját, melyet a Tudománycsarnokban mutattak be. Londonban az Építészeti Múzeum minden évben más tematikával rendez meg a mézeskalács város kiállításokat, 2018-ban például a jövő fenntartható városa jegyében még szelektív hulladék-feldolgozó üzemet is megformáztak mézeskalácsból.

Mézeskalács falvak és városok építési mozgalma Magyarországon

A *folkMAGazin* szerkesztői néha alig győzik kivárni, hogy végre leadjam a soron következő „Ételek – Hagyományok” cikkemet, mert egy-egy téma kapcsán többnyire olyan sok adatot, érdekességet találok, hogy alig tudok rendet vágni a hatalmas információ-tömegben. Nos, ez ezúttal is így történt. A hazai sajtóarchívumokban talált, mézeskalács falvakról szóló cikkek alapján jól kirajzolódik a tendencia: az 1990-es évektől 2008-ig csak elvétve, onnantól napjainkig pedig exponenciálisan nő a tudósítások és helyszínek száma, ezekből szemezgetek az alábbiakban.

A legkorábbi sajtóhírt a *Délvilág* című lap egyik 1998-as decemberi számában találtam Takács Béla szécsényi cukrászmesterről, aki hollóközi utcacélesztet formázott meg mézeskalácsból. A világorökség egyetlen falujának fatornyos tptomát és környezetét megőrkítő mézeskalács kompozíció a cukrászüzem cégére lett.

2003-ban a *Zalai Hírlap* képet is közölt a botfai Herczeg Lajosné mézeskalács falujáról, amelyeket a karácsonyi díszek és betlehem készítésénél már évek óta bevált recept alapján épített fel. A házak oldalát olvasztott cukorral ragasztotta össze, a tetejüket pedig cukormázzal havazta be. Vízkeroszt után a mézeskalács birodalmat baráti és rokon körben osztotta szét.

A 2008-ban Szödligeten és a Baranya megyei Geresdlakon egyaránt egy-egy lelkes szervező egyéniség kezdeményezésére lett közösségi hagyomány az adventi mézeskalács falu építése. A két település példája a különbségekre is jól rámutat: míg Szödligeten első sorban saját maguk számára, az advent és a karácsony ünnepének, illetve a lakóhelyhez, a közösséghez tartozás megélése a fő motiváció, addig Geresdlakon emellett idegenforgalmi attrakcióvá is vált ez a program.

*

Közösségépítő mézeskalács falu Szödligeten

A szödligeti civilek és a Szödligeti Jubileumi Alapítvány szervezésében a kalendáriumi ablaknyitások és a gyertyagyújtás mellett a római katolikus templom előterében elhelyezett, hétről hétre bővülő kiállítás is az adventi várakozás és az ünnepre való készülés része lett. A házikók illetve alkotások számának növekedése szimbolizálja a növekvő fényt, amelyet Isten Jézusban a várakozóknak ad karácsonykor. A falu nagy részét az iskola konyháján készítik el a gyerekek, tanárok, szülők, óvónénik, profik és amatőrök együtt.

2016 óta a falu Erna Thámm-Tornyay saját jól bevált mézeskalács receptje alapján készül. Ez egy kakaós mézestészta, így fényes

felületüre sülnek a formák és az alakjukat is megtartják. A tésztát sütés előtt minimum két napig pihentetik, és formázás előtt alaposan átgyúrák.

*

A szödligeti mézeskalács falu receptje

A hozzávalókból – 600 g sima fehér liszt (BL55), 250 g vegyes virágméz, 200 g porcukor, 60 g vaj, 1 teáskanál mézesfűszerkeverék, 2 evőkanál holland kakaópor, 4 mokkáskanál szódadikarbóna, 1 egész tojás + 1 sárgája, 50 ml langyos víz – jól kidolgozott tésztát készítünk, és két napig folpackba csomagolva a hűtőben pihentetjük. A kinyújtott tésztából sablon segítségével kivágjuk a formákat, majd 170 fokos (légkeveréses) sütőben 12 percig sütjük. Természetesen a kakaó el is hagyható a tésztából. (A részletes útmutató videón is megtekinthető: youtu.be/WuWlivu0PXw)

*

Grimm mesék és kovid oltás mézeskalácsba sütve: Geresdlak fő nevezetessége, a mézeskalács falu

Az egyik legkorábbi és országos hírnevet szerző kezdeményezés a Baranya megyei Geresdlakon indult, ahol 2008 óta minden évben elkészítik mézeskalácsból a falu kicsinyített mását, évről évre több épülettel, jellegzetességgel. Az ötletgazda Kettné Schmidt Tímea volt, aki gyermekeivel korábban is szívesen sütött mézeskalácsot. Az első két falut a helyi gyerekekkel, délutáni foglalkozás keretében valósította meg. Az évek múlásával egyre többen kapcsolódtak be a készítésbe. Van, aki otthon készíti az alkotásait, de ma már többnyire a közösségi házban folyik a nagy munka, ahol pályázati forrásból minden eszköz és alapanyag rendelkezésre áll, sőt mézeskalács szakkör is indult. A korábbi évek épen maradt építményeit is megőrzik, de november első hetében minden évben egy új tematikával bővítik a kiállítást. 2019-ben Habjánecz Tibor polgármester megformázott alakja is bekerült az édességek közé. 2021-ben például Grimm mesék figuráit, jeleneteit (Csipkerózsikát, Jacsi és Juliskát, a Hófehérekét a hét törpével) készítették el. A templom fölé repkedő angyalkákat, az egyik sarokba seprűnyélen lovagoló boszorkányokat helyeztek el. Újdonság volt az adventi naptár, amelyben az adventtel kapcsolatos szavakat (szeretet, boldogság, öröm, hit, remény, család) rejtettek el. A három falurész járvány miatt elmaradt nagyrendezvényeit (a püspöklaki gőzgombóc fesztivált, a kisgeresdi Szent István és új kenyér ünnepet és a geresdi szüreti mulatságot) is megalkották mézeskalácsból. Szellemes ötlet a járvány miatti oltakozást ábrázoló jelenet: a doktor néni áll a rendelő előtt maszkban, injekciós tűvel, és a páciensek egymástól másfél méter távolságra vároznak az oltásra.

A mézeskalács falu advent első napjától az októberi gőzgombóc fesztiválig látogatható a ma már nem használt régi iskolaépületben. A 900 lelkes községben igazi nyüzsgés alakul ki az adventi idő-

Oltakozás Geresdlakon (forrás: szallas.hu)

A felújított mézeskalácsvárosi Lánchíd az északi negyedben a 9. „Mézeskalácsváros” kiállításon a Bálnában – fotó: Kovács Dániel

szakban. A karácsonyt kedvelő turisták körében bakancslistás hely lett Geresdlak. Évről évre visszajáró vendégeik vannak, és az ország minden részéről érkeznek csoportok, hogy láthassák a mézeskalácsba sült Geresdlakot. 2021-ben 70 kg lisztből, 30 kg porcukorból, 7 l mézből, 300 tojásból, 20 csomag fahéjból, 10 kg margarinból és fél kiló szódadikarbónából készült csaknem 100 épület.

*

Társasági művészet: Mézeskalácsváros projekt Budapesten

Budapest Keresztesi Barbara kezdeményezésére 2010-ben, a Ferencvárosban egy társaság hét mézeskalács házat állított össze, melyeket gyertyákkal megvilágítva állítottak ki a lépcsőházuk elé. Később egy harminc négyzetméteres sátorban helyezték el kis mézeskalács házaikat az építők, aki 2012-ben már negyvenheten voltak. A szabadtéri mézeskalács várost éjjel-nappal látogathatták a helybeliek. 2013-tól a Bálna Budapest fogadta be a programot, amelynek alkotói gárdája öt év alatt több százra nőtt. A nagyszerűen formálható mézeskalács tésztából nevezetes épületek, így egyebek mellett az Iparművészeti Múzeum, a Jurassic Park, az Eiffel-torony, a Lánchíd, a Stonehenge, a csíkszeredai Makovecz-templom, több vár, utca és tér kicsinyített mása készült el. Felépült a Hóemberváros főtere, a Roxfort Varázslóképző, a Csillagkapu, jó pár mesebeli házika, amelyek közeléből a vásári és vidámparki hangulat sem hi-

ÚJÉV-KÖSZÖNTŐ

MÜPA BARTÓK BÉLA NEMZETI HANGVERSENYTEREM
2023. JANUÁR 6., PÉNTEK, 19.30

Ünnepi műsorunk mottója a „Téged Isten, dicsérünk” ének huszonegyedik, ma különösen időszerű sora: „Szabadítsd meg, Uram, néped, / Áldd meg a te örökséged!” E sor kiválasztásával folytatni, elmélyíteni, teljessé tenni kívánjuk a Te Deum címet viselő tavalyi gálaműsor üzenetét: a Kárpát-medencei magyarság egységét, valamint a velünk élő népekkel és szomszédjainkkal megélt kölcsönös tisztelet Bartók által megfogalmazott monumentális gondolatát.

Az ünnepkör egyetemességét klasszikus zenei műsorszámokkal és több generáció jelenlétével is hangsúlyozó koncerten a talán ismerős programelemek sajátosan mély értelmezését az istengyermekek születésének misztériuma és az újrakezdés reményét adó újév kínálja, annak megjelenítése, hogy a teremts művében társakká válhattunk. A világ és emberi létünk értelmét keresve eligazodást, örök érvényű válaszokat talán csak a művészetek nyelvén – kiváltképp dallal, táncal, muzsikával, és rítusokba, szertartásokba való bevonódásunk révén – adhatunk. A 2015-ben indult Újév-köszöntők sorának nyolcadik gálaműsorán erre kívánunk lehetőséget adni az előadók és a közönség számára egyaránt.

Szerkesztő: Eredics Gábor | Rendező: Mihályi Gábor
A Hagymányok Háza / Magyar Állami Népi Együttes műsora

Az ónodi ehető mézeskalács parlament
(Forrás: csodalatosmagyarorszag.hu, 2014)

ányozhatott. A város bájos mesefigurákkal, hóemberekkel, télapókkal, állatokkal, járművekkel népesült be. Az épületek falát egyedi festmények, csipkehálók, terményekből kirakott minták díszítették. 2019-ben testvérvárosa is lett a budapesti Mézeskalácsvárosnak a svájci Fribourgnak, melynek megépítését a korábban a budapesti programban évekig részt vevő Kelemen Tünde szervezte meg, az ott élő magyarok részvételével.

A készítőket Mikus Melinda, a *Tanulj Sütni! Sütőiskola* cukrásza recepttel és részletes útmutatóval segítette. Az építkezési fortélyokat a szükséges eszközöket, szabásmintákat és a receptet online is közzétette: www.tanuljsutni.hu/mezeskalacsbaziko-keszites.

*

Mézeskalács Magyarország, ehető parlament Ónodon

Az 1707-es ónodi országgyűlésről ismerhetjük a kis borsodi település nevét, ahol 2013-ban Plósz Enikő szervezte az első mézeskalács falu akciót, „Mindenkinek süsse meg a maga házát!” jelszóval. Közel száz alkotás készült, s e sikeren felbuzdulva 2014-ben már mézeskalács Magyarország épült. A falu apraja-nagyja megmozdult: csaknem százán dolgoztak a *Mézes Magyarországon*: iskolák, helyi egyesületek, klubok. A készítőik mind amatőrök voltak, kincstári dolgozó, köztisztviselő, tanár, mérnök, diák, biztosító alkalmazott, nyugdíjas, óvónő, varrónő, vegyész együtt készítette az épületeket. Nincs speciális ónodi recept, de valamennyien törekedtek a tartósságra, és hogy minden alkotás ehető legyen. Tarnóczy József, Ónod polgármestere maga is a készítőik között volt, a Gyulai vár került ki a kezei közül.

*

Jótekonysági akció: Édes meseváros Kiskunfélegyházán

Kiskunfélegyházán 2013-tól a Kiskun Múzeum szervezésében folyik az édes meseváros építése. Családok, nagyszülők és unokák, kicsik és nagyok, barátok, alkotó kedvű közösségek, iskolai osztályok készítenek mézeskalács házikókat a jótekonysági célú felhívás alkalmából. Az egységesen A/4 méretű alapon felépített, a Petőfi emlékházban kiállított édes alkotásokat a negyedik adventi gyertya meggyújtása után tombolahúzással sorsolják ki, a bevétellel pedig a gyermekintézményeket támogatják.

*

A 2019-es csömöri mézeskalács falu részlete – fotó: Klacsán Péter

Rénszarvasok. Részlet a 2019-es zirci mézeskalács faluból
(Forrás: Zirci Mézeskalácsfaluból FB-oldal)

Úszómedence, templom és legelésző szarvas: mézeskalács falu Keszthelyen

A keszthelyi Csány-Szendrey Általános Iskola és AMI szervezésében 2016 óta nem csak az iskolában, hanem otthon, a családok is munkálkodnak a mézeskalács falu elkészítésében. Évről évre több alkotás készül, mert az iskolából szinte minden osztály részt vesz az építkezésben valamilyen módon. A Helikon Kastélymúzeum a kezdetek óta befogadja a kiállítást, így szélesebb közönség láthatja az alkotásokat. A múzeum vezetése reméli, hogy ezzel a gesztussal a gyerekeket még könnyebben sikerül rendszeres múzeumlátogatókká tenniük.

*

Reguly Antal, „Észak Körösi Csomája” kutatóútjának állomásai Zircről az Uralig – mézeskalácsból

Zircen Bognár Anita porcelánfestő és festőművész kezdeményezésére 2016-ban készült először közösségi mézeskalács falu, melyet a Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóházban mutattak be. Itt minden évben más tematika szerint készültek az egyes építmények és jelenetek. 2019-ben Reguly Antal születésének 200. évfordulójához kapcsolódva különleges utazás részesei lehettek a készítőik és a látogatók. Mézeskalácsból megformálva jelenítették meg Zirc, Pest, Stockholm, Helsinki, Szentpétervár híres épületeit, a finn, a lappföldi tájat, valamint az Ob és a Volga mentén élő finnugor népek hagyományos életét. A Zircen alkalmazott recept kifejezetten a tartósságot célozta meg, s bár a szokásos alapanyagokból (500g liszt, 1/2 tk szóda, 1/4 tk só, 2-3 tk mézesfűszer, 3 ek vaj, 110 g barna(vagy fehér)cukor, 180 ml méz, 75 ml langyos víz, mely kakaóporral sötétíthető) készül, a végtermék nem túl ízletes.

*

A Mi édes kis falunk Csömörön

Csömörön Szabó Erzsébet, a Csömöri Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat elnöke Hipeller Évával és Firtkó Endrével együtt szervezte az első adventi mézeskalács falu elkészítését 2016-ban. Azóta minden évben egyre tökéletesebb mézeskalács épületeket és egyéb figurákat készítenek a tót hagyományörzők, akikhez sok falubéli csatlakozott. A valóság-hű falumakettben a templomok, a középületek, boltok, lakóházak, sőt még a HÉV állomás is látható.

*

Még hosszan sorolhatnánk a helyszíneket, hiszen 2020–21-ben már több tíz település mézeskalácsfaluprojektjéről tudósítottak a lapok, s minden bizonnyal a jövőben ezek száma megsokszorozódik. Mindez nem csupán divat, de e szívmengetően szép eredménnyel járó közös alkotótevékenység pozitív hatását is bizonyítja.

Ezért csak biztatni tudok minden családot és közösséget, hogy próbálják ki, építsenek legalább egy betlehemet vagy alkossák meg saját házukat, környezetüket – mézeskalácsból!

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Interview with folk musician Kerényi Róbert "Szigony" – Part Two. Kerényi Róbert is a dynamic musician and personality who plays **Moldavian and Gyimes (Transylvanian) wooden shepherd's flutes**. Róbert gives his description of 'old style' traditional music. He tells about playing for dance teaching (dances from Gyimes) the first time when his mentor Berán István invited him to join him for this at the Méta dance house (Budapest 8th district) in the late 1980s. He describes forming Tatos Band and how the Gyimes/Moldavian dance houses began in 1988 at Budapest's Marcibányi Square Cultural Center. He talks about the musicians that played with Tatos Band over the years and about bringing busloads of traditional musicians and dancers from villages in Moldavia or Gyimes to Hungary for balls or summer camps in the 1990s. He goes on to describe Szigony Band and a tour to Asia (Kazakhstan, China, Tibet) with a project called 'Mediawave Karavan'. He lists the kind of equipment he has used over the years to make field recordings. He also talks about performing in 'commedia dell'arte' style street theatre groups and his participation as musician in 'alternative' or 'independent' theatre productions. The interview ends with his thoughts on improvisation, teaching and what makes music interesting or not so interesting. Interview by Grozdits Károly.

Page 8 Remembering the work of Császár János 1910–1987 village choirmaster, cultural organizer and well-respected member of the community in the village of **Zengővárkony in southern Hungary's Baranya County**. Amongst activities he initiated and led were the local chorus, Gyöngyösbokréta folk dance group, amateur theater group, library, literary afternoons, holiday celebrations. Originally in 1929 Császár János was invited by his former professor Fülep Lajos the town's clergyman to fill the post of village choir master/organist. Both dedicated to preserving local tradition and handing down culture, they worked together for twenty years. Császár later earned diplomas for teaching, organist-choir leader and attended courses on cultural organization. He initiated collection work for a village museum that opened in 1982. This article includes interview with Császár's daughter Ácsné Dr. Császár Piroska. By Lengyel Zsanett.

Page 12 The artwork of painter Czene Béla – Part One. Excerpts from a book by art historian Molnár Péter published 2022 by Móra Kiadó. Recently a large number of Czene's paintings were 'discovered' in the family attic. Czene Béla, 1911 (Isaszeg, Hungary) – 1999 (Budapest), studied art in Budapest and in Rome. Here are descriptions of Czene's work in the late 1930s and 1940s. Many of Czene's works from this period were dedicated to Hungarian myths of origin such as 'Hunor and Magor' (legendary ancestors of the Huns and the Magyars). Interested in Hungarian village life, during this period he and his wife made several trips to the countryside to acquaint themselves with the life of the Hungarian peasants.

Page 16 Literature: Pelva Gábor: "Bobby" – Part Three of a **short story about a Hungarian folk band on tour in the USA**. Arriving to play their next concert, the band is greeted by the organizer – described as an aging hippie woman who is also the president of the local Animal Protection League and keeps a lot of housepets. The venue for the gig is the

headquarters of the Animal Protection League. The audience all bring their house pets to the concert. During the concert, about the time when the bagpipe player tells the audience that his bagpipe is made from the skin of his beloved German Shepherd, Bobby, all hell breaks loose. Turns out everyone in the audience is carrying a weapon and begins to use it. The band escapes. The concert venue burns down. And the band resumes their tour. The names have been changed to protect the innocent...but those who know, will know...

Page 19 Obituaries: Since the last issue of folkMAGazin two important figures from dance house circles have passed away: **Béres János 1930–2022** Kossuth award winning Hungarian flute player. Born in Gyagyátor, in Hungary's Borsod Country, he studied music, then danced and played flute in the Hungarian State Folk Ensemble early on 1951–53. He devoted the rest of his life to folk music. He worked also at Hungarian Radio from 1951 until 2005. His work was recognized with many national awards. **Sebők Géza 1950–2022** was a Hungarian ethnographer from Pozsony (Bratislava), Slovakia. Printed here is part of an interview with him from 2019 where he tells about meeting the famous Hungarian dance ethnographers Pesovár, Martin and Lányi – as a young dancer with the group Szóttés after a performance in Eastern Slovakia.

Page 20 Announcement: Budapest's newest professional Hungarian folk dance ensemble: the Fitos Dezső Group gave their first performance on 2022 November 15th at their home base – the Fonó Music Hall. Directors of the group are Fitos Dezső and Kocsis Enikő, both award winning choreographers, dancers and teachers. The group also performed on 2022 November 23rd at the Hungarian Heritage House in Budapest. It is small group of 16 dancers who strive to widen the borders of folk dance by also using yoga, Molnár technique (a Hungarian modern dance method), singing lessons, acrobatics, rhythm and style training, and much more.

Page 22 A Gala Event celebrated the 30th anniversary of the National Heritage Children's and Youth Folk Arts Association. Printed here is the speech opening the event on November 5th, 2022 at the Erkel Theater in Budapest. "...Three decades has given us community and hope. Having survived all manner of political and social ups and downs, we have proved that just one thing seals the future: Children!..." The event was a grand showcase of Hungarian children's folk dance groups. Address by Sikentáncz Szilveszter, photos by Majnik Zsolt.

Page 28 Old Writings...P. Vas János' column: A piece about **Hungarian superstitions about weather:** wind, rain, thunder/lightning, thunderbolts, rainbows. According to this, in many Transylvanian communities when they need rain, they dig up the cross on the grave of the last person in the village to die and leave it out until it rains. About thunderbolts, it was said that where lightning strikes the ground a "heavenstone" is formed. This stone, since it comes from the heavens, wards off evil, is a magical healing implement and brings luck. Some folks store such a stone on the main girder beam of the house. These superstitions were selected from the Dictionary of Superstitions by Szendrey Zsigmond and Szendrey Ákos, republished in 1990 by Magvető Kiadó, Bp.

Page 30 A Moldavian Souleer – excerpts from Kóka Rozália's book on **Jánó Ferenc Ilona, a Hungarian Csángó woman from Moldavia**. Starting in 1969, for 37 years Rozália visited the souleer in her home village of Lészped/Lespezi (Romania), documenting her visions. In Hungarian folk belief "a souleer is a person with supernatural powers, who can contact the dead..." Ilona was nine when her mother died. She began having visions when she was 11. When she was twelve she saw Jesus. In a vision, Jesus gave her a bride's ring. Her family wanted to marry her off. Ilona refused. She worked at the local agricultural cooperative, where her peers taunted her cruelly for not marrying. When she spoke to Jesus about these problems he sent her down a beautiful but difficult path, which she traversed unharmed. Jesus assured her she'd always be able to take that path and remain unharmed... From the book by Kóka Rozália published 2006, L'Harmattan, Budapest.

Page 34 Dance performance review: "497" is the title of a dance theatre collaboration between Arad Chamber Theatre (Arad, Romania) and Tabán Dance Ensemble (Békecsaba, Hungary). The production tells the story of a legend about four Romanian boys that set out in 1910 to walk around the world in hopes of winning a large sum of prize money at the end of their journey. Only one of four boys, Dumitru Dan or Demetre Dan finished the walk. The production uses folk dance to tell the story with minimal props and scenery. Directed by Farkas Tamás. Music by Gera Gábor. Review of the performance on October 7, 2022 in Iasi, Romania, by Kádár Elemér. Photos by Majnik Zsolt.

Sue Foy

folkMAGazin

2022/6, XXIX. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészet Kollégiuma

Belső borító: Sinkó Veronika grafikája a „Találkozásaim egy moldvai halottlátóval” című sorozatunk befejező részéhez (30. o.)

2023. JANUÁR 29.

A HALMOS BÉLA PROGRAM NAPJA

HAGYOMÁNYOK HÁZA

SEBŐ EGYÜTTES
MAGYAR BANDA ÉS BALOGH KÁLMÁN

SZAKMAI KEREKASZTALOK | GYEREKPROGRAMOK | KONCERTEK

Nemzeti
Kulturális
Alap

nka

20226

2022/6 • XXIX. évf. 6. szám

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap